

HET ZOTTE VLEESCH

MIRJAM - PROVINCIE - VLUCHT UIT DE VROUWENWERELD

GEDICHTEN

Jacob Thigentlich

HET ZOTTE VLEESCH

JACOB HIEGENTLICH

HET ZOTTE VLEESCH

MIRJAM - PROVINCIE - VLUCHT UIT DE VROUWENWERELD

GEDICHTEN

Met een biografische schets

door Peter J.A. Nissen

UITGAVE STICHTING RURA

COLOFON:

Dit boek is uitgegeven ter gelegenheid van de herdenking van de honderdste geboortedag van de in Roermond geboren joodse schrijver Jacob Hiegentlich (30 april 1907-18 mei 1940).

BEZORGING TEKSTEN EN REDACTIE:

Hein van der Bruggen en Huub Graus

EEN BIOGRAFISCHE SCHETS:

Peter J.A. Nissen

FOTO'S:

Fameliearchief Rosalie J. Hirsch-Hiegentlich

ILLUSTRATIES:

Jules Rummens

VORMGEVING:

Ars Grafisch, Roermond

DRUK:

Ars Grafisch, Roermond

BINDWERK:

Boekbinderij van Wijk, Utrecht

OPLAGE:

700

PAPIER:

Munken print 115 grams

OMSLAG:

Brillianta Calandré

FONTS:

Warnock - *Robert Slimbach, 2000*

Myriad Pro - *Robert Slimbach, 1992*

Trajan Pro - *Carol Twombly, 1989*

UITGEVER:

Stichting Rura, Roermond

© Copyright

Teksten Jacob Hiegentlich: Erven Jacob Hiegentlich

Illustraties en schilderij op de omslag: Maurice Rummens, Amsterdam

Foto op de omslag: Ser J.L. Prop, Banholt

Het schilderij op de omslag behoort tot de collectie van Ser Prop

ISBN 978-90-74602-16-7

INHOUDSOPGAVE

Verantwoording	7
Peter J.A. Nissen, Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een biografische schets	13
David Jozua de Castro, <i>Het zotte vleesch</i> roman van 't Limburgsche volk	49
Lijst met verklaringen	156
Jacob Hiegentlich, <i>Mirjam</i>	159
<i>Provincie</i>	173
<i>Vlucht uit de vrouwenwereld</i>	197
Jaap Hiegentlich, <i>Die rote Nacht, Spätjahr.</i>	207
<i>Ich schau den Tag.</i>	209
<i>Haben die sieben.</i>	210
<i>Farce.</i>	211
<i>Die rote Nacht.</i>	212
<i>Fieber. I.</i>	214
<i>Fieber. II.</i>	216
Jacob Hiegentlich, overige gedichten	
<i>Kwatrijnen</i>	221
<i>Aan Willem Kloos</i>	222
<i>Gedicht voor Bloemendag</i>	224
<i>Joseph Trumpeldor</i>	225
<i>Kerstmis in de bar</i>	226
<i>Ballade der lantarens</i>	227
<i>Taedium Vitae</i>	229
<i>Sonnet</i>	232
<i>Kwatrijnen</i>	233
<i>Warmoesstraat</i>	234
<i>Nu was voorbij gegaan nachts wreedgeheime pracht</i>	235
<i>Wie van 't lot gefoold, de ongenade</i>	236
<i>Einde</i>	237
<i>De verheven débauché spreekt</i>	238
Bibliografie	240

VERANTWOORDING

Dit boek verschijnt bij de herdenking van het feit dat Jacob Hiegentlich honderd jaar geleden, op 30 april 1907, in Roermond geboren werd. Het is een vreemde coïncidentie dat in deze heruitgave zijn eerste, in 1924 en onder pseudoniem geschreven roman *Het zotte vleesch* voor het eerst aan een breed publiek kan worden aangeboden. Het verhaal is bekend: Jacobs vader Sallie Hiegentlich heeft in 1925 vrijwel de gehele oplage van deze debuutroman opgekocht en laten vernietigen. Hij deed dit omdat enkele Roermondse eren beledigd werden. Alleen een aantal goede vrienden van Jacob is in het bezit gebleven van dit boek. Uit respect voor de schrijver en zijn familie heeft geen van hen hier ooit ruchtbaarheid aan gegeven. Het tragische einde van het leven van Jacob – zijn zelfmoord bij de Duitse inval in mei 1940 – heeft de intimi van Jacob gesterkt in hun blijvende stilzwijgen. Dit stilzwijgen heeft geduurd tot het jaar 2005. Samen met de Roermondse Stadsbibliotheek

en Dagblad De Limburger is opnieuw gezocht naar het ‘verdwenen’ boek. Het is dankzij de hulp van de heer en mevrouw Bijlmakers-Körner uit Ospel dat wij nu in staat zijn een herdruk van dit destijds geruchtmakende boek te verzorgen. De dichter Sjaak Körner, vader van mevrouw Bijlmakers, is één van de personen die een rol in dit boek spelen. De waardering in vooroorlogs literair Nederland voor Jacob Hiegentlich is beperkt geweest. Sommigen, zoals Menno ter Braak, hebben zich negatief over hem uitgelaten. Zijn talent op literair gebied wordt door het merendeel der critici omschreven als onvoldragen en nog niet ten volle tot rijpdom gekomen. In joodse en vooral zionistische kringen stond hij in hoger aanzien. Hiegentlich was de stichting van een joods tehuis in het toenmalige Palestina zeer toegedaan. Zijn lezerspubliek voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog zal niet al te groot zijn geweest, hoewel de verschijning van zijn boeken ten gevolge van de felheid van zijn standpunten, vooral tegen

het opkomende fascisme, wel opzien gebaard heeft. Direct na de oorlog was er een ervaring in de belangstelling. Zijn vriendin Roelfien van Blokhuysen verzorgde in 1946 de uitgave van de roman *Met de stroom mee*. Zij voorzag dat boek van een ontroerend voorwoord, waarin zij schreef: 'Voor mij persoonlijk is Jacob Hiegentlich in de meer dan twaalf jaren, dat ik hem kende, altijd opnieuw weer geweest de vriend, wiens nabijheid bracht een harts- en geestesvreugd, een verdieping en verbreding van eigen inzichten, door zijn naar niets dan naar waarheid trachtende aandacht voor alle dingen'. Vervolgens was het Catharina Ypes die in 1948 een complete bibliografie publiceerde en in 1949 een levensbeschrijving met een bloemlezing uit het werk van Jacob Hiegentlich, *Jacob Hiegentlich 30 april 1907 - 18 mei 1940*. Dat laatste boek was een uitgave van 'De Maatschappij tot nut der Israëlieten in Nederland' en verscheen bij de herdenking van het honderdjarig bestaan van die instelling. Na deze ervaring is het wat stil geworden. Een aantal publicaties werd nog aan hem gewijd. Landelijk maar het meeste op provinciaal en

Roermonds niveau. Van een herdruk van zijn werk is het nooit gekomen. Uitzondering daarop is een tweetal publicaties van de Stichting Rura, namelijk de kleine bloemlezing *Verscheurd Paradijs* van de hand van Peter Nissen uit 1988 en de herdenkingsbundel (met daarin ook beschouwingen van de hand van Peter Nissen en Wiel Kusters) uit 1990, vijftig jaar na zijn overlijden. Verder is er de vermelding van één van zijn gedichten in de bloemlezing *Komrij's Nederlandse Poëzie van de 19e t/m de 21e eeuw in 2000 en enige gedichten*.

Het zotte vleesch, dat als ondertitel heeft: *roman van 't Limburgsche volk*, is het verslag van de belevenissen van een jonge schrijver die aan de rand van de toenmalige Roermondse samenleving is gaan leven en uiteindelijk in persoonlijk en maatschappelijk opzicht teleurgesteld de stad verlaat, op weg naar de grote stad Amsterdam. In deze heruitgave is verder gekozen voor de publicatie van drie novellen. Voor *Vlucht uit de vrouwenwereld* is dit de eerste uitgave. De drie novellen zijn evenals *Het zotte vleesch* op

Roermond en de Roermondse samenleving gericht. Van die drie is het al in 1933 in De Gids gepubliceerde *Mirjam* het meest ontroerend én het meest pijnlijk. Het schildert indringend het door Madelon de Keizer in haar studie *De dochter van een gazan* genoemde fenomeen van de 'double bind' van een jood in de Mediene. Een jood kon geassimileerd lid van de lokale samenleving zijn, maar wordt toch telkens weer geconfronteerd met het jood en dus anders zijn. Dat werd dan vooral veroorzaakt door het onbegrip en het latente antisemitisme van de christelijke omgeving. De postuum in 1940 gepubliceerde novelle *Provincie* schetst het merkwaardige leven van een in een kleine provinciestad wonende en aan verdovende middelen verslaafde arts. Een thema dat in de eerste roman van Hiegentlich ook al aan de orde was! Van *Provincie* en van *Vlucht uit de vrouwenwereld* kan men zich afvragen of het wellicht onvoltooide aanzetten voor een volledige roman zijn geweest. Wij hebben tenslotte gekozen voor de publicatie van alle nu bij ons bekende gedichten van Jacob Hiegentlich. Zijn

eerste, op zestienjarige leeftijd uitgegeven, bundel *Die rote Nacht, Spätjahr* is in zijn geheel opgenomen. Daarnaast bevat deze uitgave zijn in diverse tijdschriften gepubliceerde gedichten. Die gedichten geven de ontwikkeling in het literaire talent van Hiegentlich weer. Daarnaast geven ze, meer nog dan zijn proza, inzicht in zijn persoonlijkheid. Zijn homoseksualiteit – of moeten we hier spreken van indifferente bisexualiteit, zoals dat in een eerdere publicatie door Peter Nissen is gedeut? – is vaak het thema. Het valt niet uit te sluiten dat menig vooroorlogs criticus moeite had met de vrijmoedige wijze waarop Hiegentlich seksuele verlangens en belevenissen verwoordde. Dat zal zeker het geval zijn geweest met critici als Willem Kloos en Menno ter Braak, van wie wij nu weten hoe verkrampd zij met hun eigen geaardheid omgingen. Voor de stad Roermond is deze uitgave in meerdere opzichten van belang. De buitenstaander, die Jacob Hiegentlich ondanks zijn gehechtheid aan stad en provincie was, kon op een scherpe wijze de samenleving

van zijn tijd schetsen. Daarnaast was hij in Roermond onderdeel van een kleine artistieke elite die in voorkeur en gedrag sterk afweek van de burgerij. Die kleine elite van schilders, vooral Jules Rummens, en dichters, zoals Sjaak Körner, heeft voor stad en streek zijn betekenis behouden. Hiegentlich blijft ook van groot belang omdat hij, vaak tussen de regels door, de joodse samenleving in Roermond beschrijft. De hierboven geschetste gehechtheid aan Roermond staat in schril contrast met de wijze waarop Hiegentlich vaak zijn weerzin heeft geuit tegen de kleinstedsheid van de gemeenschap waarin hij was opgegroeid. Maar op evenzoveel plekken in zijn werk is zijn liefde voor de zuidelijke, Limburgse, samenleving van zijn jeugd te vinden.

De roman *Het zotte vleesch* is zo authentiek mogelijk weergegeven met de oorspronkelijke illustraties van Jules Rummens en met de voetnoten, die Hiegentlich er zelf bij heeft geplaatst. Aan deze roman is door ons een lijst met verklaringen van door de

schrijver gehanteerde namen en begrippen toegevoegd. Bewust is de oude spelling gehandhaafd. Herschrijving in de nu gangbare spelling zou afbreuk aan de teksten doen. In *Het zotte vleesch* zijn alleen de overduidelijk kenbare zetfouten in de tekst gecorrigeerd. Soms zouden de afwijkingen van de gangbare spelling opzet van de schrijver kunnen zijn geweest. De novellen en gedichten zijn waar nodig van verklarende voetnoten voorzien. Ook omdat wij op een enkele uitzondering na niet de beschikking hebben gehad over de authentieke manuscripten, zijn wij terughoudend geweest bij het corrigeren van teksten.

Velen hebben meegewerkt om deze uitgave mogelijk te maken. Dat zijn vooral de heer en mevrouw Bijlmakers-Körner uit Ospel, mevrouw Rosalie J. Hirsch-Hiegentlich te Amstelveen, dr. Maurice Rummens te Amsterdam, Ser Prop te Banholt en prof. dr. P.J.A. (Peter) Nissen te Nijmegen.

De Roermondse Rabobank, die al veel aan culturele projecten van Rura heeft bijgedragen, verdient alle lof en dank voor de spontane

en royale wijze waarmee het initiatief tot heruitgave gesteund is. De Stichting Rura heeft in 1982 aan haar donateurs een beleidsplan voor de daaropvolgende jaren verstrekt. Dat geschiedde bij de viering van het 750-jarig bestaan van Roermond. Vrijwel alle ideeën uit dat plan zijn gerealiseerd. Met deze heruitgave van een deel van het werk van Jacob Hiegentlich wordt een begin gemaakt met de uitvoering van het laatste onderdeel van dat plan. Onze dank gaat uit naar het bestuur van Rura dat loyaal aan deze uitgave meegewerkt heeft. Tenslotte gaat veel dank uit naar Ars Grafisch, Roermond voor haar bereidheid deze complexe uitgave mogelijk te maken.

Hein van der Bruggen
Huub Graus

*"Hij had z'n haren lang laten groeien, die golfden langs
zijn blanke gezicht. Hij droeg 'n gouden bril met groote,
ronde glazen, waarachter z'n grijsgroene ogen klein
waren. Z'n zinnelijke mond was vol en rood. Daarboven
boog zich de sierlijke Hebreeuwsche neus à la Sarah
Bernard. Z'n gelaat ging in 'n weeke, ronde lijn, die hem
iets vrouwelijks gaf en hem een joodsch melancholiek
uiterlijk verleende." (Uit: Het zotte vleesch)*

JACOB HIEGENTLICH

1907-1940

EEN BIOGRAFISCHE SCHETS

Op 30 april 1907 verscheen de koopman Sallie Hiegentlich voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de stad Roermond, Frans Luyten, om aangifte te doen van de geboorte van het vijfde – en laatste – kind dat ontsproten was aan zijn huwelijk met Rosalie Egger. Het jongetje, vierde in de rij van de zonen, kreeg de voornaam Jacob, naar de tweede naam van zijn vader, die, net als de grootvader, officieel Salomon Jacob heette. Grootvader Salomon Jacob (1830-1919) en grootmoeder Esther Cohen (1835-1894) behoorden tot de joodse gemeenschap in Drenthe. Zij was geboren in Smilde en hij in Assen. Die joodse gemeenschap in Drenthe bracht twee belangrijke kunstgenoten van Jacob Hiegentlich voort, al waren zij juist één generatie eerder actief in de letteren: de schrijfster Carry van Bruggen (1881-1932), geboren als Carolina Lea de Haan, en haar broer, de dichter Jacob Israël de Haan (1881-1924). Hun vader Izak de Haan was van 1878 tot 1882 godsdienstleraar in de joodse sjoel van Smilde. De grootouders van Jacob Hiegentlich woonden vanaf hun huwelijk in Assen. Daar werden ook hun negen kinderen

geboren: vijf dochters en vier zonen. Salomon Jacob junior, roepnaam Sallie, was hun derde kind. Hij werd geboren op 2 april 1863.

Sallie trok als handelaar naar Limburg, waar hij de Sittardse Rosalie Egger, geboren op 26 oktober 1863, leerde kennen. Het echtpaar vestigde zich in Roermond en zou daar ook blijven, al was het gezin Hiegentlich binnen de stad weinig honkvast. Aanvankelijk woonden zij aan de Neerstraat 61. In december 1904 verhuisde het gezin, dat inmiddels vier kinderen telde, naar het pand Marktstraat 14-16, een dubbelpand dus, dat het geweld van de Tweede Wereldoorlog niet heeft overleefd. Daar werd Jacob geboren. Buurman ter ene zijde was de bakker Gerard Loven, die op 30 april 1907 ook de eerste getuige was bij de aangifte van de boreling. De tweede getuige was een collega van vader Sallie, de koopman Leo Lampe, wonend in de Bergstraat.

Jacob, zijn ouders en broers en zus zouden slechts ruim twee jaar in Jacobs geboortehuis aan de Marktstraat blijven wonen. In 1907 verhuisde het gezin naar het

pand Brugstraat 7 en vervolgens in 1914 naar Steenweg 6A. In november 1919 betrok het gezin het pand Markt 27, in de zomer van 1926 het pand Graaf Gerardstraat 5, en nog later weer het pand Markt 27. Inmiddels was het gezin kleiner geworden: moeder Rosalie Egger overleed op 16 december 1927, en Jacob was in maart van dat jaar naar Amsterdam vertrokken om daar te studeren. Jacobs zus Rosette, geboren op 26 mei 1897, was de enige die de gruwel van de Holocaust zou overleven. De drie broers van Jacob, Salomon Jacob of Sallie junior (roepnaam Jacques), geboren op 27 april 1896, Cesar (roepnaam Cees), geboren op 13 september 1898, en Joseph, geboren op 2 mei 1904, zouden, samen met vader Sallie, in de loop van 1943 om het leven komen in het concentratiekamp Auschwitz (al staat van Sallie junior de plaats van overlijden niet met zekerheid vast).

Daarmee is de historische tragiek aangegeven die op het ouderlijk gezin van Jacob Hiegentlich rust, en trouwens op heel de joodse gemeenschap van Roermond. Bij het uitbreken

van de Tweede Wereldoorlog telde die gemeenschap ongeveer 120 leden. Dat aantal was in de voorafgaande jaren toegenomen door de instroom van joden uit Duitsland, die op de vlucht sloegen voor de toenemende grimmigheid en gewelddadigheid van het nationaal-socialisme. In het midden van de jaren dertig ontstond in Roermond rond de joodse textielhandelaar Sallie Julius Goudsmit het Joodsch Vluchtelingencomité, dat hulp bood aan Duitse joden die onderdak probeerden te krijgen in Nederland. Dat laatste gebeurde, tot ergernis van politie en justitie, vaak clandestien. Het besef van de ernst van de situatie in Duitsland was bij de Nederlandse overheid niet groot en de bereidheid om vluchtelingen op te nemen was evenredig klein. Sallie Goudsmit en andere joodse Roermondenaren kenden echter de schrijnende verhalen van Duitse familieleden en vrienden. Zij deden wat zij konden doen en boden, vaak illegaal, tijdelijk onderdak aan Duitse joden die via Roermond naar de Randstad en vandaar soms naar de Verenigde Staten vluchtten. Volgens een

onvolledig overzicht van de Roermondse politie uit oktober 1941 waren in 1933 zeven joden naar Roermond gevlucht, in 1934 twee, in 1935 vier, in 1936 tien, in 1937 zeven, in 1938 veertien en in 1939 maar liefst 24. Na het uitbreken van de oorlog en de Duitse bezetting was het ook in Roermond met hun veiligheid gedaan.

Uiteindelijk zijn 130 joden die in Roermond woonachtig waren of er geboren zijn, tijdens de Tweede Wereldoorlog ten slachtoffer gevallen aan de gruwelijke Sjoa. Hun namen en hun lot zijn door Hein van der Bruggen in een doorwrocht artikel in *Spiegel van Roermond*

2006, nog aangevuld in *Spiegel van Roermond* 2007, aan de vergetelheid ontrukkt. De namen van de 130 Roermondse slachtoffers van de gruwelijke jodenvervolging zullen bij het nageslacht in herinnering gehouden worden door een herdenkingsmonument van kunstenaar Appie Drielsma, dat 1 mei 2007 bij de synagoge aan de Hamstraat zal worden aangebracht. Wij komen op dat monument niet alleen de namen tegen van Jacobs vader en broers, maar ook van andere verwanten, bijvoorbeeld uit de familie van zijn moeder (Egger) en uit die van zijn overgrootmoeder (Stoppelman).

JACQUES EN JOSEPH MET EEN ONBEKENDE SOLDAAT VOOR DE WINKEL:

VAN 1914 TOT 1919 WAS DE WINKEL VAN VADER SALLIE GEVESTIGD AAN DE STEENWEG 6A.

HET IS MOBILISATIE TIJD IN DE EERSTE WERELDOORLOG. FOTO OMSTREKS 1916

Vader Sallie was groot-handelaar in confectiewaren ('manufacturen') en niet onbemiddeld. Uit het kadastrale register van Roermond van de jaren twintig blijkt dat hij nogal wat onroerend goed in de stad bezat, waarvan hij nu en dan ook weer iets verkocht: een huis aan de Markt, een huis in de Graaf Gerardstraat, een huis aan de Venlose Poort, twee huizen in de Veldstraat en twee huizen in de Kruisherenstraat, en verder nog stallen en grond aan de Roersingel en in de Eksterkamp. Het ging hem zakelijk goed. Het gezin Hiegentlich behoorde tot de bemiddelde burgerij van de stad en vader Hiegentlich kon zijn kinderen in betrekkelijke welstand laten opgroeien. Sallie Hiegentlich werd gerespecteerd in de stad en had goede relaties in de bovenlaag van Roermond, het 'standenrijke stadje' dat volgens het verhaal 'Mirjam' van Jacob (uit de bundel *Het vochtige park* uit 1937) maar liefst 183 standen telde. In de joodse gemeenschap van Roermond nam Sallie Hiegentlich een vooraanstaande plaats in. Toen in mei 1913 het zestigjarig bestaan van de synagoge aan de

Hamstraat feestelijk werd gevierd, lieten de notabele leden van de joodse gemeenschap zich, in rokkostuum en met 'hoge zije', fotograferen met de opperrabbijn van Noord-Brabant en Limburg, Salomon Heertjes, en hun eigen leraar en voorzanger of chazan Hartog Mozes Trompetter in hun midden. Onder de zeven vooraanstaande leden van de gemeenschap was ook Sallie Hiegentlich.

De spil van het gezin was de moeder. Zij drukte, volgens Jacobs eigen zeggen, een duidelijk stempel op de sfeer in huize Hiegentlich. Jacob heeft voor haar, die overleed toen hij goed twintig was, altijd een grote verering gekoesterd. Een spiegelbeeldige voorstelling daarvan geeft het verhaal 'Vlucht uit de vrouwenwereld', dat in 1939 was aanvaard door de redactie van het blad *Elsevier*, maar dat door het uitbreken van de oorlog nooit is gepubliceerd en nu in deze bundel voor het eerst openbaar wordt gemaakt. In dat verhaal is de moeder de grote afwezige: 'Mijn jeugd was lichtloos en triest, de heele dag was ik zonder mijn moeder'. De plaats van de steeds afwezige moeder

wordt in het verhaal ingenomen door de dienstmeid Martha, even oud als de zus van de schrijver, met 'bleeke haren en groote koloogen, die 's avonds glansden maar des daags als van leisteen waren'. Zij was het, volgens het verhaal, die de jongen in de jaren van de puberteit inwijdde in de 'troebele geheimen van het zingenot, op de zolders en in den kelder'. Of dit element in het verhaal nog op werkelijke jeugdherinneringen van Jacob teruggaat, is de vraag. Want het verhaal verwijdert zich steeds verder van de werkelijkheid: van de ik-figuur in 'Vlucht uit de vrouwenwereld' overlijdt de vader voortijdig – 'hij had op de sociëteit 'n beroerte gekregen' –, waardoor

de hoofdpersoon gevangen raakt in een vrouwenwereld, waaruit hij pas verlost wordt als hij zelf trouwt. Maar de verlossing geldt dan niet de volgende generatie: de zoon die uit het huwelijk geboren wordt. Want diens moeder overlijdt na een lang verblijf in een sanatorium, en de ik-figuur realiseert zich dan dat zijn zoon woont 'met een vrouw die zijn moeder niet zijn kan'. Opnieuw is de moeder de afwezige. Gaat het te ver te veronderstellen dat moeder Rosalie juist de voortdurend aanwezige was in huize Hiegentlich en dat Jacob haar in het verhaal, ruim tien jaar na haar dood en nu dus echt afwezig, weer als de aanwezige afwezige

ROSALIE HIEGENTLICH-EGGER MET HAAR TWEE JONGSTE KINDEREN JACOB EN JOSEPH. FOTO OMSTREKS 1913

probeert op te roepen?

Als kind in een joods gezin in het overwegend katholieke Roermond groeide Jacob Hiegentlich op in, zoals hij het zelf noemde, 'een verwarrend mêlé van Rooms en Joods gebeuren'. Dat joodse gebeuren speelde zich af in de kleine joodse gemeenschap die zich vanaf het begin van de negentiende eeuw in Roermond had kunnen vormen. In de voorbije twee eeuwen, waarschijnlijk al vanaf het midden van de zestiende eeuw, waren ten gevolge van de Spaans-Habsburgse wetgeving geen joden meer in de stad toegelaten, maar de maatschappelijke en juridische emancipatie die de Franse Revolutie had gebracht, maakte een einde aan die uitsluiting. In 1821 werd de joodse gemeenschap van Roermond nog tot de synagoge of 'bijkerk' van Sittard gerekend. In 1828 werd zij als zelfstandige joodse gemeente of 'bijkerk' erkend en in 1850 tot ringsynagoge verheven. Rond 1840 telde zij 132 leden, in 1869 139 leden. Hun aantal nam tegen het eind van de negentiende eeuw nog toe, ondermeer door de vestiging in de stad van

handelaren als Sallie Hiegentlich.

In de eerste decennia van de twintigste eeuw daarentegen werd de joodse gemeenschap van Roermond weer kleiner, tot zij door de komst van Duitse vluchtelingen in de jaren dertig weer zou groeien. De synagogale diensten werden aanvankelijk nog in een particulier woonhuis gehouden, maar in 1850 kon de gemeente grond kopen aan de Hamstraat, waar in 1853 de nieuwe synagoge werd ingewijd. Zij bood tevens onderdak aan de koster en aan een schooltje. Behalve de synagoge aan de Hamstraat beschikte de kleine gemeenschap over eigen verenigingen, zoals een genootschap voor ondersteuning van joodse reizigers, voor de verzorging van begrafenissen, voor de ondersteuning van kraamvrouwen, en de mannenvereniging Gunst en Waarheid en de damesvereniging Hulp der Vrouwen. Meer dan twaalf leden hebben beide laatstgenoemde verenigingen echter nooit geteld. Zij waren klein, zoals de joodse gemeenschap dat ook was.

Met – in 1920 – 88 leden vormde de joodse gemeenschap

in Roermond immers een kleine minderheid van slechts een half procent temidden van een populatie van ruim 15.000 katholieken (op een totaal inwonertal van ruim 16.000). De atmosfeer van de stad moet op hen wel een verpletterend katholieke indruk hebben gemaakt. Roermond was bisschopsstad en dus zetel van de diocesane administratie en de kerkelijke rechtbank. De laatgotische stadskerk van Sint-Christoffel was bisschops- en parochiekerk, met de Munsterkerk, ooit kloosterkerk van een deftige abdij van cisterciënzerinnen, als onderhorige rectoraatskerk. De zielzorg werd er tussen 1903 en 1935 uitgeoefend door de deftige plebaan mgr. Laurentius le Bron de Vexela (1849-1938), proost van het kathedraal kapittel, deken van Roermond, geheim kamerheer van de paus en nog veel meer. Deze werd geassisteerd door een klein bataljon kapelaans. In het Roermondse Veld verrees in 1925 de statige parochiekerk van het Heilig Hart. De Kapellerlaan verbond het centrum van de stad met de Kapel in 't Zand, een oude bedevaartkerk, waar

de paters redemptoristen in de negentiende eeuw de zorg voor hadden overgenomen. Van 1870 tot 1928 onderhielden de paters bij de Kapel ook nog een juvenaat, een middelbare school met internaat. Aan de Swalmerstraat lag het grootseminarie, waar de toekomstige priesters van het bisdom Roermond in de theologie werden geschoold. Aan het Munsterplein lag het Bisschoppelijk College, een katholieke middelbare school met landelijke vermaardheid. De zusters Ursulinen verzorgden in hun lyceum het voortgezet onderwijs voor meisjes. In de Bisschoppelijke Kweekschool aan de Willem II Singel werden toekomstige onderwijzers opgeleid, uiteraard ook op rooms-katholieke grondslag. Ouden van dagen konden, mits voldoende bemiddeld, terecht in het Godshuis en het Louisapension, waar de zusters van Sint Jozef de verzorging op zich namen. Dezelfde zusters waren ook werkzaam in het naar de patroonheilige van de plebaan vernoemde Sint-Laurentiusziekenhuis, dat in het Roermondse Veld verrees. De

zusters van het Arme Kind Jezus namen aan de Neerstraat, in het huis De Steenen Trappen, de zorg voor weeskinderen op zich. Vanuit de drukkerij van Henri van der Marck en Zonen en de uitgeverij van J.J. Romen en Zonen werd katholiek Nederland van boeken voorzien. Het merendeel van de bevolking van de stad las de *Nieuwe Koerier*, het plaatselijke dagblad dat was ontstaan door de samenvoeging van de *Maas- en Roerbode* en de *Nieuwe Koerier* en dat werd geredigeerd door de priester Theodoor van der Marck, die later secretaris van de bisschop werd. Jongens en meisjes, mannen en vrouwen van alle leeftijden, rangen en standen konden lid worden van een keur aan katholieke congregaties, broederschappen, en verenigingen, zoals Voor Eer en Deugd, de Eucharistische Kruistocht en Geloof en Wetenschap.

Deze roomse overvloed werd in Roermond toch nog enigszins getemperd door een sterke liberale onderstroom, die vanaf de achttiende eeuw in de burgerij van de stad aanwezig is geweest. Een aantal van de culturele verenigingen in de stad

droeg nog in de jeugdjaren van Jacob Hiegentlich de sfeer van een zeker liberaal antiklerikalisme. Deze verenigingen waren ook voor joden toegankelijk. Dat gold bijvoorbeeld voor de deftige Groote Sociëteit, waarvan volgens een ledenlijst uit 1882 dr. Levie Voorzanger, leraar wis- en natuurkunde aan de Rijks H.B.S., lid was, en ook voor de Koninklijke Harmonie, de oudste vereniging van de stad. Van deze laatste waren in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw vijf joodse gezinnen lid. Van de plaatselijke afdeling van de SDAP was de jood Max Behretz in dezelfde tijd voorzitter. De liberale geest moest in de eerste helft van de twintigste eeuw in Roermond echter meer en meer het onderspit delven onder het klerikale overwicht in de stad. Dit overwicht ging soms gepaard met een verlies aan verdraagzaamheid en met, vaak onbedoelde of onbewuste, uitlatingen die de joden aan hun 'andersheid' herinnerden. In het werk van Jacob Hiegentlich zijn daar verschillende voorbeelden van terug te vinden, bijvoorbeeld in het verhaal 'Mirjam' uit de bundel *Het vochtige park* uit 1935

en in de romans *Onbewoonbare wereld* uit 1937 en *Schipbreuk te Luik* uit 1938. Zo is er het verhaal van de kleine Siegfried Moser, die van zijn vriendjes te horen kreeg dat het de joden waren die Jezus hadden vermoord. In de twee genoemde romans zijn door Jacob Hiegentlich een zich verbreidend antisemitisme en gekoketteer met het nationaal-socialisme en fascisme geregistreerd. Er hangt in beide romans een sfeer van dreiging, die al enkele jaren later op dramatische wijze bewaarheid zou worden.

Jacob Hiegentlich heeft zich op een paradoxale wijze tegelijk thuis én ontheemd gevoeld in het roomse Roermond. In de roman *Onbewoonbare wereld* laat hij de Roermondse fabrikant Israël Moser, hoofd van de joodse gemeente, dagdromen over het zionisme, over een terugkeer naar het beloofde land, naar Palestina. Maar tegelijk bevangt hem een gevoel van berusting in zijn Roermondse thuis. 'Daar stond hij voor de Maas die geelgroen onder de brug voortvloeide en hij sprak opeens hardop: "Ziehier mijn Jordaan" en zich omwendend

zag hij hoe de stad haar tallooze kerktorens in de maan ophief, "en dat is mijn Jeruzalem!"... Hij schudde 't hoofd, wat dee je in Jeruzalem, als je hier kon lachen en biljarten in de Zwarte Ruiter en voor de najaarsverkoop moest zorgen?' De kunstenaar Jules Rummens, de beste vriend van Jacob Hiegentlich tijdens zijn Roermondse jeugd, herinnerde zich later hoezeer Jacob eigenlijk ook deel wilde uitmaken van heel het aan rituelen zo rijke roomse leven in Roermond. 'Wat Jacob ook aan het hart ging, was dat hij zich buitengesloten voelde van de katholieke rituelen. Hij bekeek samen met mij vol spijt de processie van het Bisschoppelijk College, waar "Mieke" Klinkenbergh Nederlands doceerde. Jacob werd zwaarmoedig als hij de klokken van de kathedraal hoorde luiden'. Wellicht is het die zwaarmoedigheid die Jacob het slotgedicht ingaf van het kleine bundeltje Duitstalige gedichten, *Die rote Nacht*, dat hij als scholier in eigen beheer en in een kleine oplage liet verschijnen, 'Fieber. II', dat als volgt begint:

Es bellen die hunde,
die glocken bellen.
Aus meinen augen wellen
die tränen.

Jacob Hiegentlich bezocht in Roermond de openbare lagere school, in 1861 opgericht als opvolger van de Rijks Lagere School en in 1910 van de Graaf Gerardstraat (voorheen Nieuwstraat) verhuisd naar de Minderbroedersingel, waar zij een nieuw schoolgebouw betrok tegenover de protestantse kerk. Naar deze school, die in die tijd moest standhouden temidden van ruim tien rooms-katholieke lagere scholen, waaronder de parochiescholen, stuurden vooral niet-katholieke ouders hun kinderen, zowel de protestantse en joodse inwoners van de stad als de tijdelijke voorbijgangers van bijvoorbeeld het garnizoen. Maar vanwege de goede naam van de school waren er ook katholieke ouders die hun kinderen erheen stuurden, vooral katholieken van meer liberale snit. De sfeer in het onderwijs was er inmiddels gematigd neutraal, nadat tussen 1878 en 1881 een felle, ook door de landelijke pers opgemerkte,

schoolstrijd had gewoed rond de hoofdonderwijzer P. van de Kamp, die meewerkte aan de liberale Roermondse krant *De Volksvriend*.

Dat Jacob zijn vorming na de lagere school niet voortzette aan de (openbare) Rijks H.B.S., maar aan het Bisschoppelijk College, mag wel opmerkelijk heten. Andere joodse ouders stuurden hun kinderen immers bij voorkeur naar 'de Rijks', zoals René Leviticus, een generatiegenoot van Jacob, die later hoogleraar zou worden aan New York University. Ook Joseph, de oudere broer van Jacob, ging naar de Rijks H.B.S. en deed er in 1922 eindexamen. Wat zal vader Hiegentlich dan bewogen hebben om Jacob naar het College te sturen, die uitgesproken katholieke en klerikale school, waarvan een groot deel van de leraren toen nog priester was? Misschien de goede naam die de school in heel katholiek Nederland had? Of het feit dat Jacob, die al zo vroeg een aanleg voor taal en letteren aan de dag legde, aan het Bisschoppelijk College een gymnasiale vorming zou kunnen ontvangen, terwijl hij bij de concurrent alleen de H.B.S. zou kunnen volgen? Of wilde Sallie

Hiegentlich de relatie met de katholieke bovenlaag van de stad versterken door zijn zoon niet naar de neutrale tegenhanger van het College te sturen?

De middelbare school-opleiding van Jacob verliep niet erg succesvol. Het gebrek aan goede voortgang was voor vader Hiegentlich zelfs reden hem in 1921 van het College af te halen en in Maastricht naar het Stedelijk Gymnasium te sturen. Waarschijnlijk ging Jacob in Maastricht bij een bevriende familie op kamers wonen; in Roermond was hij tussen oktober 1921 en oktober 1923 uit het bevolkingsregister uitgeschreven. Hij trok aan het Stedelijk Gymnasium van Maastricht de belangstelling van de neerlandicus dr. H.J. Endepols (1877-1962), van 1920 tot 1942 directeur van de school, een erudiet man, bewerker van acht drukken van *Koenens verklarend handwoordenboek der Nederlandse taal* en samensteller van de *Diksenaer van 't Mestreechs*. Met hem zou Jacob later nog in vriendschappelijk contact blijven staan. Maar ook in Maastricht was zijn studievoortgang bedroevend, zodat Jacob na twee jaar, in

1923, weer terug kon komen naar Roermond, om alsnog aan het Bisschoppelijk College zijn opleiding voort te zetten. Hij zou dat doen tot hij twintig jaar was geworden, om dan het Bisschoppelijk College zonder een diploma te verlaten.

Laat zijn studievoortgang niet succesvol geweest zijn, onder de leraren van het Bisschoppelijk College ontmoette Jacob er wel enkelen die zijn prille belangstelling voor kunst en literatuur aanwakkerden. De meest markante onder hen is wel de priester-leraar en dichter René Klinkenbergh (1886-1973), bijgenaamd 'Mieke', een gevoelige en excentrieke man, die van 1909 tot 1935 aan het Bisschoppelijk College te Roermond werkzaam was, om vervolgens zijn onderwijssloopbaan nog tot 1946 aan het Bisschoppelijk College Sint-Jozef te Sittard voort te zetten. Klinkenbergh publiceerde gedichten en essays in katholieke literaire tijdschriften als *De Beiaard* en *Roeping* en onderhield vriendschappelijke contacten met literatoren en beeldende kunstenaars in Nederland en Vlaanderen. Als leraar maakte hij op zijn leerlingen een bijzondere

indruk. Een van hen, Paul van Boven (zijn broer René was overigens een klasgenoot van Jacob), herinnerde zich vele jaren later over de lessen van Klinkenbergh: 'Zij werden in vervoering gegeven, sleepten velen onzer mee en hadden een geheimzinnige kracht om het nobele in ons op te roepen.'

Jacobs jeugdvriend Jules Rummens herinnerde zich dat Klinkenbergh ook op Jacob Hiegentlich indruk maakte. Wellicht heeft Klinkenbergh een rol gespeeld in het doen ontwaken van de dichter in Jacob. Die dichter maakte zich op zestienjarige leeftijd aan de wereld bekend met een klein bundeltje Duitstalige gedichten, die Jacob in 1923 in eigen beheer liet drukken door Electriscbe Drukkerij H.Veith & Co. te Roermond. Het bundeltje *Die rote Nacht, Spätjahr* bevat niet meer dan zes melancholische gedichten, die nu in deze uitgave, 84 jaar later, voor het eerst weer volledig gepubliceerd worden.

Van grote betekenis voor de jonge Jacob is in zijn middelbare schooltijd zijn vriendschap geweest met de latere kunstschilder Jules Rummens (1905-2000). Deze

was, ofschoon bij toeval geboren in Antwerpen, opgegroeid in Roermond en bezocht net als Jacob het Bisschoppelijk College en daarnaast nog de door de inspanningen van de bouwmeester Pierre Cuypers opgerichte School voor Nuttige en Beeldende Kunsten, beter bekend als de Teekenschool, aan de Godswaerdersingel. Jacob Hiegentlich en Jules Rummens hadden veel met elkaar gemeen, niet alleen hun belangstelling voor beeldende kunst en literatuur, maar ook hun hang naar een artistieke levensstijl, naar een doorbreken van de burgerlijke braafheid die hun omgeving beheerste. Jacob en de twee jaar oudere Jules raakten bevriend, en het lijkt alsof het in die vriendschap vooral de jongere Jacob was die de oudere Jules bij de hand nam en hem nieuwe ontdekkingen liet doen. Maurice Rummens heeft in de omvangrijke monografie over leven en werk van zijn vader uiteengezet wat de vriendschap met Jacob Hiegentlich voor Jules betekend heeft. Beiden waren in de ogen van hun omgeving een dandy, en wilden het waarschijnlijk ook graag zijn. Zij lazen de gedichten

van Baudelaire en de roman van Oscar Wilde, *Portrait of Dorian Gray*, die als het modelboek voor iedere dandy geldt.

Jules leerde dankzij Jacob kijken naar het muzikale spel van kleuren en lijnen in de kunst, los van de figuratieve voorstelling. Jacob nam Jules mee naar tentoonstellingen, bijvoorbeeld in Amsterdam. Jacob raakte in die stad al spoedig vertrouwd. Zijn vader had er een filiaal van zijn manufacturenhandel, Jacobs zus Rosette vestigde er zich na haar huwelijk in 1920 met Jacob van Zuiden, en Jacobs broer Joseph zou er later rechten studeren en als advocaat en procureur werkzaam zijn. Jacob en Jules bezochten in Amsterdam de kunstenaarssociëteit De Kring en verschillende ateliers, waaronder dat van Carel Willink. Met Jacobs oudere broers trokken Jacob en Jules per auto naar Aken, Düsseldorf en Luik, om ook daar tentoonstellingen te bezoeken. Ook waren de beide vrienden enkele malen samen naar Parijs gereisd, waar Jules Rummens in 1933 ongeveer een jaar als kunstenaar zou verblijven. Ook in de regio bezochten Jacob en Jules beeldende kunstenaars.

Een van hen was Piet Wiegman (1885-1963), die zich in 1922 vanuit Amsterdam in Thorn vestigde, om daar tot 1929 te blijven. Jacob was evenwel op een gegeven moment niet meer welkom bij Wiegman. Jules Rummens vermoedde later dat de Roermondse kunstenaar en glazenier Joep Nicolas wel eens onaardige dingen over Jacob gezegd kon hebben, maar er kan ook eenvoudig sprake zijn geweest van een 'incompatibilité des caractères'. Er is eerder wel gesuggereerd dat ook de schilder Leo Franssen (1905-1990), zoon van de architect Caspar Franssen, tot de vriendenkring van Jacob Hiegentlich en Jules Rummens behoorde, maar die suggestie is door Jules Rummens zelf tegengesproken.

Wie wel tot hun vriendenkring behoorden, waren twee onderwijzers met grote letterkundige belangstelling. De ene was de ruim tien jaar oudere Jacques (roepnaam Keub) Körner (1893-1960), schrijver van speelse Roermondse dialectgedichten, waarvan er een aantal in 1947 gebundeld werd in *'t Ulgerke van Keub*. De andere was de in Venray geboren Herman Maas (1877-

1958), die van 1912 tot 1924 met zijn gezin in Roermond woonde, eerst aan de Venloseweg 42 en later aan de Charles Ruysstraat 1. De oudste van de drie zonen uit het gezin, Herman junior, zat ongeveer gelijktijdig met Jacobs broer Joseph op de Rijks H.B.S.; hij deed een jaar na Joseph eindexamen. De tweede zoon, Harry Maas (1906-1982), later kunstschilder geworden, was in de Roermondse jaren bevriend met zijn leeftijdgenoten Jacob Hiegentlich en Jules Rummens. Ook na de verhuizing van de familie Maas uit Roermond bleef hij nog met hen corresponderen. Vader Herman had naam gemaakt met sociaalbewogen romans over het leven in de Peel, zoals *De Verstoorting*, *Het goud van de Peel* en *Landelijke eenvoud*. Ook liet hij van zich horen als schrijver van kritische links-liberale en antiklerikale artikelen in dag- en weekbladen, zoals het liberale blad *De Roermondenaar*, elders in Limburg verschijnend onder de titel *Limburgs Belang*, waarvan Maas redacteur was. Gedwarsboomd door de klerikale macht in het Limburgse onderwijs, moest Maas in zijn Roermondse

jaren in zijn levensonderhoud voorzien als boekhouder van een politieke vriend, de glashandelaar J. Severijns, tot hij later leraar kon worden aan de Rijksnormaallessen in Venlo. Jacob Hiegentlich bewonderde het werk van Herman Maas en bewonderde ook diens compromisloze keuze voor het schrijven: dat wilde hij ook. Hij schreef in 1925 een in manuscript bewaard essay van zes grote folio's over H.J.J. Maas en zijn literaire werk, dat bij mijn weten nooit in druk is verschenen.

Aan het echtpaar Maas is de eerste roman van Jacob Hiegentlich opgedragen, die in hetzelfde jaar 1925 onder het pseudoniem David Jozua de Castro en onder de titel *Het zotte vleesch. Roman van 't Limburgsche volk* verscheen bij N.V. Gebr. Graauw's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam. Van deze roman was tot voor kort geen enkel exemplaar bewaard, tot er, na intensieve speurtochten van Huub Graus, de Stadsbibliotheek van Roermond en het *Dagblad De Limburger* een via het echtpaar Bijlmakers-Körner opdook uit de nalatenschap van de andere literaire vriend, Jacques Körner.

v.l.n.r.: JOSEPH, VADER SALLIE EN JACOB.
FOTO OMSTREEKS 1927

Dat de roman onvindbaar was geworden, komt doordat, althans volgens de overlevering, Jacobs vader Sallie de volledige oplage van het boek heeft opgekocht. Hij was bevreesd dat zijn goede relaties in de stad verstoord zouden worden door de openhartige wijze waarop Jacob figuren uit het Roermondse leven in *Het zotte vleesch* portretteerde. Een van dezen was de huisarts Laurent Stijns, bijgenaamd 'de Peer', wiens zoon en vrouw samen met hem worden getypeerd als een 'verlopen student, wan-product van 'n steeds bezopen medikus en 'n hysterische moeder'. Op weinig verbloemende wijze beschreef Hiegentlich in de roman ook de onderkant van het Roermondse leven: de werkloosheid onder de arbeiders, het bordeelbezoek en de vechtpartijen in de cafés. Daar tegenover stond de kleinburgerlijkheid van de Roermondse bourgeoisie. Ook signaleerde Hiegentlich het gekoketteer bij sommigen in Roermond met het Italiaanse fascisme. Wat echter bovenal in *Het zotte vleesch* geportretteerd wordt, is het artiestenideaal van Jacob Hiegentlich en Jules

Rummens en hun jeugdige vriendschap. Jacob portretteert zichzelf als de joodse schrijver en student Nederlands Peter Wiranowitsch en Jules als de kunstschilder René Veraert. In zekere zin portretteerde Rummens ook hen beiden, want hij verzorgde de omslag en de twee illustraties in de roman. De omslagtekening toont twee dansende paren; de mannen moeten Jacob en Jules zijn. Terwijl Jacob een pseudoniem gebruikte, wordt de illustrator op het titelblad van *Het zotte vleesch* onder zijn echte naam aangekondigd. Op de tekening tegenover bladzijde 99 zien we René Veraert, dus Jules Rummens, bezig met het schilderen van een portret, terwijl Peter Wiranowitsch in een boek verzonken is, misschien de bundel met drie novellen, die in het voorjaar van zijn hand zou verschijnen, met een bandtekening van René, en die hij zou opdragen aan zijn 'liefste Lizzy'.

De debuutroman van Jacob Hiegentlich, volgens het slot geschreven tussen april en juni 1924, bevat tal van – zeker voor de lezers van toen – herkenbare Roermondse personen, locaties

en situaties. Het is een groot goed dat de roman nu, een eeuw na de geboorte van Jacob Hiegentlich, weer opnieuw wordt uitgegeven en in zekere zin eindelijk pas echt beschikbaar komt voor Roermondse en andere lezers.

Het is een, ook door mijzelf in het verleden verspreid, misverstand dat Jacob Hiegentlich wegens de opschudding die zijn debuutroman in Roermond veroorzaakt zou hebben, door zijn vader naar Maastricht naar school gestuurd zou zijn. We zagen immers eerder al dat het Maastrichtse intermezzo zich tussen 1921 en 1923 afspeelde, ruim dus vóór de verschijning van *Het zotte vleesch*. De overplaatsing had trouwens niet het gewenste effect gehad op de studievoortgang van Jacob en dat was evenmin het geval met de terugkomst naar het Bisschoppelijk College in Roermond. Jacob verliet het College dan ook na het schooljaar 1926-1927 zonder gymnasiumdiploma. Zijn latere biografe Catharina Ypes schreef het toe aan het feit dat Jacob 'op zeer slechte voet stond met de wiskunde'.

Volgens het bevolkingsregister van de gemeente Roermond vertrok Jacob al in maart 1927 naar Amsterdam. Daar zou hij colleges Nederlands gaan volgen aan de Gemeentelijke Universiteit, niet om vervolgens ook universitaire examens af te leggen, want daar had hij zonder gymnasiumdiploma geen toegang toe, maar om zich voor te bereiden op het M.O.-examen Nederlands. Uit een brief aan zijn neef Koen Vos van 8 augustus 1927 vernemen we dat Jacob zich verheugde op de werkelijke start van zijn studie in Amsterdam, na de zomervakantie. Hij zou gaan wonen bij een tante, Mina, aan de Swammerdamstraat, waar neef Koen, die hij goed had leren kennen toen deze eerder twee lange vakanties in Roermond had doorgebracht, in het studiejaar 1927-1928 eveneens op kamers woonde. Jacob moet van de studie genoten hebben. Onder de Amsterdamse studenten was hij een bijzondere verschijning. Een van zijn medestudenten, Catharina (Catrien) Ypes (1903-1973), zou later zijn biografe worden. Een andere medestudente, de latere Utrechtse hoogleraar Keltische

letterkunde Maartje Draak (1907-1995), herinnerde zich zijn verschijning in de colleges aan de Universiteit van Amsterdam als een 'opvallende, exotische figuur die wij eerstejaars met grote ogen bezagen tijdens de Nederlandse colleges bij onze Amsterdamse opleiding. Die zeer Joods uitziende dandy met zijn overdreven verzorgde kleding, geaffecteerd sprekend in een zacht en zangerig Limburgs accent, was ons volkomen een raadsel, en wij vermoedden niets van zijn artistieke mogelijkheden'.

Uit zijn brieven aan neef Koen, met wie Jacob vanaf 1929 weer regelmatig correspondeerde, blijkt dat hij ook wetenschappelijke ambities had. Die hoopte hij via de omweg van de M.O.-bevoegdheid later te kunnen verwirkelijken. 'Wetenschappelijk zal ik mijn weg wel vinden, al is het langs een omweg', zo schreef hij in juli 1929. 'Een paar boeken over Vondel, en de rest gaat van zelf. Als ze maar enigszins vervelend zijn, dat komt 't wetenschappelijk renommée ten goede. Zoo wil ik beginnen den invloed van Montaigne op Hooft en Vondel na te gaan. En aantonen hoe Vondel meer

renaissancistisch heiden dan wel katholiek is'.

Wellicht probeerde Jacob een stap te zetten op de weg naar wetenschappelijke erkenning met de inleiding op de bloemlezing door dr. A.J. de Jong uit het werk van Louis Couperus, die in 1929 onder de zakelijke titel *Werk van Louis Couperus* bij uitgeverij L.J. Veen te Amsterdam verscheen. Het werk werd wisselend ontvangen. Er waren goede kritieken, maar Anthonie Donker en Frans Coenen waren in de tijdschriften *Groot Nederland* en *De Gulden Winckel* minder lovend geweest. Uit een brief aan neef Koen Vos van 23 juli 1929 blijkt dat Jacob zich deze kritiek hevig aantrok, juist ook omdat ze van deze literatoren kwam. Jacob reageerde in de brief met een vinnig spotkwatrijn op Anthonie Donker, die volgens hem als dichter te veel teerde op zijn ziekte:

'Maar gij vergeet dat Donker aan de tering lijdt'.

Moet dit de maatstaf zijn waarnaar ik oordeel?

Neen, zelfs zijn ziekte werd hem tot een voordeel.

Het is om Davos dat ik hem benijd.

Een jaar later had Jacob volgens zijn brieven weer andere ambities. Hij schreef aan neef Koen: 'Ik heb 't erg druk, ik hoop nu 's eindelijk te slagen om dan met een gerust hart naar Parijs te trekken, waar ik in de Fransche letteren zal trachten te promoveren. (...) Wat zal ik 't heerlijk vinden, als ik dit jaar slaagde. Eindelijk de handen vrij, en wat meer is dan de handen – de geest ongebonden. Hebreeuwsch, Fransch, Grieksch en Latijn ga ik dan weer met plezier bestuceren'. In september 1930 kwam het examen dichterbij. Jacob werkte hard, maar was niet zeker of het zou lukken. Hij schreef aan zijn neef: 'Ik weet niet of 't examen goed zal afloopen. Ik denk met de goede uitslag Uitgever-Drukker te worden in Roermond, juist tusschen Frankrijk en Duitsland in, voor de goede exploitatie van buitenlandsche litteratuur. Tegelijk tracht ik in Parijs of Leuven mijn doctorstitel te vangen, tenminste als mijn vervloekte examen lukt'. En het vervloekte examen lukte: op 17 november 1930 slaagde Jacob Hiegentlich voor de akte M.O. Nederlands. Deze gaf hem de bevoegdheid les te geven

aan het voortgezet onderwijs. Dat heeft hij uiteindelijk een vrij korte periode gedaan, van 1932 tot 1935, en wel aan het Theosophisch Lyceum 'Drafna' te Naarden. De neerlandicus Gerrit Borgers (1917-1987), later directeur van het Nederlands Letterkundig Museum te Den Haag en hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam, was er een van zijn leerlingen. Hij werd door Jacob Hiegentlich enthousiast gemaakt voor de letterkunde. Het optreden van Jacob als leraar herinnerde hij zich later als volgt: 'Het moet zo omstreeks 1934 geweest zijn dat ik hem toen heb gehad. Ik herinner me nog goed de eerste keer dat ie daar kwam. We zaten met z'n zessen, dat was de hele klas, in afwachting van wat nu weer voor een nieuwe leraar op zou duiken. Komt ie binnen met een enorme dikke tas. Klein mannetje. Zwaait die deur open, kijkt ons even aan en springt op de tafel en spreidt dan z'n beide armen uit en buldert werkelijk door die grote kamer, 'n klas was het eigenlijk nauwelijks, 'n grote kamer: "Christenhonden!". En wij natuurlijk volkomen

verbouwereerd, want hij was ons voor en wij waren van plan h  m te pesten. Maar daar hadden wij niet van terug. Daarna ging ie rustig zitten en zei ie: "Ja, ik ben maar vast begonnen, want binnen een paar lessen zeggen jullie toch tegen mij vuile rotjood." Dat hield hem altijd enorm bezig. Maar hij kon al heel gauw die hele klas volkomen meeslepen. Hij was echt een man van veel pathos, maar tegelijkertijd van een grote argeloosheid en eerlijkheid. Hij was een groot bewonderaar ook van Napoleon, daar had ie het ook voortdurend over. Alles wat groots en meeslepend was trok hem bijzonder aan, maar tegelijk was ie zo somber als wat'.

Met de vestiging in Amsterdam in 1927 opende zich voor Jacob Hiegentlich een wereld die ruimer was dan het Roermondse milieu waarin hij was opgegroeid. 'Met Hiegentlichs vestiging in Amsterdam begon feitelijk de periode van zijn ruime, geestelijke ontplooiing. Literatuur, politiek en de Joodse vraagstukken werden een ware hartstocht voor zijn veelzijdige belangstelling en zij bouwden een rijk geschakeerd gevoelsleven

in hem op', zo schreef Catharina Ypes. Vooral op drie terreinen sloeg Jacob Hiegentlich in Amsterdam zijn vleugels uit: dat van de letterkunde, dat van het zionisme en dat van de liefde.

Uit de brieven aan neef Koen Vos blijkt dat Jacob Hiegentlich zich al in de zomer van 1927, als twintigjarige jongeman, volledig in de literaire wereld had gestort. Hij schreef essays en gedichten die hij naar de redacties van tijdschriften stuurde en hij correspondeerde met schrijvers als Willem Kloos, een van de grootmeesters van de Tachtigers, door Hiegentlich in 1929 in *De Nieuwe Gids* bij zijn zeventigste verjaardag gehuldigd met een gedicht, en Willem Putman, de romancier en dramaturg, die vanaf 1923 toneelrecensent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* was. Wellicht schreef Jacob met laatstgenoemde over het fenomeen proletarisch drama, waaraan hij in het septembernummer van 1927 van het tijdschrift *Boek en Kunst* onder de titel 'Volksteater' een beschouwing van vier bladzijden wijdde, door hem in een brief aan neef Koen overigens aangekondigd als een 'groot

artikel'. Aan *Boek en Kunst*, dat onder redactie stond van mr. Benno J. Stokvis, droeg Hiegentlich in december 1927 een bespreking bij van *La vie douloureuse de Charles Baudelaire* van de hand van F. Porché. In de volgende, tevens laatste jaargang van het maandblad publiceerde hij gedichten: in juni-juli 1928 het gedicht 'Aan Charmides' en in het laatste nummer van het tijdschrift tien 'Kwatrijnen', overigens slechts ondertekend met de initialen J.H. *Boek en Kunst* was slechts één van de literaire tijdschriften die zich over Jacobs medewerking mochten verheugen. Ook aan andere tijdschriften droeg hij gedichten, novellen, essays en boekbesprekingen bij. Daaronder zijn *De Nieuwe Gids* (ooit het tijdschrift van de Tachtigers), *De Nieuwe Taalgids*, *Den Gulden Winckel*, *Elsevier*, *Helikon*, *Nederland*, *De Nieuwe Spectator* en nog andere. Jacob Hiegentlich bediende zich van een breed spectrum van literaire tijdschriften. Een grote voorkeur voor een bepaalde richting in de letterkundige debatten blijkt er niet uit. Het lijkt eerder dat Jacob Hiegentlich op een zo breed mogelijk front in de literatuur mee

wilde strijden. In de jaren dertig was hij dan ook zonder twijfel een van de meest aanwezige jonge letterkundigen in de literaire tijdschriften.

Een tweede terrein waarop Jacob Hiegentlich zich in en vanuit Amsterdam bewoog, was dat van de discussie over de toekomst van het jodendom. Vooral de ontwikkelingen in Nazi-Duitsland maakten hem meer bewust van zijn joodse identiteit. In de jaren in Amsterdam legde hij geleidelijk het gevoel af tot een minderheid te behoren die er 'niet echt bij hoorde', het gevoel dat hem in Roermond vaak moet zijn bekropen en dat hem deed verlangen naar deelname aan de katholieke rituelen. Jacob trad als joodse intellectueel naar voren, werd lid van de Nederlandse Zionistische Studenten Organisatie en ontplooiëde zich tot een van de meest ijverige publicisten in *De Joodsche Wachter*, het tijdschrift van de Nederlandse Zionistenbond, en in *Ha'Ischa* en *Hatikwha*, de tijdschriften van respectievelijk de Joodse Vrouwenraden in Nederland en van de Nederlandse Zionistische Studenten Organisatie. In die tijdschriften

publiceerde hij bij voorkeur over joodse literatoren, zoals de eerder genoemde broer en zus Carry van Bruggen en Jacob Israël de Haan, en over joodse kunstenaars als Marc Chagall. Maar in de loop van de jaren dertig werden zijn artikelen ook meer politiek getint. Daar gaven de ontwikkelingen in Duitsland alle aanleiding toe. Zij versterkten Jacob in het gevoel dat meer jonge intellectuelen van zijn generatie hadden en dat hij in de titel van een roman later tot uitdrukking bracht: het gevoel te leven in een 'onbewoonbare wereld'. Met joodse intellectuelen als Abel Herzberg, van 1934 tot 1939 voorzitter van de Nederlandse Zionistenbond, en Siegfried van Praag nam Jacob Hiegentlich het op voor de waarden van tolerantie en beschaving die Europa en het jodendom met elkaar verbonden. Samen met Siegfried van Praag schreef Jacob een helaas verloren gegane studie over *Het aandeel der Joden in de Nederlandse Letterkunde*.

Het derde terrein waarop Jacob in Amsterdam zijn vleugels uitsloeg, was dat van de vriendschap en de liefde. Op 8 december 1929 schreef Jacob aan

neef Koen: 'Ik kom net uit Parijs, waar 't lijkt of alle menschen zoo zijn, de eene avond gaan ze met een jolie poule naar bed en de andere avond met een beau garçon. 't Hangt af van de zinnelijke gesteldheid, 't eene genoeg is gecompliceerder en iets verfijnder dan 't andere. Goed en wel beschouwd komt 't allemaal op 't zelfde neer, en behoeft men zich geen illuzie te maken betreffende verhevener opvattingen van liefde etc.'. Deze theorie bracht Jacob ook zelf in praktijk. Op 13 juli 1929 schreef hij aan Koen: 'Er is wel een meisje dat ik geestelijk en fysiek waardeer. En die ook voor mij voelt. Maar meer trekken mij de verloren zonen van 't Keizerrijk in onze glorieuze Nes'. In dezelfde brief vertelt hij over een vriend van dat moment: 'Hij is gehuwd en gaat dezer dagen op reis. Dat is vervelend. Ook die matroos daar ik je veel van sprak, was getrouwd, doch weer gescheiden en nu in Parijs'. Op 26 september 1930 schreef Jacob vol weemoed: 'Ik had 'n mooie Fransche vriend van 18 jaar, vertrokken nu naar Nancy. Een andere vriend is de dikke Van O., zeer geestig en erudiet, groot Boutens-kenner, humorist, hij wil

mijn biograaf worden, 's avonds
lachen we ons rot'.

De praktijk geworden
theorie over de erotische liefde,
die ik eerder als indifferente
biseksualiteit heb betiteld,
spreekt ook uit een van de betere
gedichten van Jacob Hiegentlich,
'De verheven débauché

spreekt', dat in 1938 in het
literaire tijdschrift *Helikon* werd
gepubliceerd en in december
1983 als postuum eerbetoon aan
Hiegentlich door de bibliotheek
drukker Ser J.L. Prop nog eens
herdrukt werd. Het lijkt terug te
gaan op het in de brief van 1930
genoemde of een ander bezoek
aan Parijs.

Een zachte regen valt doordringend; op de place
Pigalle geen sterveling, ze zitten nu bij Graff.
Gedoken in mijn pels kom ik er juist vanaf
en hoop op straat iets aardigs te verrassen,
een vrouw, een knaap, n'importe. Te midden van de plassen
van boulevard Clichy, als stond hij in zijn graf
leunt Anatole, geijk 'n herder op zijn staf.
Hij heeft sinds lang zijn voeten niet gewasschen.

Zijn schoenen en zijn sokken zijn versleten,
het regent droef. Ik kijk in zijn fluweelen oogen,
ik neem zijn arm, hij staart mij aan verbeten,
bewust dat 'k hem niet neem uit mededoogen.
Hij weent niet meer daar God dit toch moest weten
en te lamlendig was zijn tranen af te drogen.

Jacob verkeerde graag in de kringen van schrijvers en kunstenaars, waar de erotische liefde vrijelijk werd besproken, maar ook nu en dan, in wisselende allianties, gepraktiseerd. Dat gebeurde bijvoorbeeld door de jonge artiesten die elkaar ontmoeten in de Reynderskring, in het gelijknamige café aan het Leidseplein in Amsterdam. In een particuliere collectie zijn een brief en een briefkaart van Jacob uit 1939 bewaard aan de journalist en auteur Huub Janssen (1910-1985), die lange tijd de levensgezel was van de acteur Wim Sonneveld (1917-1974) en later ook zijn biograaf zou worden en uiteindelijk op Buitenveldert zelfs samen met hem in één graf begraven ligt. 'Ik ontmoette Wim die mij de heuglijke tijding van Dalsum meedeelde', aldus Jacob in de brief. Die heuglijke tijding was dat Wim Sonneveld een rol had aangeboden gekregen bij het Nederlandsch Tooneel in Amsterdam, waar Albert van Dalsum op dat moment toneelleider en regisseur was. Jacob geeft Janssen uitgebreid advies over een gedicht van laatstgenoemde. Hij wijst hem

erop dat de ontroering die aan het gedicht ten grondslag zal hebben gelegen, niet op de lezer overkomt: 'Het is elokwentie, als redenaarskunst geslaagd, als poëzie – mislukt.' Door zijn levensgezel Huub Janssen, die zelf kloosterling was geweest (hij verwerkte dit deel van zijn leven in 1957 in de novelle *De suikerzoete Madonna*), leerde Wim Sonneveld het katholicisme kennen en waarderen. In augustus 1947 werd hij in de Franse benedictijnenabdij van Solesmes gedoopt, met Huub Janssen als peter en met Wilhelmus Benedictus Augustinus als doopnamen. Jacob Hiegentlich maakte in zijn briefwisseling in 1939 nog even gebruik van Huubs kennis van het katholicisme, door hem een vraag van iconografische aard voor te leggen: 'Wil je mij bij gelegenheid eens meedelen wat het vaantje beteekent, waarom op sommige rel. schilderijen het lam den rechtersvoerpoot houdt geslagen? Soms is 't 'n kruis, soms 'n vreemd vaantje'.

In 1935 kwam er een einde aan de korte onderwijsloopbaan van Jacob Hiegentlich.

Siegfried E. van Praag schreef in zijn herdenkingsartikel uit 1947: 'Hiegentlich was een opgejaagd mens en dat voor iemand die niets liever deed dan door de stad slenteren of achter een glas bier of Bols te mijmeren. Hij is zelfs eens leraar geweest aan het theosophisch gymnasium. Maar hij kwam in conflict met de omlijsting van de maatschappelijke baan, hoe zacht die echt-Gooise lijst ook was. En hij twistte en fantaseerde zich uit die betrekking los'. Ook Catharina Ypes vond het we nig verwonderlijk dat Jacob niet lang standhield in het onderwijs. 'De schoolsfeer harmonieerde weinig met de neigingen van zijn kunstenaarsnatuur. Bovendien had hij, individualist van aanleg, nooit gevoeld voor het klasse-systeem, dat hem reeds uit zijn eigen jeugd jaren zeer antipathiek was. Sedert het einde van 1935 heeft hij zich uitsluitend aan zijn letterkundig werk gewijd'.

In de tweede helft van de jaren dertig verschenen dan ook niet alleen vele artikelen, essays, gedichten, beschouwingen, toneelkritieken en boekbesprekingen van Jacob Hiegentlich, maar ook enkele

grotere werken in boekvorm. Die reeks begint in 1935 met een door A.A.M. Stols te Maastricht uitgegeven bundel novellen: *Het vochtige park*. De bundel bevat zeven verhalen, waarvan vooral het verhaal 'Mirjam' later nog regelmatig de aandacht heeft getrokken, omdat het de verhouding tussen de roomse meerderheid en de joodse minderheid in de Limburgse stad zo scherp heeft getekend.

In 1937 verscheen bij uitgeverij A.G. Schoonderbeek te Laren de roman *Onbewoonbare wereld*. Was in *Het zotte vleesch* de opkomst van het fascisme – naar Italiaans model – te bespeuren, ruim tien jaar later heeft dat plaats gemaakt voor het nationaal-socialisme en antisemitisme naar Duits model. De hoofdpersoon, de jonge kunstenaar Ludo van Thorn, merkt in zijn eigen omgeving de opmars van het totalitaire denken van 'de Beweging': zijn eigen vader verspreidt als redacteur van het blad van 'de Beweging' nazistische en antisemitische ideeën. Ludo wordt zozeer in nood gebracht dat hij overweegt zijn vader te vermoorden. Maar uiteindelijk

pleegt hij zelfmoord: de wereld is voor hem onbewoonbaar geworden.

Een jaar later verscheen bij dezelfde uitgever te Laren de volgende roman van Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*. Opnieuw is de wereld zwanger van onheil. In de hoofdpersoon Alex Moser herkennen we veel van Jacob zelf: hij is de joodse intellectueel, bezorgd om de toekomst van samenleving en beschaving, nu het totalitaire denken oprukt.

Postuum verscheen in 1946 bij uitgeverij C. Hafkamp te Amsterdam de roman *Met de stroom mee*, voorzien van een voorwoord door nog een Amsterdamse studievriendin, Roelfien van Blokhuisen. Ook deze roman is doortrokken van het dreigende onheil dat vanuit Duitsland zou overwaaien. Maar nu is de hoofdpersoon iemand die zich door het nieuwe denken van het nationaal-socialisme laat meesleuren, Louis Wolff, een karakterloze en teleurgestelde man, die in de nieuwe beweging hoopt te vinden wat hem tot nu toe door het leven onthouden is: roem en eer. Zijn opportunisme verleidt hem ertoe agent te worden voor de Gestapo in Vlaanderen.

In handschrift is ten slotte nog een ongepubliceerde roman van Hiegentlich bewaard, *Taboe*, handelend over de verboden liefde van Emile Moser voor zijn zuster, alsmede twee toneelstukken, *Gaat u zitten* (in 1927 te Leuven opgevoerd) en *Het symptoom*.

In een brief aan Koen Vos van 23 juli 1929 had Jacob Hiegentlich twee gedichten voor zijn neef overgeschreven. Een ervan is het sonnet 'Kerstmis in de Bar', dat in 1930 in *Elsevier* verscheen en volgens Catharina Ypes tot zijn beste verzen behoort. Uit de brief vernemen we dat Hiegentlich het gedicht nog een andere titel had toebedacht, namelijk 'Dies est laetitiae', het is een dag van vreugde, een citaat uit een liturgisch gezang voor Kerstmis. Het andere gedicht is een sonnet op de Dood van Petronius. Hiegentlich had het naar de redactie van *De Gids* gestuurd, en zegt er zelf over: 'Ik vind dit 't meest geslaagde'. Maar de redactie van *De Gids* vond het sonnet blijkbaar minder geslaagd; zij nam het althans niet in haar tijdschrift op. Hiegentlich heeft het vers toch

niet ongedrukt gelaten; hij heeft op subtiële wijze wraak genomen op de redactie van *De Gids*. In de roman *Onbewoonbare wereld* uit 1937 beschrijft hij, zoals gezegd, de teloorgang van Ludo van Thorn, een getalenteerde maar dweepzieke en onevenwichtige jongeman, voor wiens zachte, gevoelige natuur de wereld onbewoonbaar is geworden. Ludo van Thorn koestert plannen zichzelf van het leven te beroven

en zal dat uiteindelijk ook doen. In de bioscoop zag hij de film *Quo Vadis*, waarin Petronius zich het leven beneemt. Onder de indruk van deze beelden kwam als vanzelf in hem een sonnet op. Het blijkt het sonnet te zijn dat Jacob Hiegentlich acht jaar eerder al aan *De Gids* had proberen te slijten. Het sonnet wijst op tragische wijze vooruit naar Hiegentlichs eigen levenseinde in 1940.

Wie van 't lot gefoold, de ongenade
van zijn tyran op schoone wijs ontvliedt,
doet als Petronius. De (jonge) dichter liet
zijn slagaar vlijmen om dees aard te smaden.

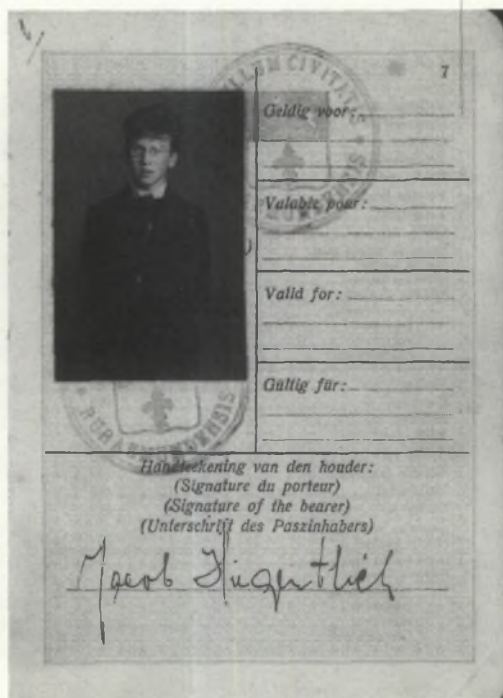
Op 't feest, tusschen de snikken ongestade,
van vrouw en vriend verheerd door dof verdriet,
klinkt bloedend, maar gelaten schoon het lied
van wie in dood ontvlucht geduchter schade:

'Ik keurde 't leven rijp, voldoende en goed,
genoot mijn beker tot de wreede moer,
nu ben ik zat van wat ik heb verkozen'.

Hoe geur(d)en doodelijk morbiede rozen,
maar scherper is de reuk van 't roode bloed,
dat rijkelijk vloeit langs witten marmervloer.

Ook Jacob Hiegentlich ontvluchtte in mei 1940 'geduchter schade', zoals andere intellectuelen, die zich in de voorafgaande jaren duidelijk hadden uitgesproken over de barbarij van het nationaal-socialisme. Op 14 mei 1940, de dag waarop Rotterdam gebombardeerd werd, de dag waarop het Nederlandse leger capituleerde, de dag waarop koningin en regering naar Londen uitweken, op die dag pleegden

de Amsterdamse journalist Emanuel Boekman zelfmoord en de Utrechtse hoogleraar Jacob van Gelderen. Op die dag ook nam de 38-jarige literator Menno ter Braak vergif in, waaraan hij nog diezelfde nacht overleed. In diezelfde nacht ten slotte nam ook Jacob Hiegentlich, 33 jaar jong, vergif in. Hij bleef vier dagen buiten bewustzijn, tot hij op zaterdag 18 mei 1940 in het Wilhelminagasthuis te Amsterdam overleed.

HET UIT 1922 DATERENDE PASPOORT VAN JACOB

JOSEPH (VOORAAN) MET ZIJN KLASGENOTEN VAN DE VIJFDE KLAS VAN DE RIJKS H.B.S. IN 1922

TWEE BROERS HIEGENTLICH, LINKS CESAR EN RECHTS JOSEPH

v.l.n.r. JACQUES HIEGENTLICH, JULES RUMMENS, JOSEPH EN CESAR HIEGENTLICH. DE PLAATS VAN HANDELING IS VERMOEDELIIK DE BEUGELBAAN VAN BARTEN IN DE WEERD. MOGELIJK WAS JACOB HIER DE FOTOGRAAF. FOTO OMSTREEKS 1930

DE ENIGE OVERLEVENDEN VAN HET GEZIN HIEGENTLICH, ROSETTE VAN ZUIDEN-HIEGENTLICH, HIER IN ZANDVOORT SAMEN MET LENY NOL, WEDUWE VAN JOSEPH HIEGENTLICH, EN MET DE TWEEDE ECHTGENOOT, DE HEER L. KOBLENZ. FOTO UIT 1956.

Bronnen en literatuur

De schrijver dankt Hein van der Bruggen en Huub Graus voor hun waardevolle voorbereidende archiefonderzoek in het Gemeentearchief van Roermond en in particuliere collecties. Ook is gebruik gemaakt van ongepubliceerde brieven van Jacob Hiegentlich, die zich bevinden in de verzameling van uitgever Marc Beerens te Nijmegen en in die van schrijver dezes.

Gebruikte literatuur

Jan van Adrichem e.a., *Rebel, mijn hart: kunstenaars 1940-1945* (Zwolle 1995).

Siem Bakker, *Literaire tijdschriften van 1885 tot heden* (Amsterdam 1985).

J.G.Th.M. Beyers, *125 Jaar Rijksschool in Roermond*, Roermond 1989.

Jeroen Brouwers, 'Jacob Hiegentlich. "Men liet den Jood niet binnen"', *Maatstaf* 30 (1982), 1-6.

Jeroen Brouwers, *De laatste deur. Essays over zelfmoord in de Nederlandstalige letteren*, Amsterdam 1983.

Hein van der Bruggen, 'De ondergang van joods Roermond 1940-1945', *Spiegel van Roermond* – 2006, 20-51.

Hein van der Bruggen, 'Joods gedenkteken en nogmaals "De ondergang"', *Spiegel van Roermond* – 2007, 128-129.

Hein van der Bruggen, 'Jacob Hiegentlich en Herman Maas, de totstandkoming van *Het zotte vleesch*', *Spiegel van Roermond* – 2007, 116-127.

Jan Daniels, Hein van der Bruggen en Jan Tierolff, *De Roermondse Groote Sociëteit 1804 – 2 december – 2004*, Roermond 2004.

Maartje Draak, 'Catharina Ypes', *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1973-1974* (Leiden 1975), 160-165.
Gedenkboek ter gelegenheid van het zevenhonderdjarig bestaan van Roermond als stad, Roermond 1932.

Ludy Giebels, *De Zionistische Beweging in Nederland 1899-1941* (Assen 1975).

Paul C.H. van der Goor, 'Jacob Hiegentlich en de kritiek', *Veldeke* 47 (1972), nr. 5/6, 17-18.

Léon Hanssen, *Menno ter Braak 1902-1940* (Amsterdam 2000-2001).

R.C. Hekker, 'Zeven eeuwen Joods leven in Limburg', *Cramignon. Bijdragen tot de volkskunde in Limburg*, Wassenaar 1970, 87-89.

Eddy-Lex Israël, *Jacob Israël de Haan, de dichter van het Joodsche lied* (Amsterdam 1963).

Eddy-Lex Israël, 'Rooms en joods in Roermond: Jacob Hiegentlich (1907-1940)', in: J. Bethlehem e.a. (red.), *Gids voor onderzoek naar de geschiedenis van de joden in Nederland* (Amsterdam 2000), 97-103.

Hubert Janssen, *Wim Sonneveld, gezien door –* (Apeldoorn 1975).

Hubert Janssen, *Wim Sonneveld, opnieuw nabij* (Baarn 1984).

Madelon de Keizer, *De dochter van een gazan. Carry van Bruggen en de Nederlandse samenleving 1900-1930* (Amsterdam 2006).

Wiel Kusters, 'Jacob Hiegentlich: Het vochtige park', *Tirade* 278/279 (1982), 497-501.

Wiel Kusters, 'Nogmaals Jacob Hiegentlich', *Tirade* 280/281 (1982), 610-616.

G.C.P. Linssen, 'Sociaal-economische schets van Roermond tussen beide wereldoorlogen', in: G.H.A. Venner (red.), *Roermond, stad met verleden. Negen hoofdstukken over Roermondse geschiedenis*, Roermond 1985, 201-220.

Harrie Lucas, 'Lager onderwijs te Roermond 1794-1900, deel 3', *Spiegel van Roermond - 1997*, 77-113.

Peter J.A. Nissen, *Verscheurd paradijs. Een kleine bloemlezing uit het werk van Roermondse schrijvers uit de twintigste eeuw*, Roermond 1989.

Peter J.A. Nissen, 'Jacob Hiegentlich (1907-1940): brieven aan neef Koen', *Nieuw Letterkundig Magazijn* 8 (1990), 30-33.

Peter J.A. Nissen, 'Dichterschap als dienstbaarheid. De priester-dichter René Klinkenbergh (1886-1973)', *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold* 13 (1992), 54-72.

Peter J.A. Nissen en Wiel Kusters, *Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een Joods dichter in Roermond*, Roermond 1992.

Marcel Poorthuis en Theo Salemink, *Een donkere spiegel. Nederlandse katholieken over joden, 1870-2005. Tussen antisemitisme en erkenning*, Nijmegen 2006.

Siegfried E. van Praag, 'Ter herinnering aan mijn vriend Jacob Hiegentlich', *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, 11 april 1947.

Maurice Rummens, *Jules Rummens*, Zwolle 2001.

Jan G.C. Simonis, *Zielzorgers in het Bisdom Roermond 1840-2000*, Sittard 2001.

Piet Spijk e.a., *Piet Wiegman (1885-1963). Schilder van de Bergense School, graficus, ceramist, poppensnijder*, Alkmaar 2003.

Pierre Ubachs en Ingrid Evers, *Historische encyclopedie Maastricht*, Zutphen 2005.

Hans Verhage, *Katholieken, Kerk en Wereld. Roermond en Helmond in de lange negentiende eeuw*, Hilversum 2003.

Anne Wadman, 'Gerrit Borgers', *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1987-1988* (Leiden 1989), 125-149.

Catharina Ypes, *Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een Joods artist tussen twee oorlogen*, Amsterdam 1949.

49

HET ZOTTE VLEESCH

GEÏLLUSTREERD DOOR

J. RUMMENS

HET ZOTTE VLEESCH

ROMAN VAN 'T LIMBURSCHE VOLK

DOOR

DAVID JOZUA DE CASTRO

51

GEÏLLUSTREERD DOOR

J. RUMMENS

N.V. GEBR. GRAAUW'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ – AMSTERDAM

1925

Den Heer en Mevr. H.H.J. Maas.

EERSTE HOOFDSTUK.

Peter Wiranowitsj keek door 't raam.

Peter Wiranowitsj keek door 't raam in de breede straat, waar 't regende. Hij keek naar de menschen, die nu – 't was zeven uur – naar hun arbeid gingen door den regenachtigen Maandagmorgen, sommige moe en loom van den Zondagnacht, andere waren hun zatte bui nog niet kwijt en liepen als beschonken. De meeste van deze menschen moesten naar de mijn. Ze hadden zwarte truien aan met glimmend-witte knopen of hel-blauwe kiel en daar hun jassen over, maar de helle kleuren van de kiel en de roode of wit-gespikkelde dassen waren nu doezelig in den donkeren herfstmorgen. Er kwamen er steeds meer, soms nog op straat hun manchester-jassen aanschietend, uit de groote en kleine huizen van de breede achterbuurtstraat. Ze waren in groepjes: jonge, opgeschoten kerels van achttien tot vijfentwintig, met sigaretten in den mond en oudere mannen met blonde, donkere, roode en grijze snorren en de petten scheef en achterover op den kop.

53

Plots schoof Peter 't raam open en riep wenkend tot iemand, die alleen met veerkrachtigen tred achteraan liep: „Morge Sef, Glück auf!”

Sef, 'n jonge man met 'n klein rossig en sierlijk kneveltje, hief de hand omhoog: „Morge!”

En hij ging verder, handen in de broekzakken, de dunne sigaret tusschen de lippen en de pet scheef op z'n blonden bol. Achter hem kwamen nu drie korte mannen, die tegen hem begonnen te vloeken en te schelden; 't waren vader Theelen en z'n twee zoons, die al lang ruzie met Sef hadden.

Peter sloot glimlachend 't raam; glimlachend om die achterbuurt-veeten, die jaren duurden.

Sef ging fluitend en onverschillig verder.

Dan waren ze allen weg en de straat was leeg. Als domme beesten keken de groote huizen van de overzij Peter aan, in 't nat-glimmen van den regen. 't Eene gebouw was 'n groote groen-grijze huurkazerne met heel veel ruiten, daarnaast stond de kolossale blinde muur van 'n drukkerij, waartegen 'n klein vies cafétje leunde.

Dan keek Peter, verveeld door die huizen daar tegenover hem, in de richting van het station, waar de mannen verdwenen in 'n mist van regen.

Peter stond op van de krakenden rieten stoel en stak 'n vlammetje onder 't komfoortje, waarop hij water zette voor de thee. In den vroegen herfstmorgen, waren de meubels in 't kamertje moeilijk te onderscheiden, maar hij had alles op den tast bij de hand. Hij deed thee in den theepot en begon z'n boterhammen te smeren, met een beetje marmelade erop, niet veel, want hij moest zuinig zijn.

Peter Wiranowitsj was in dit kleine, Limburgsche stadje geboren, de jongste zoon van 'n rijk-geworden Joodschen handelaar. Z'n vader was vroeg gestorven. Peter herinnerde zich nog 't gesoigneerde uiterlijk van 't kleine magere heertje. Hij herinnerde zich nog, hoe hij als kleine jongen z'n vader aan de mooie grijze haren had getrokken en aan de groote, donker-blonde snor, maar dat was ook alles.

Z'n oudste broer had na den dood van z'n vader de zaak overgenomen en werd nu de baas in huis, want de zachtaardige moeder voelde zich te zwak daar toe. Die broer was erg driftig van karakter en Peter niet minder, zoodat ze nogal 's in botsing kwamen.

Met 't vorderen van de jaren was in Peter de liefde voor de kunst gekomen, hij had al heel jong versjes gedicht en verhaaltjes gemaakt. Later, toen hij 't bittere was gaan begrijpen van de verhouding tusschen hem en z'n oudsten broer, had hij gepoogd alles wat hem zoo bezwaarde weg te schrijven –, soms had hij theatraal overdreven, maar later bemerkte hij 't en verwierp 't.

Op 't gymnasium wilde 't niet met hem vlotten; de oude talen kende hij goed, maar met de mathematiek bleef hij sukkelen, zoodat hij die school maar verliet. Door zelfstudie zou hij dan probeeren M.O. Nederlandsch te halen, om toch 'n diploma te hebben.

De moeder vond 't uitstekend, maar de oudste zoon werd later boos en zei dat Peter een stommerik was en „'t nooit ver brengen zou in de maatschappij.”

Er werd 'n huis gekocht in Watergraafsmeer en de familie ging weg uit 't stadje; Peter echter bleef. Hij huurde twee kamertjes bij 'n antiquair in een achterbuurt, waar 't echter heel helder was en netjes. Hij was toen zeventien jaar. Op zijn verdieping woonde nog 'n arbeidersfamilie, jonge menschen met drie kleine kinderen.

Beneden huisde 'n schoenlappersgezin in één kamer en de familie Geraedts, waar Peter nogal 's kwam.

Van tijd tot tijd zond z'n broer hem geld en betaalde de huur en de schriftelijke cursus. December na hun vertrek, had Peter z'n eerste verzenbundel uitgegeven, natuurlijk echt jongenswerk van den zeventienjarigen student. Toch werd 't door enkele tijdschriften met 'n genadig knikje ontvangen, zoodat Peter moed kreeg en eenige novellen naar verschillende bladen zond. Deze novellen werden echter alle aan zijn adres geretourneerd, maar Peter verloor den moed niet en zond weer andere, die men allengs begon te plaatsen. De honoraria voor deze „pennevruchten” waren gelijk van zelf spreekt niet groot, maar ze vulden z'n karige zakgeld toch 'n beetje aan.

Ook z'n familie in Amsterdam had hij z'n verzen gestuurd, in bange verwachting, wat die daar van die toch wel heel zinnelijke dingen zouden zeggen. Maar in Amsterdam namen ze de zaak niet au sérieux, feliciteerden hem met de goeie kritiek, (eenige tijdschriften immers hadden wat gemeesmuild van-wel-door-den-beugel-gaan) en ze vroegen, waarom hij niet naar Amsterdam kwam, zoodat dan ook de studie veel goedkooper kon worden. Waarom ging hij daar niet weg uit die smerige achterbuurt?

't Was inderdaad 'n romantische opwelling van hem geweest, om daar boven dien antiquair te gaan wonen, terwijl 't toch ook

anders had gekund. Maar 't walgde hem 'n beetje van dat door-en-door-fatsoenlijk-burgerlijke, dat eeuwige 't zelfde-doen: 's morgens kaas op de boterham en 's middags als de gong slaat: eten, of je honger hebt of niet. Hij had zich 'n beetje opstandig voelen worden tegen dat allemaal, tegen de uitgestreken, vervelende gezichten Zondagmiddags en 's avonds stil zitten aan 't raam. Daarom was hij hier gaan wonen, tegenover de grijsgroene huurkazerne en de dikke blinde-muur van rooden baksteen. Maar in 't begin had hij – hoewel hij op z'n kamer alle comfort had – 'n beetje heimwee gevoeld naar 't statige heerenhuis met beloopeerde corridors en trappen en waar 't nooit naar petroleum rook, maar ten slotte in 't vroolijke gezelschap van Sef en Miel Geraedts, was hij z'n nieuwe omgeving lief gaan krijgen, deze krachtige, hartstochtelijke mensen, deze knockers en vechtkerels met hun teere, witte vrouwtjes, de mannen met hun stiere-nekken en hun gevloek, de hartstochtelijke vrouwen met hun toewijding en ruwe woorden.

Den zomer van het eerste jaar had hij met Sef heele nachten, rondgezwabberd van de eene kroeg naar de andere. Hij had 't leven in zich voelen spartelen bij Fien, waar Sef mee leefde, bij Tante Griet, bij Sanders en in de Zwarte Ruiter.

Nee, hoor, 't beviel hem hier best en hij schreef naar Amsterdam, dat hij hier beter werken kon, omdat hij minder afleiding had dan bij hun.

Peter ontbeet nu. Achterover geleund in den krakenden rieten stoel at hij de dunne fijne boterhammetjes op, die hij zelf gesneden en gesmeerd had. Af en toe nam hij 'n slok thee en wipte de witte kruimeltjes van z'n jas. Hij had z'n haren lang laten groeien, die golfdens langs zijn blanke gezicht. Hij droeg 'n gouden bril met groote, ronde glazen, waarachter z'n grijsgroene oogen klein waren. Z'n zinnelijke mond was vol en rood. Daarboven boog zich de sierlijke Hebreuwsche neus à la Sarah Bernard. Z'n gelaat ging in 'n weeke, ronde lijn, die hem iets vrouwelijks gaf en hem een joodsch melancholiek uiterlijk verleende.

Sef Geraedts was dien morgen onder 't fluiten van 'n liedje uit 't bed gestapt, waar z'n meisje nog sliep. Sef was niet getrouwd met Fien, maar hij leefde met haar als-of, sedert hij uit Duitschland terug was, haar hier in deze kroeg ontmoet had en van haar was gaan houden. Hij had haar willen trouwen, maar ze wilde niet. De taverne was eigenlijk half logement en half bordeel. Fien was reeds vroeg hier terecht gekomen, maar 't was nog altijd 'n jonge, sterke meid, mooi, ondanks haar beestige leven. In het halfduister van 't alkoofje lei ze bekoorlijk, de witte naakte arm onder haar slanke hals. Om haar blanke hoofd was nu warrig en wild haar hoogblonde haar, om haar blauwe oogen had 't wreede leven hartstocht-cirkels geschroeid. Hoewel Sef floot, terwijl hij zich snel kleeedde, ontwaakte ze niet, bleef ze maar stil liggen, terwijl haar bloote borsten zacht bewogen.

Sef drukte nog 'n teederen kus op haar boezem, maakte dan z'n flesch klaar met kouwe koffie van gisteravond en dronk 't resteerende deel staande uit. 'n Paar droge broodjes at hij er bij. Die wikkelde hij in 'n krant, kuste Fien nog 's op de malsche, roode lippen en stak 'n darteltje op, terwijl hij naar buiten ging.

Sef was 'n liefde-kerel. Van z'n dertiende jaar was hij veroverend door de wereld gegaan, met iets „verführerisches” in z'n helblauwe oogen. 't Eene schandaaltje na 't andere had hij gemaakt, hij had gezeten voor 'n poging tot moord: hij had n.l. 'n vrouw, die tien jaar ouder was dan hij en waar hij heel veel van hield met 'n revolver bedreigd. 't Schot was niet afgegaan, maar hij werd gepakt en in z'n gevangenschap kweekte hij met zorg 't kleine, roode snorretje, dat hem zoo charmant stond, met de uitdagend-omhoog-gestreken puntjes. En toen hij er uit was gekomen, zeien de menschen „zoo'n beest van 'n vent”, maar hij was naar Duitschland gegaan en had zich van niemand, ook van z'n vader niet, iets aangetrokken. In Duitschland beleefde hij tal van avontuurtjes na den oorlog en hij kwam dan ook tevreden in z'n geboortestad bij z'n oude, dikke moeder terug. 's Avonds was hij naar de „Perreplu” gegaan, waar hij Fien had gevonden. Toen was hij bij haar gebleven en ging nog slechts 's bij uitzondering naar moeder Geraedts, want met vader had hij ruzie.

Sef stapte 't station binnen, spoog de sigaret uit den mond en ging naar de wachtkamer, onmiddellijk gevolgd door de drie heeren Theelen. Plots draaide hij zich om, gaf Bèr Theelen 'n oorveeg en drong snel tusschen de drie verblufte mannen door om in de Beurs 'n „schnäpske” te halen. Hij voelde zich koud van binnen en onplezierig, omdat hij niet gewoon was 's morgens kouwe koffie te drinken. Maar hij had Fien niet wakker willen maken. Hij dronk 't borreltje uit, gaf z'n drie stuivers en rende weer 't station binnen, waar 't kil was en duister van den regen. Hij zette z'n pet wat dieper over z'n kop en stak nog 'n darteltje op. Net bijtijds was hij nog op 't perron, sprong de eerste de beste coupé in van den arbeiderstrein, terwijl aan de raampjes d'r naast de Theelens hun roode knuisten zwaaiden.

D'r zaten veel mijnwerkers binnen, ongewasschen en ongeschoren, ruige mensen, die zoo uit hun bed of uit de kroeg kwamen. Sef lette er niet op en dutte in, sluimerde vast.

Tot in Hoensbroek de trein stil hield, Sef richtte zich op, wipte er uit en ging veerkrachtig als steeds, z'n hoofd vol lieve gedachtetjes aan Fien naar 't doorgangslokaal. Daar had 'n kleine schermutseling plaats, de drie Theelens hadden hem opgewacht, de pèstkoppen. Hij kreeg 'n venijnigen slag tegen z'n wang en werd nijdig, maar hij hield zich maar kalm tegen de drie kerels en vioolde zich weg, nam z'n rommel en ging met de eerste lift de schacht in.

Toen Peter gegeten had, spoelde hij in 't inmiddels gekookte water z'n eetgerei en maakte een beetje toilet. De klok sloeg half negen toen hij den trap afging, in 'n donker-grijzen regenjas en met 'n zwarten hoed op. Bij de familie Geraedts klopte hij aan en ging binnen.

„Morgen!”

Daar zaten ze allemaal te eten. De moeder, zwaar mensch van 'n dikke veertig, 't dochttertje, Trui, mooi, zwart-harig meisje, van 'n jaar of vijftien met wit gezichtje en de twee zoons, korte, breede, jongemannen; allen zaten ze aan de stevige, oude, houten tafel, met geruit tafellaken, waarop in 't midden 'n witte koffiepote stond. Vader

Geraedts stond met z'n kop koffie bij 't raam, op z'n lange, grijze haren droeg hij 'n pet, scheef natuurlijk. Z'n buik stak 'n beetje vooruit en hij had 'n mooie martiale witte snor.

„Morge,” zeien ze en aten verder en moeder vroeg:

„Luste auch 'n tas, Peter?”

„Nee danke, hub net gedronke” en hij zette zich op 'n stoel naast de deur.

Zwijgzaam dronken ze hun pikzwarte koffie, de vader staande, z'n gezicht zorgelijk rimpelend. Moeder warmde haar grove werkhanden aan het fornuis, dat wit glom in de donkere kamer. Miel en Hari keken stug naar den porceleinen koffiepote, terwijl ze hun brood naar binnen schrokken. 't Mooie stille meisje had reeds gegeten.

„Afin,” zei Hari opstaande, „ich gaon 's kieke of d'r nieks te doon is aan de Maas” en hij rekte zich terwijl 'n lach z'n roode, zooeven stugge gezicht vermooide. „Allà tot sjtraks.”

„'t Is 'n elenj tègesweurdig mit die wirkeloosheid euveral,” klaagde moeder.

De vader kwam langzaam naar Miel en zei: „jong, doe mos bie dienen aaie baas 'ns gaon kieke of d'r gein werk is.”

„Is Miel auch al zonger werk?”

„Hai is weg bie de schmeeèd,” vertelde moeder, „dè hat twee pruisse gekrege, die hoofde minder loon ...”

„Maar ich hub neet gewild,” zei de oude Geraedts met zekeren trots, „ dat de jong veur 'n hongerloon wirkte Dèt hubbe v'r goddank neet van doon Mer al te lang mot 't toch auch neet doere”

Miel keek weifelend naar 't fornuis.

„Ich zal 's gaon kieke,” zei hij.

De oude Geraedts stond peinzend bij 't crucifix in den hoek.

„Gank 's kieke,” zei hij nog 's.

Miel nam z'n pet van den muur.

„Nou atjuus.”

„Wach, ich gaon mit,” zei Peter en samen gingen de beide jonge mannen naar beneden waar de baas tusschen de oude meubelen en

boeken aan 't sjouwen was. De kleine antiquair knikte vriendelijk met z'n tanig geel kopje, waarop een lorgnetje zenuwachtig wiebelde:

„Messieurs.”

Op straat ging 't gesprek weldra over Sef en over meiden. Af en toe, vertelde Miel, kwam Sef nog wel 's bij moeder, maar met vader sprak hij nooit. Die zei van 'm dat ie 'n meisjesjager was. De tijden waren zoo raar en als Sef 'n week gewerkt had, bleef hij de volgende week uit de mijn, plakken bij z'n meid en met haar de kroegen afrennen. Nee, dat was niks voor vader Geraedts.

„Om twelf oere giesteraovend,” vertelde Miel, „hèt Sef Thei Theelen nog 's d'r euver gegève.” En hij verhaalde hoe Thei onder de tafel, terwijl ze aan 't kaarten waren, Sef had geschopt. Sef was giftig opgesprongen en sloeg den jongen Theelen tegen den grond, hoewel Fien hem tegenhield. En Sef had zonder ophouden op Thei geslagen, maar deze had toch geen verwonding opgelopen of zooiets.

„Ooze Sef is schterk,” zei Miel trotsch even opkijkend naar Peter en hij ging groetend 'n zijstraat in naar den smid.

't Was Maandagmorgen. De menschen hadden de vuilnisbakken buiten in de straatgoot gezet. Schooiertjes uit de woonwagens doorzochten met rappe bewegingen van hun vuile handen in 'n ommezien den inhoud der kisten en stopten 't in hun oogen waardevolle in de grauwe lompezakken, die over hun schouders bungelden. Alles was tragisch donker door den regen, alleen de regenjassen der zich naar 't kantoor spoedende heertjes vlekten geel in 't grauwe en 'n enkele sportmaniak las op straat de voetbalverslagen in den rozen „Maandagmorgen,” waar de regen lustig op kletterde. Maar dan scheurde de helle fluitstem van 'n schooiertje 't doffe, eentonige regengeluid.

De week was weer begonnen, dacht Peter, alles ging weer bedaard z'n gang na den rumoerigen Zondagnacht. Enkel 'n paar Maandaghouders slenterden nog vadsig over de straat in ongestoorde Zondagrust.

Hij liep nog even om de singels en ging toen naar huis. De antiquair boog glimlachend tusschen z'n stoffig boeltje, toen hij weer binnen kwam.

Peter ging studeeren. Dat was hij zoo gewoon in de morgenuren van negen tot twaalf.

Z'n studeerkamer was natuurlijk eet- en zitkamer tegelijk. Aan den muur naast de deur hing een groot olieverfportret van Peter, vervaardigd door z'n vriend René Veraert. Hij droeg een grooten, zwarten hoed en keek erg droefgeestig, haast te droefgeestig en misschien wel wat pozeerend. Dan hingen d'r nog 'n paar fel-gekleurde platen van Jan Sluyters, 'n paar teere gazen danseresjes van Degas en 't „déjeuner" van Renoir. Naast de stevige, groote boekenkast, waar 'n groen gordijn voor was, hingen wat portretten van Sarah Bernard, van Heinrich Heine, Kloos, Couperus, Chopin, en Dostojefski. Op de deur was 'n vroolijk portret van Querido met lange haren.

Op 'n verkoop had hij vier gemakkelijke, krakende, rieten stoelen gekocht en 'n divan. Van de familie had hij nog 'n oude, breede schrijftafel. Daarop stond 'n mooie chineesche vaas, waar hij in den zomer bloemen in had.

Voor de deur lei de correspondentie, 'n paar tijdschriften, 'n brief van z'n moeder, dien hij dadelijk ging lezen en brieven van z'n vrienden in Dordrecht, twee broers, die hier vroeger ook gewoond hadden. De brief van z'n moeder handelde over 't slechte weer van de laatste dagen en hij moest maar 's gauw schrijven of hij genoeg at en of hij geen nieuw kostuum moest hebben voor den winter. Dan las hij de rest, de sarcastische brief van z'n vriend Jo, die 'n beetje wijsgeerde in den aard van Nietzsche en de half-mismoedige en halfgrappige woorden van Henri, die o.a. schreef dat de vogeltjes kierekiere deeën en dat hij 'n zanger was met 'n oude luit, alles even verward en grappig met 'n vage liefdes-idylle er tusschen.

Peter keek nog even de tijdschriften in van deze maand en begon toen te werken in 't Handboek der Germaansche taal: de lichte reeks.

Toen hij om twaalf uur ophield, regende 't nog steeds. Buiten kwamen de menschen terug van de fabriek. Peter deed z'n regenjas aan en sprong de trappen af met twee tegelijk.

Bij de deur stonden drie meisjes van de fabriek met bonte sjaals om den hals. De eene was Trui Geraedts, die hij vanmorgen al gezien had, de andere twee kende hij niet, maar hem trof de mooie gestalte van de langste: slank jong meisje in 'n dun katoenen bloesje. Zij had 'n smal, bleek gezichtje, helblonde haren, groote, blauwe viooltjesoogen, lange, zijden oogwimpers, 'n edele, lange neus en 'n wellust-mond, rood en vol.

Peter was blijven staan, den deurknop in de hand, vol verrassing om dit meisje. Dan groette hij, beleefd z'n hoed afnemend en ging weg. Hij hoorde nog hoe de drie meisjes zacht in hun dialect 't over hem hadden, maar hij keek niet op, stapte snel door naar z'n restaurant, waar hij abonnement had.

Die vluchtige ontmoeting op de stoep was Peter bijgebleven en hield hem bezig, terwijl hij langzaam de warme soep oplepelde. Die sierlijke, ranke gestalte, 't witte gezicht, de blonde haren, de aristocratische neus en de mooie mond, in dat alles voelde hij, dat hij nu weg was uit dat elegant milieu, waar zulk 'n meisje slechts zijn kon. Daar at men niet in 'n derde-rangs restaurant warm eten om twaalf uur en hij kon zich dat meisje van zooeven niet los maken van zekere sfeer van elegance en society, hoewel hij haar in 't dunne, katoenen blousje en den bonten sjaal had gezien.

Zoodra hij gegeten had, rende hij dadelijk naar huis in de Wilhelminastraat om toch nog bijtijds Trui te kunnen treffen, die straks naar de fabriek moest. Want hij wilde haar vragen, wie dat meisje toch geweest was.

Hij vloog de trappen op en stormde bij Geraedts weer binnen, maar alleen moeder was daar, die net uit haar dut bij 't fornuis wakker werd, zoodat de kleine, roode poes, die op haar schoot had gelegen er nu af sprong.

„Mer, Peter is det sjrikke!”

„Hub ich uch wakker gemaak?” vroeg Peter verlegen, „det sjpiet mich.”

„Och, 't is zoo erg neet,” zei ze goedig, en dan moederlijk: „waat kumste mich vertille?”

„Och nieks, eigenlijk nieks Ich kwaam mer 's kieke wem zooal toes waas.”

„Ze zeen allemaol weg. Hari is aant baggere in de Maas en Miel slampampert get door de stad.”

„Enne,” Peter dorst niet vragen naar Trui, uit vrees voor de argwaan van de dikke vrouw, die inmiddels 't roode poesje weer op haar schoot had genomen.

„Vader is aan 't kieke aan de Maas 't mèdje is al vreug naor 't werk gegaon.”

„Dan zeet g'r noe heelemaol allein,” zei Peter om maar wat te zeggen en hij ging weer weg om aan 't postkantoor nog even 'n wisseltje te innen.

Nog altoos regende 't.

Mistroostig stonden de huizen met hun glimmende daken, zwaar en zwart rees de groote kerk tusschen de lichter-gekleurde gebouwen en gebouwtjes.

Peter vond 't altoos erg plezierig als hij weer 's wat geld kreeg gezonden van 't dagblad dat zijn litteraire-nietswaardige artikeltjes opnam. Hij onderteevende ze nooit met z'n naam, hij had 'n beetje gêne voor die grapjes uit 't alltagsleben van de menschen, waar tusschen hij woonde; venters van schuurpapier en parapluies, en orgeldraaiers. Vroeger hadden ze wel 's onder elkaar, artistieke jongelui opgeschept en beweerd, dat armoe iemand pas kunstenaar maakte, maar Peter vond 't al 'n hoogst onaangenaam gevoel, als hij 't zich 's z'n sigaretten moest ontzeggen, omdat 't mis was met z'n duiten. 't Was toch maar wat lollig zilveren munt uit die stukjes te slaan, die goeie studie waren voor grooter werk. En hierover denkend kwam Sef in z'n herinnering, de avontuurlijke Don Juan, en diens ouders, die zooveel misère gekend hadden, maar sterk en moedig alles gedragen hadden en nu rustig en kalm leefden.

Van die menschen zou hij 's 'n boek maken, 'n roman, dacht hij,

van Sef, van Fien, van Miel, van allemaal, ja hij zou 's probeeren, al wou z'n geest naar hele andere, onwezenlijke, mooie en teere dingen.

Thuis sloot hij 't venster en de deur en rolde 'n paar sigaretten. Dan scherpte hij z'n potlood en hij begon te werken aan z'n boek. In de stilte van den regenachtigen herfstmiddag vloeiden de volzinnen plezierig over 't witte papier. Hij schreef sneller, al maar sneller, hoe langer hoe meer opgaand in z'n beide figuren Sef en Fien.

Om half vier hield hij er maar mee op, vermoeid van 't ingespannen arbeiden. Hij zette thee en terwijl hij hier mee bezig was, kwam z'n vriend René Veraert binnen, die 't groote olieverf-portret had gemaakt naast de deur. Hij nam plaats in een van de rieten stoelen. Peter had nog 'n beetje zwitsersche chokola, die ze samen opaten bij de thee.

„What news on the Rialto,” informeerde Peter.

„Ik heb dat groote, religieuze stuk, de Emmausgangers afgemaakt.... Hoop 't gauw te exposeeren....”

René was religieus gaan werken, van van Gogh was hij naar de primitieven gegaan, bij Fra Angelico had hij rust gevonden.

En hij vertelde van z'n groote stuk, enthousiast en met veel uitroepen: „... nam hij 't brood, zegende-n-et en brak et en aan et breken kende ze-n-em.”

Peter zat stil te luisteren, hoe charmant was toch eigenlijk dit oude bijbelverhaal.

Ze dronken thee. René had z'n groote, zwarte flambard achterover gezet, de oogen half-geloken, onder z'n hoed uit kwamen nog z'n lange, kastanje-bruine sluike haren vallen en z'n gezicht was grauw en wit in de regenschemering.

Peter rolde voor ze beiden 'n sigaretje. 't Ging donker worden. Nu dacht hij plots weer aan 't meisje van vanmorgen op de stoep en hij vertelde René.

„En – amoureux?” informeerde René.

„Ik weet 't niet,” zei hij weifelend, „'t was 'n bijzonder kind.”

René zweeg nu, nam z'n schetsboek uit z'n binnenzak en begon de huizen aan den overkant te teekenen, de dreigende, sombere blinde-muur van de drukkerij en de grauwe huurkazerne.

„Ik heb weer brieven gekregen, uit Dordrecht,” zei Peter
Lezen!” en ze lazen de half-koddige en half-mismoedige brieven van Henri, den merkwaardigen, wederzijdschen vriend.

Dan spoelden ze samen de kopjes. René stak z'n schetsboek bij zich en samen verlieten ze de nu gansch donker geworden kamer.

Op de trap ontmoetten ze Trui.

„Trui, wem waar det mèdje vanmorge mit die witte haor,”
fluisterde Peter.

„Det waar Fien zien zuster, wo oze Sef mit vriejt euverdag is
't in de fabriek en s'aoes in de Beurs”

„Wie hit det?”

„Lena – ”

Lena, weer zoo'n rare, smakelooze naam voor dit teere, haast aristocratische kind. En dan de zuster van Fien, 'n hoer notabene, waar Sef mee leefde. Bitter en zwijgend liep hij naast z'n vriend op. Inderdaad, bedacht hij: beide meisjes hadden die zelfde teer-blanke huid, beiden hadden groote, blauwe oogen en 't zelfde hel-blonde kapsel. Vreemd, vreemd, deze twee meisjes.

„Kom mee,” zei Peter, „we gaan 's naar de Beurs,” en hij trok z'n vriend mee in 't kleine kroegje, dat de pleisterplaats was voor voerlui, witkielen en arbeiders.

Peter ging voorop in 't kleine, met petroleum-verlichte lokaaltje. René, onzeker in deze vreemde inrichting, struikelde over de lange beenen van 'n stamgast, die bij den ingang zat.

In 't midden van 't vertrek hing een petroleumlamp te walmen. Daaronder stond 'n oud tafeltje, waar omheen vier mannen zaten te kaarten. Een ervan droeg een geruite pet, dat was Sef, de rest van de kamer was ook bezet, maar door de slechte belichting kon Peter niets dan doezelige mannenlichamen zien en van Lena geen spoor.

René voelde zich direkt thuis, enthousiast over de vier kaartende

mannen.

„Daag Sef,” zei René, de man op den schouder kloppend.

„Naovond,” zei Sef, die zich even omdraaide, „speelt g'r mit.”

„Nè, v'r kieke!”

Ze schoven bij. Nauw had Peter twee glaasjes bier besteld, of uit den duisteren hoek van 't buffet kwam 'n meisje met 'n wit schortje voor, naar voren.

„Dat is ze!” zei Peter ontroerd, terwijl Lena langzaam, met 'n gouden glans van de lamp over heur haar, naderde met 't bier.

„As-te-bleef,” zei ze met neergeslagen oogen de glazen voorzichtig neerzettend om de spelers niet te hinderen.

„Keurig,” zei René zachtjes. Ze was weer weg in den donkeren hoek.

„Daar zit ook Paul Verlaine,” zei René en ze moesten lachten om den armen, typischen schooier, die bij 't buffet zat te lebbereen aan z'n oude klare. René en Peter noemden hem zoo om z'n gelijkenis met dien dichter. Z'n verschoten haren, hingen wild onder den in 't lamplicht groenen bolhoed uit en z'n oogen keken bezopen-weemoedig. 't Was 'n sigarenmaker, die drie dagen in de week werkte en dan vier dagen voor z'n plezier leefde. Zoo had hij 't contract gemaakt met z'n baas.

„Wie is dat daar,” informeerde Peter afgeleid door een merkwaardig langen man bij de deur. „Maar dat zul jij ook niet wete.” En hij keek strak naar die verschijning, mager als 'n brandhout en met lange roode haren, die dun hingen om z'n aschgrauw, afstootend, breed orang-oetang-gezicht met dunne, witte lippen en 'n langen, spitsen neus.

„'t Is toevallig da'k die ken,” vertelde René. 't Was de zoon van z'n hospita. Hij was 'n kind van vrouw Evers, dat ze bij iemand anders gekregen had, toen ze al met Evers getrouwd was. Evers was 'n rijke boer, rijk door 't geld van z'n voorouders, die al voor den tijd van Napoleon 'n groote boerderij hadden midden in de oude stad. Maar de familie Evers had voor niemand uit den weg willen gaan en 't huis stond er nog altijd, veel te groot voor 't echtpaar; de zoon was om z'n voortdurende ruzies met z'n vader, maar elders gaan wonen.

Behalve de knechten, hadden ze ook 'n paar kostgangers genomen en zoo was 't gekomen, dat René, die hier geen familie meer had, daar z'n kamer en atelier had gehuurd, en hij woonde daar heel mooi, vooral in den zomer. Maar telkens en telkens had hij onwillig toch getuige moeten zijn van de heftige twisten van vader en zoon op 't erf of in de gang. De zoon werkte niet, maakte 't geld op in de café's en kwam opnieuw geld vragen en als hij 't niet van z'n vader kreeg, dan kreeg hij 't toch van z'n moeder, die veel van den Rooie hield, die 't kind van haar man niet was.

Met aandacht had Peter naar René's verhaal geluisterd. Die Rooie was 'n rare kerel. Hij was opgestaan en kwam bij hun aan tafel zitten. De vier mannen hielden juist op met kaarten. Sef had verloren, ongelukkig in 't spel

Een der mannen, 'n vijftiger met 'n kalen kop en 'n half weggevreten neus, vertelde 'n schunnigen mop en hij gebaarde met z'n betatoueerde, blauwe werkhanden. De anderen zaten zich te vergeilen, de vieze pijpen in hun om-de-grap-scheef getrokken monden.

„Leneke!” riep Sef, „bring mich e glèske beer.”

Lena kwam. Sef keek haar uitdagend lachend aan met z'n blauwen oogen, kneep haar even in den blanken arm. Toen dronk hij 't glas ineens uit en gaf 't Lena terug, terwijl hij opstond.

Peter en René stonden ook op. Peter lei de twee dubbeltjes in haar hand en z'n vingertoppen beroerden even 't weeke vleesch van haar handpalm. Wat had Leneke mooie handjes.

Toen verlieten ze 't cafétje. Peter keek nog even naar Lena, die echter weer weg was in 't donker. Norsch en stug, stond de Rooie rechtop in 't vertrek. René had nog 'n onsmakelijke herinnering aan 't glas bier, dat hij niet had durven uitdrinken, daar aan den rand 'n vieze vetstreep kleefde.

Sef vertelde van z'n schermutseling met de Theelens. Daar had ie eeuwig ruzie mee. Hoe 't begonnen was wist ie niet, kon hem ook niks verdomme. Laatst had Bèr hem uitgescholden voor hoerejager, Fien was d'r bij geweest, maar hij had 'm getrap en gedaan, tot hij

kermend op de grond lei.

Met hun drieën waren ze 't Stationsplein afgewandeld. 't Regende nog altijd, maar minder hard, de straten glommen in de nattigheid en 't licht van etalages. Peter luisterde maar half naar wat Sef vertelde, hij moest maar altijd aan Lena denken, met haar viooltjes-oogen en haar prachtige blonde kapsel.

René was heelemaal verdiept in de pittoreske vechtgeschiedenis. Interessant toch dat leven van die onzure mensen, waar hij buiten stond, terwijl hij toch veel had meegemaakt. En hij begreep, dat Peter juist toch onder deze krachtige mensen uit den Limburgschen Jordaan, z'n modellen zocht, deze mensen, die slechts hoorden op den klopp van hun bloed.

Sef zwenkte de Stationsstraat af naar 't Oude Begijnhof, waar Fien woonde. Peter en René liepen nog maar 's even de stad in.

Terwijl ze zoo verder wandelden ontstond in Peter 'n geweldig verlangen naar Lena, 'n verlangen om bij haar te zijn.

René had ook den kop vol van allerlei dingen, plezierige en onplezierige. In de stad begon 't druk te worden. Door de Steenstraat slingerden wat mensen uit de Tempeliersbuurt, meest mijnarbeiders en ververs, allen apache-achtig gekleed, pet scheef, op den kop, riem om 't middel en handen in de broekzakken. Ook liepen er wat kantoorheertjes en bankbedienden met zwarte hoedjes, goed-passende regenjasjes en lichte slobkousen, dan nog wat asfaltprinsesjes, 'n enkele armoedige slet met haar begeleider, door 't vroolijke lamplicht over de glimmende straat.

Zwijgzaam liepen de vrienden en in gedachten, toen plots 'n helle damesstem klonk:

„René, Piet!”

„Annie,” riep René spontaan op 't hooren van die hem bekende stem. Peter schrok weg uit z'n gedachten en ze stonden voor 'n heer en 'n dame. Annie was gekleed in 'n grijs herfst costuumpje en ze droeg 'n grooten donker-blauwen hoed, de heer was eenvoudig gekleed, 'n gentleman.

„Meneer van Alfen, Anton van Alfen,” presenteerde Annie met aangename altstem. Geestig fonkelden de donkere oogen onder

haar grooten hoed, de roode mond stond in 'n vroolijken lach halfopen.

De heer van Alfen boog. Hij was ongemeen lang, had 'n verstandig nuchter gezicht en 'n langen, intellectueelen neus.

„Ga jullie mee thee drinken?” noodigde Peter.

Natuurlijk gingen ze mee thee drinken. Waar? In de lunchroom?

Nee, Peter zette ze zelf, thuis! O, dol, nee maar, dat was kostelijk. Ze was zich toch net aan 't vervelen met meneer van Alfen en die nare regen, die maar aanhield, maar, enfin, „moste mer niks om gève, es te mer lol hubs.”

Ze gingen nu met hun vieren over den glimmenden middenweg om niet elk oogenblik tegen elkaar aan te botsen of tegen de menschen, die hinderlijk links hielden.

Onmiddellijk was René in druk gesprek met Annie, terwijl meneer van Alfen rechtop en zwijgend naast haar ging. Peter ging links van René, even voorover gebogen en peinzend over dit nieuwe: die deftige van Alfen, waar zou ze die zoo opeens vandaan hebben gehaald.

69

Maar dan was hij weer weg met z'n gedachten: de merkwaardige aristocratische Lena, die hem tot 'n obsessie ging worden, met haar lokkende blauwe oogen en haar bijna perverse mond en hij vergat de avondstraat met de misdadigers en spitsburgers; hij vergat wie naast hem gingen: dat meisje bānde hem.

Toen waren ze aan 't huis, dat geel glom in 't schijnsel van de lantaarn. Peter was al naar binnen gestapt: „mag ik voorgaan”, en had zich omzichtig den weg tusschen den ouden rommel gezocht. De kandelaar stond op den trap gereed en hij ging omhoog, gevolgd door de anderen, die hortend en stootend met hun voeten klopten op 't hout, onhandig door 't ongewone.

Boven stak Peter de groote petroleumlamp aan en de vier namen plaats in de krakende rieten stoelen. Annie was verwonderd om dat mal-ouderwetsche: petroleum, geen electrisch licht of gas.

Toen hij 'n beetje uitgerust was ging hij de thee zetten. Annie had haar hoed en mantel afgelegd en hielp mee. Haar donkere

haar was mooi om haar matte teint, ze was in 'n dof-rood-zijden japon, waarin ze klein leek en japansch. Ze zorgde verder voor de thee. René snee 't brood en Peter lei 'n helder wit-servet op de tafel. Meneer van Alfen vroeg of hij zich ook op de een of andere manier verdienstelijk kon maken, maar er waren nu menschen genoeg in de weer en hij keek geamuseerd naar die lollige beweging, terwijl hij langzaam aan 'n Clysma trok. Toch wel leuk zoo'n beetje bohémien, daar hield-ie wel van.

„Klaar,” zei René, den boterpot op de tafel plaatsend en hij schoof stoelen bij. Peter had op de gang de poes van Geraedts gevangen en hij kwam binnen met 't kleine roode beestje op z'n linker schouder en 'n nieuwen pot jam in z'n hand. Naast meneer van Alfen nam hij plaats. Annie zat tusschen Anton en René in. René keek haar met verliefde oogen aan.

„Tiens,” dacht Peter, „René is nog altijd verliefd. Hoe zou die Anton toch bij Annie zijn gekomen!” Hij smeerde zich 'n boterham, die hij opat zonder veel trek, maar hij was toch 'n beetje plezieriger geworden, nu hij al die menschen bij zich had en hij keek hoe ze hun boterhammen smeerden, René met z'n blijde, adoreerende oogen op Annie gericht, Anton deftig en volgens de etikette z'n boterhammetjes netjes snijdend, voor hij z'n tanden er aan zette.

Annie was 't middelpunt van hun aller belangstelling en ze was zich er wel van bewust. Ze was de dochter van 'n rijk landbouwer, die evenals z'n goede vrouw bereids gestorven was, na beide kinderen 'n zeer goede opvoeding te hebben gegeven. Annie's broer was schilder geworden, ernstig en ingetogen man van zeven en twintig jaar op 't oogenblik, Annie was twintig. Ze woonden nog samen in 't boerendorp, waar ze beiden geboren waren, in 'n tamelijk groot huis. Annie was zich wel bewust altoos 't centrum te zijn van de belangstelling van haar omgeving, maar dat enerveerde haar niet.

Peter had weinig honger. Terwijl de anderen 't nogal sobere maal met smaak nuttigden stak hij 'n sigaar op en leunde vermoeid achterover in z'n stoel, die erg kraakte.

Met belangstelling luisterde hij naar 't geanimeerd gesprek van

Annie en René, dat beurtelings over 't werk van Jules ging, haar broer en over de pittoreske varkens en koeien en andere dekora van Annie's dorp. Anton zei af en toe slechts 'n beleefdheidsfrazie, meer niet, om ook 's wat te zeggen, 't hinderde hem dat Annie daar maar al door met dien Veraert zat te redeneeren, wat drommel als ie dat geweten had! Maar enfin, maar niets laten merken en hij dronk de thee, die toch wel 'n beetje te slap was.

Na die al te late lunch haalde Peter 'n flesch Benedictiner uit de muurkast. Die had hij met z'n verjaardag gekregen en er was nog voor de helft in. René spoelde vlug en handig met opgestroopte mouwen de kopjes, die Annie daarna afdroogde. Peter trok de kurk van de flesch en schonk de vier (eenige) glaasjes vol. Dan zette hij de buikige flesch bij wijze van decorum op tafel. 't Was niet koud in de kamer en de drie jonge mannen staken 'n sigaar op, Maréchal Niel. Annie had uit haar taschje 'n damessigaret genomen en opgestoken. Ze joeg de kleine, blauwe wolkjes wat al te snel uit haar roode mondje, die wolkjes waren blauw in den grijzeren sigarendamp. De heer Van Alfen verborg z'n misnoegen, dat Annie hier rookte, zoo goed mogelijk, maar enfin, hij mocht dat bohémien wel, hoewel

De Benedictiner was zeer goed, echter wat zwaar, zoodat Anton 't geraden achtte er niet al te veelvuldig gebruik van te maken. Annie nam nog 'n glaasje in uitbundig gesprek met René, wiens oogen thans koortsig verliefd gloeiden. Peter zat afzijdig en keek weemoedig-vergenoegd. Hoe gek, hier boven die armoedige werklui-families zaten vier menschen en maakten wat plezier. 't Was nu toch wat koud geworden, morgen mocht de kachel wel aan en hij berekende, hoeveel de kolen wel zouden kosten deze winter.

„Piet,” zei Annie plots naar hem kijkend, „heb je niets meer gemaakt, 'n vers, of 'n novelle of zooiets, toe, lees 's wat voor.”

Peter schrok op uit z'n kolenrekening.

„Zou meneer ons 't genoegen willen doen?” viel Anton bij.

„Ik heb nog wel wat gemaakt maar 'k weet niet of 't wat is” zei hij nederig-weifelend. Die Annie altijd, belangstellend voor

z'n werk, toch wel 'n begaafd meisje en op hun aandringen ging hij naar de kast, waarin z'n rommel lei. Hij schommelde wat tussen de papieren. Wacht, dit zou hij hun voorlezen, de Stalen Toren, dat de Gids had geweigerd, dat ding waarmee hij zich vrij had weten te maken van 'n nare dwangvoorstelling, die hem had gemarteld en geplaagd avond aan avond, toen hij heel alleen was, zonder deze vrienden, alleen met z'n obsessie in 't angstige kaarslicht, waar hij in z'n dwaze voorkeur voor 't lugubere bij arbeidde.

Met haast klankloze stem las hij 't verhaal van den Stalen Toren en wel voelden ze allen de sombere vrees om wat aan huiverde in die doffe woorden, den beklemmenden angst om den Dood in z'n stem; toch begreep Anton niet 't ontroerende van 't geval en hij wachtte maar geduldig tot 't gedaan was, behagelijk achterover leunend in z'n rieten stoel, met 'n goeie sigaar. Annie voelde 't drukkende van die volzinnen, griezellig, dacht ze, maar haar stem was gewoon en klankvol, toen ze zei dat ze 't wel mooi vond. René zei niets, schonk ze allen nog 'n glaasje in.

Van 'n nieuw gesprek kwam niets, ze voelden nu hoe koud de tocht om hun beenen waaide en ze wouwen nu liefst maar opstappen, 't werd tijd voor de tram. Peter hoorde 't 'n beetje weemoedig om 't nu weer doffe alleenzijn, niet meer luisteren naar de levende woorden van die drie mensen. Nee, de glaasjes zou hij morgen wel spoelen, daar was tijd genoeg voor. Toen stonden ze op en René en Anton hielpen Annie.

„Voorzichtig hier op de trap,” zei Peter, „la-mij maar voorgaan,” en hij ging voorop met den walmenden kandelaar.

Jammer, dat ze nou al gingen, maar de tram: we moeten toch bijtijds bij de tram zijn

Huiverend stonden ze na die warme likeur beneden op de nog glimmende straat. Ze gaven elkaar de hand. Wat is 't koud geworden hè. Van uit 't caféje van Sanders klonk mat: „Tja, we hebbe geen benane!”

Ze trokken af, de dame in hun midden. „Verliefd,” dacht Peter van René, terwijl hij met den kandelaar weer naar boven trok. Op

z'n kamer voelde hij nu erg 't bittere van 't eenzaam zijn.
De stoelen kraakten; dat deeën ze altijd, als men er van opstond.
Op tafel stonden de flesch likeur en de vier glaasjes. Hij sloot de
flesch met kouwe handen. Z'n hoofd gloeide. Daarna ging hij naar
z'n slaapkamer.

't Venster stond daar open. Peter stak z'n gloeiend hoofd even in
de nacht-sstraat, waar nu geen menschen waren. Uit 't cafétje klonk
nog 't liedje van de bananen.

Dan sloot hij 't venster en 't werd heel stil in de kamer. Hij
ontkleedde zich langzaam en stapte in 't groote lage bed. Hij lei zich
languit in de zachte lakens, behagelijke rust na al die emoties van
den dag.

Eerst had je 'n week van droge, bittere eenzaamheid, peinsde hij
en dan kwam 'n dag vol opwindingen, kleine plezierigheden, die je
't daarop volgende alleen-zijn maar weer opnieuw en erger deed
voelen. En de regen, die nu weer viel. En 't gloeien van z'n hoofd.
Hij richtte zich op en rukte 't venster op 'n kier. Dat was lekker zoo
dien avondwind om z'n kop. Maar algauw kreeg hij 't te koud en
stootte met den voet 't raam dicht. Nu was 't laken echter los gegaan
aan 't voeteneind en vermoeid boog hij zich voorover om lakens en
dekens vast te stoppen.

Hij viel weer achterover en nauw lei hij of hij moest heel erg aan
Lena denken, Lena, hoe ze dien middag gestaan had bij die twee
andere meisjes op den stoep en dan hoe ze hem bediend had in de
Beurs en hoe de lamp heur haren goud had gemaakt.

Hij zuchtte vermoeid, deze gedachten, z'n lijf was nu warm
en z'n handen en z'n voeten sidderden.

De klok van den Munster sloeg langzaam twaalf uur en dan
hoorde hij weer 't droefgeestige tikken van den regen op de ruit.

Nou had-ie verdomme weer geen slaap. Lena! hoe mooi blauw
waren haar oogen en hoe mooi haar hooge, gouden kapsel en haar

witte huid.

Maar dan was hij plots vergeten hoe ze d'r uitzag en hij borg z'n koortsige hoofd in de kussens om zich te pijnigen, te pijnigen in z'n kop, om haar gelaatstrekken te hervinden; in z'n nu zieke fantasie voelde hij zacht haar heele figuur aankomen, de doezelige ommelijn van haar witte gelaat weg was 't.

En na 'n paar minuten had hij 't weer, maar dan was 't weg en hij snikte.

Zoo voelde hij telkens en telkens haar beeld naderen, maar als hij dan zich haar heelemaal voor wilde stellen, was 't weg, alles weg, en hij snikte onmachtig in z'n kussen

Dan bleef hij liggen, z'n klamme beenen opgetrokken en hij bleef zinnen en bezinnen, hoe ze d'r uitzag Lena.

Maar dan was haar naam weg, heelemaal weg uit z'n hoofd en hij kon hem niet weer terugvinden.

Hij wilde 'n andere naam bedenken, 'n welluidende naam en hij liet met zalige glimlach alle meisjesnamen, die hij kende door z'n hoofd gaan. Lizzy, bedacht hij, Lizzy, hij zou haar Lizzy noemen.

De klok sloeg half twee. Peter lei nog slapeloos. Dit meisje was hem nu 'n obsessie geworden, ze was geen dood beeld, geen portret gebleven, ze leefde in z'n zwoele fantasie. Hij voelde de warmte van haar lijf naderen, hij zag haar komen, maar als hij dan begeerig z'n witte armen ophief in den donkeren nacht, zag hij, dat ze weg was en vond hij zich alleen in de zwarte kamer. En dan gebeurde alles opnieuw, en nog 's en nog 's. Afgemat werd hij van die gruwelijke marteling, z'n begeerige lijf kromde zich in 't doorwoelde bed en hij zuchtte als 'n gewond beest.

De klok sloeg drie. Hij lei nu stil met z'n lichaam, in z'n hersenen arbeidden nog de zieke gedachten. Hij zou haar morgen opwachten en haar zoo op straat om den hals vallen. Hij zou haar wegdragen naar z'n kamer om z'n begeerte naar haar en haar lichaam te bevredigen, om liefdedronken in haar oogen te kunnen kijken, om met z'n armen haar witte lijf te kunnen omvangen in vreeselijk

zingenot, om weg te sterven in zaligheid.

't Zotte, 't krankzinnige verlangen! 't Werd hem onhoudbaar in bed, hij wilde zich aankleeden om wat te gaan wandelen buiten, om stil te maken de stem van z'n heete bloed. Maar dan viel hij neer, uitgeput, doorfantaseerend en ijlend van Lizzy.

Tot de bleeke herfstmorgen kwam en Peter deed ontwaken uit z'n lichten slaap, lusteloos en met zware hoofdpijn.

Hij voelde nu wel in den nuchteren morgen, dat 't onmogelijk was Lizzy – dezen naam had hij onthouden – zoo maar ijskoud op straat te schaken.

't Weer was vaal en regenachtig. Mismoedig ging hij de straat op, kocht wat schrijfpapier, mooi donkerblauw en 'n paar parfum-sachetjes van Caraba, want hij wilde als straks z'n hoofdpijn wat bedaard was, Lizzy 'n brief schrijven, dien hij dan aan 't meisje van Geraedts mee zou geven. Maar de drukkende hoofdpijn hield aan en z'n verlangen was heel erg om haar te schrijven. Hij zette zich voor 't papier, toen flitste angstig door z'n hoofd: zou ze hem niet uitlachen, als hij zoo sentimenteel schreef. Zou ze hem niet belachelijk vinden, niet leelijk met z'n dikke lippen en z'n bril. Die jongensachtige vrees verontrustte hem en poseerend ging hij voor den spiegel staan, pogend lief en vriendelijk te lachen. Maar hij zag z'n bleeke gezicht met de zwarte kringen om de vermoeide oogen en om z'n mond was 'n grijns in plaats 'n glimlach. Ontmoedigd zonk hij op den rieten stoel, die onplezierig kraakte. De brief lei mooi blauw op 't witte tafellaken, waar de wijnglaasjes van gisteravond ook nog stonden.

'n Oogenblik later begon hij toch te schrijven, jongensachtig en onbeholpen om toch maar eenvoudig te zijn. En hij vroeg haar dan om 'n uur of half zes vanavond in die en die lunchroom te willen komen: hij zou zoo graag 's kennis met haar maken. Nauw had hij dat geschreven of hij tastte naar z'n portemonnaie en hij begon 't geld te tellen, maar hij zag dat hij daar geen zorg voor behoefde te hebben.

Nu las hij den brief over en hij wou weer veel gaan veranderen, veel wat hem ridikuul leek en veel banaals, maar hij dee 't niet, veranderde alleen Lizzy nog in Lena. Toen was hij tevreden en rook 's aan de sachtjes, fijn.

Nu moest-ie Truitje Geraedts nog te pakken zien te krijgen. Die kwam om twaalf uur van de fabriek, nog 'n kwartier dus. Hij zou haar beneden aan de trap opwachten. Plots stokte z'n adem, als zij 's bij Truitje was, wat dan gezongen! Nadenkend nu ging hij 'n poos aan 't raam staan, keek in de regenachtige straat. Ha, daar kwam Miel net naar huis.

Snel schoof Peter de sachtjes en den brief in 't couvert holde naar beneden en ontmoette Miel op 't portaal. Met enkele woorden bracht hij hem op de hoogte van den toestand.

„Gef dit aan Trui en zek dat Trui dit aan Lena guf.”

„Lena en Trui komme net hie!” zei Miel. Als wilde hij zeggen: geef 't zelf, maar Peter holde al naar boven, zonder dat Miel hem om uitleg kon vragen. Eerst bleef hij besluiteloos op de trap staan, maar dan ging hij naar beneden. Die Peter had 't beet, besloot Miel, wat 'n idee om 'n brief te schrijven aan 'n meid, goed als je onder dienst was. Op 't trottoir stonden de drie meisjes nog bij mekaar.

„Veur dich, Lena,” zei Miel, haar 't blauwe briefje overreikend. Lena nam verwonderd 't episteltje aan en stak 't in haar katoenen bloesje.

Boven wachtte Peter met kloppend hart. Zou ze 'm nou gaan lezen, dacht hij, z'n voorhoofd aandrukkend tegen 't koude glas. Hij zou eerst 's wachten tot ze weggingen daar, voor hij naar z'n restaurant ging.

Als hij zoo bang was, bedacht hij, wat zou dat dan vanavond worden in de lunchroom. En hij zon op de woorden, die hij dan zou zeggen, maar hij vond niets en werd nerveus.

Kijk, daar ging ze in haar bloeze met 'n bonte sjaal.... Waar zou ze z'n brief nou hebben, of had ze 'm nog niet.

Hij sloop langzaam en omzichtig de trap af en beneden deed hij z'n regenjas aan. Maar 't regende nu niet meer, er was zelfs wat zon,

maar 't was toch nog koud en z'n tanden klapperden 'n beetje van de opwinding.

In 't restaurant hervond hij zichzelf weer bij 't warme eten. Daarna stak hij 'n sigaar op, en keek even de kranten na om 'n beetje afleiding te hebben. In de Telegraaf stond 'n artikel over 'n expositie, waar René en Jules, Annie's broer, ook iets heen hadden gezonden, kijk daar stond ook Veraert, dat zou René wel plezier doen, heel onderaan: „.....R. Veraert was daar met eenige houtsneden. Deze kunstenaar, de allerjongste van de expositie, die in deze houtsneden slechts blijk geeft van z'n gevoel voor 't pittoreske, moet thans z'n talent verdiept hebben in 'n religieuze kunstaanschouwing. Er is 'n portret van hem, vervaardigd door Jules Thijssens, No. 114, dat duidelijk z'n zin voor askeze uitdrukt in de wondervolle gelaatsexpressie.” „Hm,” zei Peter. „Deze heeren critici,” daarna kwam nog wat over Thijssens; wondervolle stofuitdrukking, mattere kleurharmonieën. En hij dacht aan Thijssens en aan Annie z'n zusje, Annie, met 'r ranke figuurtje en haar zelfbewuste, wereldwijze houding, Annie, op wie René wel heel erg verliefd was. En dan was z'n aandacht bij Lizzy, van Annie naar Lizzy ... God, hoe zou Lizzy zich kleeden ..., zou ze in dat goedkoope bloesje zonder hoed komen vanavond Maar dan, wat kon 't hem verdomme, die heele kakboel en hij dee revolutionair in z'n gedachten ... Als ze maar kwam, dan was ie al lang blij, als ze maar kwam en langzaam ging hij naar huis.

Hij lei zich op den divan en viel in slaap, moe als hij was.

Toen hij wakker werd voelde hij zich frisch en jolig en al z'n vrees was weg. Op z'n horloge zag hij dat 't al over vier was. 't Weer was helder en de herfstzon scheen.

De czardas fluitend had hij z'n scheergerei bij elkaar gezocht en hij begon zich vroolijk gestemd, te scheren.

Dan nam hij 'n schoon wit gesteven hemd en 'n mat-grijze das. Op de das stak hij 'n oude, mooie gouden dasspeld, met 'n heel klein diamantje er in. Hij dee lichtgrijze sokjes aan en z'n lage schoenen

poetste hij op, zoodat ze dof glansden. Ja, hij was vroolijk en wilde zich elegant kleeden. Hij kamde z'n lange, blonde haren en hij zette z'n zwarten hoed op, nadat hij dezen afgeborsteld had.

Toen nam hij z'n zwarte jas over den arm en ging naar buiten, waar 't toch frisscher was dan hij in z'n verliefden overmoed gemeend had. Maar hij deed de overjas niet aan, hij vond 't prettig nog 's even 't zomersch gevoel te hebben van wandelen-zonder-je-overjas.

In de stad kocht hij 'n doosje Darling voor Lizzy.

Dan ging hij langzaam over den bonten herfstsingel, naar de lunchroom.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Dien Dinsdagavond had Peter langer dan 'n half uur zitten wachten in de lunchroom. Dat wachten enerveerde hem en hij had weg willen gaan. Hoe kon hij toch zoo verwaand zijn te denken, dat dat meisje, dat heelemaal niet verliefd op hem was, dat hem zelfs niet kende, zoo maar op z'n brief zou gehoorzamen, als de eerste de beste slet. En hij was boos op zichzelf, dezen weg te zijn gegaan.

Hij trok wrevelige gezichten, maar in z'n hart was 't klagelijk besef en de wrok tegen de maatschappij, die hem niet leven liet in Lizzy's omgeving.

Hij had zich juist met bevende, zenuwachtige vingers, 'n sigaret gerold, toen Lizzy, heel modieus gekleed, binnentrad. Blozend verhief Peter zich en nam haar bont en mantel af om ze op te hangen. Ze hield den grooten, smaakvollen hoed op. Wat was ze keurig gekleed. Peter was er heelemaal van in de war, toen hij haar witte, smalle hand drukte.

„Meneer,” zei ze gedempt, „m'n naam is Lene ... 'k ken u nog niet lang.”

„Peter,” zei hij, „Peter Wiranowitsj,” Hij was zeer verrast haar zoo te zien in 'n dof-grijs en lang costuum, nu ze haar herfstmanteltje en den bont had afgelegd.

Hij ging haar voor, heelemaal achterdoor, waar geen menschen zaten. Onder 'n grooten palm namen ze plaats, tegenover elkaar, zij op 'n mollige sofa, hij op 'n stoeltje.

Op 't wit-gelakte tafeltje stond 'n geel vaasje met twee donkerroode rozen, die zwoel geurden.

„Wat wou u hebben?” vroeg hij, heelemaal vergetend dat ze 'n Limburgsche was en dialect sprak.

„'n Kop koffie, als u zoo goed wil zijn,” zei ze, behaagziek vleierend met haar mooie stem.

„En wat gebakjes?” vroeg hij.

„En wat gebakjes.” Ze lachte even en liet haar prachtige witte tanden bloot. Hij verwijderde zich erg gecharmeerd door 't

bizondere, dat van haar uitging. Hij bestelde de koffie en de gebakjes en kwam toen terug, langzaam. Maar terwijl hij zoo ging over den breeden looper bedacht hij, hoe merkwaardig eigenlijk de houding van Lizzy was, hoe ze zoo maar op z'n uitnodiging gekomen was, Als 'n snol, als 'n verkapte Fien Maar toen hij weer bij haar was en hij haar aristocratisch, smal-bleeke gezichtje zag, was dat alles weer weg uit z'n hoofd.

„Lizzy ...!” zei hij, „pardon, Lene.”

„Hoe zei u?”

„Mag ik u Lizzy noemen?”

Ze keek hem even aan, of hij haar Lizzy mocht noemen? Wat 'n rare

„Noemt u me gerust ...”

Ze was hier gekomen uit interesse. 's Middags had ze vreemd opgekeken bij dien mallen brief, maar ze was vast besloten te gaan. Sedert haar vertrek uit Holland, had ze zich weinig geamuseerd, had ze wat moeten zorgen voor zichzelf. Ze was in dit dorre plaatsje ontwend aan uitgaan en die dingen, maar dit vond ze leuk en ze had met 'n tikje pomade haar lippen wat rooder gekleurd en haar wenkbrauwen wat aangezwart met wat kool, maar wat zag die jongen daarvan?

„U schijnt hier niet altoos geweest te zijn.”

Kijk, dat vond ze nu plezierig, dat ie dat gemerkt had. Nee, ze was lang in Amsterdam geweest ..., 'n paar maal in de week naar de schouwburg, of naar de cinema, Zondags in den zomer naar 't Kalfje ... en dan de balletten, de balletten ... kedin ...

Nu moest Peter lachen, omdat ze zei: „kedin”. En zij praatte veel en lang en Peter werd verrukt om haar stem te hooren, om haar groote viooltjes-oogen te zien.

Waar die verdomde kellner bleef, Ze zei 't wat driftig. Peter drukte onmiddellijk op 't knopje achter hem.

„Ast-u-blijf, juffrò, meneer!” De kellner kwam juist langs den palm gestreken, de oogen halfgesloten en de dunne kellners-lippen op elkaar geperst.

Peter zette de sigaretten op tafel. Lizzy's witte hand greep er

naar, ze droeg slechts één kleine, smalle ring met 'n oeil-de-tigre.

„Mag ik naast je komen zitten,” tutoyeerde hij nou maar, aangemoedigd door haar verhaal en hij ging naast haar zitten. 't Gaf hem 'n ongekende huivering, toen z'n hand als met vergissing haar blooten rechter-schouder raakte. Maar z'n hand bleef daar, vertrouwelijk sloeg hij z'n arm om Lizzy's hals, naast haar op de sofa achterover leunend. Haar weeke vleesch maakte hem dol en z'n lippen zochten wild haar mond en dan 't kuiltje van haar blanken hals.

„De koffie is niet kwaad,” zei ze, zacht lepelend in haar koffie. Eigenlijk meende ze: Peter was niet kwaad. Ze genoot zoo van z'n hartstochtelijke teederheden, 't was ook voor haar iets ongekends, want als ze nazocht in haar geheugen, wie ook zoo gedaan hadden tegen haar, van die ze in Amsterdam had gekend, dan vond ze er geen. En ze boog zich over hem en streelde z'n blonde haren en er waren tranen in haar stem, toen ze teeder en week zei: „Schat.”

Elken avond van die week hadden ze elkaar gevonden, elken avond genoten van 't samenzijn. Maar Zaterdagmorgen liep Peter met René over de markt met aschgrauwe gedachten, grübelnd over Lizzy: hij nam 't haar kwalijk, dat ze zoo maar was gekomen, Dinsdagavond, zonder dat ze hem kende.

De Zaterdag-markt was druk. Er liepen protserige boeren en veekooplui, stadsmadams en dienstmeisjes met korven en studentjes van 't Klein Seminarie. 't Was nog echt mooi herfstweer en de zon scheen.

Peter sprak z'n vriend over Lizzy, waren ze niet beiden in love? En ook René had iets op 't hart. Hij had in den heer van Alfen 'n medeminnaar ontmoet. En hij vertelde, wat Annie gezegd had. En wat Van Alfen gezegd had. 't Was ellendig. Ze spraken allebei over 't erbarmelijke van hun liefde. René over Annie's grillen. Peter over Lizzy's raadselachtigheid. De een poogde bij den ander weg te praten de grijze achterdocht en den vrees voor den rivaal. Maar in hun hart bleven die dingen zooals ze geweest waren.

Bij 'n neger, die brillen verkocht, stond 'n groot publiek,

waaronder Sef. Ze gingen bij hem staan en hij vertelde onmiddellijk over z'n ruzie met die van Theelen. Hij verdomde 't om nog naar de mijn terug te gaan, waar de ouwe Theelen, tot wiens ploeg hij hoorde, hem 't leven zuur maakte. Maar, wacht maar! Hij zou hem! Oppassen moesten ze alle drie, heldhaftigde Sef, de vuisten ballend. Maar daar was Fien bij de vleeschhal en hij streek z'n kneveltje op en ging.

Bij de vleeschhal stond 'n man, 'n oud-gediende uit den Oost, met 'n houten been en 'n heel groote snor. Hij verkocht wonderolie. De menschen gingen de vleeschhal in en uit. Er hing 'n zoete, onaangename vleeschlucht en er was 'n daverend gelach en gevloek van de slaggers, die tusschen 't bloederige vleesch stonden in 't halfdonker, met witte, bloedbevlekte jassen en glinsterende messen.

D'r gingen hier trotsche en rijke veekoopers aan en af, met stierennekken en harde schreeuwstemmen. Ook waren er wat burgervrouwtjes, die verlegen informeerden naar den prijs van dit en dat.

De oude vrouw Evers, René's hospita, was 'n amouretje begonnen met 'n oud, klein verschrompeld boertje, die onverstaanbaar en hard sprak als 'n koe.

„Zeendjer nog good oet! Nog altied vers vleisj,” grappigde hij bulkend, terwijl hij haar met z'n oude bevende, vlakke hand nog krachtig op den zwaren rug sloeg, zooals hij dat op de schoften der beesten pleegde te doen.

Vroolijk door die drukke doening, vroolijk door de lachvloeken van de slaggers, waren de beide vrienden door de donkere hal geloopt.

Maar toen ze buiten waren en 'n rochelend handorgeltje melancholiek en langzaam speelde van: „Moeder, ik kan je niet missen,” was in Peter weer de twijfel omtrent Lizzy.

's Avonds echter – 't was kil geworden sedert den morgen en Peter had de kleine vulkachel voor den eersten keer aangestoken – toen ze bij hem kwam en zich in z'n begeerige armen stortte, was alle twijfel weg. De oude groene gordijnen had hij laten zakken

en de petroleumlamp in 'n hoek gezet. Hij nam haar bont af, haar mantel en haar hoed en ze gingen op den divan zitten bij de kachel.

René had hem 's morgens gevraagd, waarover hij zoo praatte, als hij met Lizzy was. Maar hij wist 't niet, hij sprak weinig met haar, hij was maar bij haar, gelukkig om bij haar te zijn, z'n lichaam tegen haar ranke lijf te vleien, de weeke koestering te voelen van haar huid, te kussen haar roode lippen, haar witte tanden, haar blonde haar.

Eenmaal had ze hem gevraagd, wat hij zoo al deed den heelen dag, en hij had uit z'n jas 'n gedicht genomen, zoomaar heel eenvoudig 'n gedicht dat niet rijmde en dat hij gemaakt had, omdat hij verliefd was. Hij las 't met zachte, haast klanklooze stem en ze had hem verteederd en dan peinzend aangekeken met haar blauwe oogen van liefde-kind. En ze had hem gevraagd nog een te lezen en nog een en al maar lézen. Hij herkende nu wie ze was met haar bizondere ziel, ze was, zooals hij ze zich gefantaseerd had en weg ging z'n gedachte om de menschen te rebelleeren in hun nuchtere fatsoen, om 'n meisje uit 't volk lief te hebben en haar dan triomfantelijk te trouwen. Want dit kind was niet uit 't volk, bedacht hij. Waarom sprak hij geen dialect met haar? En waarom vond ze die rijmlooze verzen zoo mooi? Hij was blij en ontroerd om haar.

's Nachts had hij niet kunnen slapen. Hij zou haar ontwikkelen, zooals dat moest, hij zou haar Fransch leeren en Duitsch en Engelsch; samen zou hij met haar Verlaine, Shakespeare en Heine lezen. Hij ging weg in z'n gelukkige droomen, fantaseerde zich met haar in 'n groot theater, spelend Monna Vanna van Maeterlinck.

Nu was ze bij hem en ze zaten heel dicht bij elkaar. Hij keek opeens naar haar oogen en hij zag dat 'n gouden glans er over lei. Toen was hij verrukt en zei haar van dien gouden glans over haar blauwe oogen, die hij Dinsdagavond niet had gezien en al de volgende avonden niet. Ze keek heel zalig en streelde z'n blonde haren: „Jonge.”

Zoo bleven ze heel den avond samen en Peter nam 'n oud, geel leesboekje van school uit de boekenkast en las Lizzy de mooie verzen voor van Kloos en van Gorter.

Maar van dien laatste begreep ze af en toe niets en Peter verklaarde.

Om half twaalf vond Lizzy dat de kachel te hard brandde en ze opende 't venster. Bij Sanders klonk weer slepend 't liedje van de bananen.

De beide jonge menschen bleven, de arm om elkaars hals, aan 't raam staan, stárend in de blauw-zwarte straat. De kou was minder geworden. Beneden sukkelde de beschonken sigarenmaker in z'n veel te wijde kleeren, de man, dien René Paul Verlaine had gedoopt. De drukkerij was groot en zwart, 't groote gebouw er naast, lichtte uit heel veel raampjes, terwijl 't toch al laat was, maar de menschen waschten zich nu en verschoonden zich voor den Zondag. Klein en teer drong 't kroegje van Sanders, waaruit wat licht en muziek sproetelden, tegen de blinde muur van de drukkerij.

Opeens kwam Sef bij Sanders naar buiten. In 't licht zag hij er verhit uit.

„Kom, Fien!” riep hij schor naar binnen.

Fien kwam. Ze had 'n zwarten sjaal om haar tengere rug en ze zag er vermoeid uit. Sef nam haar arm en wankelde 'n beetje, gingen ze de straat op, gearmd als 'n verliefd paar, Sef met de handen in de broekzakken.

„Fien is je zuster, hè?” vroeg Peter.

„Ja,” zei ze eenvoudig, „ze is heel goed voor mij, en Sef.”

„Woon je bij hun?” vroeg Peter onrustig.

„Tuurlijk! Waar dach' jij dan!”

Dit stemde hem onpleizierig.

„Vin je 't daar niet raar, zou je niet liever bij mij wille wone?”

Ze keek hem aan, wat meende-n-ie nou?

„k Zou 't heerlijk bij jou vinden,” en ze sloot 't venster, nam hem in haar armen.

Hij keek haar gelukkig, in haar gouden oogen.
„Dan zulle we trouwe, hè?” zei hij met koortsig-schitterende oogen.
„Trouwen?” zei ze verwonderd en weifelend, en toen herhaalde ze zoo heel zacht voor zich „trouwen ...”

Ze nam haar mantel.
„Nou gaan ik,” zei ze langzaam.
Peter hielp haar en samen gingen ze de trappen af, voorzichtig en tastend in 't duister.
Buiten nam hij schuchter haar arm en behagelijk leunde ze met haar hoofd tegen z'n schouder. Ze vertelde dat Sef tegenwoordig nog altijd ruzie had met die drie van Theelen.

Op 't Begijnhof sluimerden geel de oude huisjes onder de zwarte lucht. Bij Fien was alleen nog licht.

„Wat is 't stil bij Fien tegen anders,” dacht Lizzy onrustig. Ze bleven samen voor den drempel staan en hielden elkaars handen vast.

Dan werd plots de bevreemdende stilte in de kroeg vaneengereten door 'n schot.

Lizzy liet Peter los en opende verschrikt de deur.
„Sef!” kreet ze. Binnen was 'n dreigende troep. Daar stonden Sef en Fien en nog 'n paar menschen. In den hoek stond Bèr Theelen, rood van den drank. Sef stond wankelend met 'n revolver in de hand.

Peter was binnen gekomen. Sef schoot weer op Bèr, maar weer mis, 't revolver viel uit Sef's matte hand.

„Bun allemaal stil veur de pliese,” fluisterde Fien bevend. 'n Paar menschen gooiden den hoonlachenden Theelen met geweld naar buiten.

Onmiddellijk was Peter weggegaan, Lizzy had 't hem gezegd. In de straatgoot struikelde hij bijna over Theelen, die echt dronkemansachtig begon te huilen, maar Peter lette er niet op in

z'n geënerveerdheid. Hij hoorde op z'n weg naar huis nog maar den heelen tijd schieten en 's nachts in bed ook nog.

Maar Zondagsmorgen was hij die kleine schermutseling al vergeten. Hij stond laat op en ging wat voor 't raam zitten. Op straat liepen de manslui in hun boezeroenen en hemden met forsche gebaren van hun getatoueerde en gespierde armen in den herfstzon. Uit de huurkazerne keken verscheidene, bleeke moedertjes met zondagsgezichtjes en kinderen in zondagsche pakjes.

Op Peters verdieping was 'n kindje gestorven vannacht. Hij had 't van Geraedts gehoord. 't Was bij 'n arbeidersfamilie, jonge menschen nog. De vrouw, die elk jaar 'n kind kreeg, had voor drie weken 'n zwak kindje ter wereld gebracht.

„Ja, zoo geit 't in de welt,” had Geraedts meelijdend gezegd.

Peter kwam de ouders even 'n hand geven bij wijze van rouwbeklag. De man keek wat moe en onplezierig uit z'n ongeschoren gezicht en ging in z'n hemdsmouwen naar beneden: scheren.

De vrouw was wel getroffen door die vriendelijkheid van Peter. Ze zat bij 't wiegje van 't doode kindje, dat wit en heel, heel klein op 't witte kussen lag. Moe en verveeld vertelde ze, hoe de dokter vannacht niet had willen komen en zoo van alles. De andere kinderen zaten stil in de kamer, stil door 't ongewone. 't Oudste, 'n meisje, had haar communiepakje aan, wit en helder, en speelde wat met 't wit-verlakte kerkboek en den rozenkrans.

Plots hoorden ze, (de vrouw was nog aan 't vertellen), twee kerels de trap op hossen, met zat gelach en gestoei. Dansende kwamen ze de kamer binnen; de eene, de broer van de vrouw, stotterde vroolijk, ondanks de beduusde gezichten rond hem:

„Ich wol hie neet weg gaon oet de stad veur ich mich hie nog 'n drupke hub gekrege. Alla, høl de flesch,” en toen verwonderd om 't gezicht van de vrouw: „waat is?”

Toen merkte de andere 't kinderlijkje, wees er op en hij begreep 't zoo'n beetje. En beiden gingen wankelend en lachend om 't groteske van 't geval naar beneden.

Peter drukte de verbouwereerde vrouw nog 's de roode werkhand en ging hoofdschuddend weg.

Wat 'n beweging.

Hij wou nu wat gaan werken op z'n kamer, maar telkens ging 't belletje van 'n snoepwinkeltje, naast den antiquair, zooals iederen Zondagmorgen. Nee, hij ging nog maar wat lezen, en dan dadelijk de stad in.

Hij begon te lezen, maar Sef kwam binnen, ook op z'n Zondags. Hij ging zitten bij de deur, z'n snorretje zat keurig. Hij droeg 'n fascistenhemd, in z'n blauwe jas had hij 'n rood pochetje. De pet stond scheef en achterover, z'n sokjes waren rose en z'n schoenen bruin.

En hij informeerde wat Peter eigenlijk met Lena meende? Of hij daar plannen mee had? Of dat 't 'n jongeheers-lolletje was? Want 't was toch Fiens zuster.

Eerst keek Peter hem verschrikt en verrast aan, maar dan lachte hij; die Sef, had ie nog niet genoeg met z'n eigen te doen Had hij niet al ruzie met die van Theelen, moest z'n vriend Peter ook beginnen.

Dat beviel Sef niet, dat zinspelen op die van Theelen en hij werd driftig:

„Dao hubstoe toch nieks mit te make!”

Kwaad stond hij op.

„Peter, waat ich dich zèk, nèm dich in ach mit Lena.”

Peter klopte hem op den schouder. Met zoo'n mensch moest je voorzichtig zijn. Dat brute: „je hebt er niets mee te maken,” had 'm gehinderd, maar hij was kalm gebleven.

Dan kleeedde hij zich aan en ging weg. Over de kleine stad luidden zwaar de kerkklokken. De menschen waren allemaal voor 't laatst in hun zomercostuum.

Peter ging 'n sigarettenwinkel binnen en kocht 'n doosje Bogdanoff. Toen hij er uit kwam ontmoette hij René en van Alfen, die gentlemanlike boog en de opmerking maakte, dat 't mooi weer was.

Ze gingen met hun drieën verder de singel af, die als 'n schilderij was van 'n franschen impressionist, met z'n helle, zomersche kleuren. Er liepen dames in 't wit en met witte schoenen, heeren in lichtgrijze costuums en lichte hoeden. Zonderling contrasteerde hier mee „Paul Verlaine”, die net wakker was geworden op z'n bank langs den weg en nu met z'n gebogen gestalte sigaren-stompjes zocht om den Zondag gezellig mee te passeeren.

Dan kwamen ze in de oude stad op de markt.

De laatste mis was al begonnen; voortdurend traden mensen met dikke kerkboeken den kathedraal binnen. Vrouw Evers, die gearmd met haar man aankwam, trok zeer de aandacht door haar walgelijk kostuum: verschoten, paarse mantel en 'n hoed als 'n bloementuin. Haar sedert gistermorgen aan een stuk beschonken man ging fier en tamelijk recht naast haar. 'n Kerkboek hadden ze niet bij zich, daar deeën ze niet aan.

De drie jonge mannen gingen aan 't raam zitten van 't groote „Café de l'Eglise” om te wachten tot de laatste mis gedaan was. Meneer van Alfen, presenteerde hun 'n sigaar, die ze langzaam oprookten bij 'n frisch glaasje Gulpener-bier.

Dan begonnen de klokken weer te luiden en ze stonden op. In Limburg is men gewoon de menschen van de halftwaalfsche mis op te wachten en dan de revue te laten passeeren.

't Eerst kwam de aristocraten van 't stadje, de meesten zonder jas, met witte handschoenen en in druk gesprek over de jacht. 't Waren meest advocaten, rechters en menschen die niets deeën, met hunne diverse vrouwen en dames, voor 't meerendeel spichtige lieden met rottingen. En de burgers gaapten deze edele lieden elken Zondag met dezelfde verwondering aan, die menschen met hun jacht.

Later kwamen Lizzy en Fien, gearmd en in eenvoudige, zwarte manteltjes en kleine, zwarte hoedjes. Peter excuseerde zich tegen z'n vrienden en ging op de dames af.

„Weet meneer Wiranowitsj,” vroeg Anton korrekt, „dat deze

meisjes uit 'n verdacht huis zijn?"

„Hoe weet u dat dat die dames uit 'n verdacht huis zijn?" vroeg René, scherp.

Fien had Lizzy's arm losgelaten en was met vragende oogen weggegaan, verwonderd dat Peter zoo maar op hun afkwam. Peter en Lizzy waren gearmd verder gewandeld, zij elegant-heupwiegelend, hij meer rechtop en naar haar kijkend. Ze gingen naar 't Dekanusplein, waar vandaag 't laatste zomerconcert plaats had. Om de muziekkiosk had die gestadige pantoffelparade plaats, die men altoos vindt in de kleine stadjes van 't Zuiden, na de mis.

De muziek speelde Dichter und Bauer. Dat was 'n geliefkoosd stuk in de herbergen overal, 't behoorde geregeld tot 't program. Luid als 'n twist klonken de akkoorden en de dirigent zwaaide geweldig mooi met z'n armen, boog met z'n knieën, tot 't spel van 't blazend orkest zachter werd, zoodat men 't overluide gesprek van eenige boeren in de nabijheid duidelijk kon volgen.

Bij de finale ontmoetten ze Annie met René en van Alfen en nu vond Peter 't plezierig, Lizzy voor te stellen. Wonderlijk, dacht van Alfen, toen Lizzy de banale beleefdheidsformules zei. Ook Annie was verrast door Lizzy, maar met de charme haar eigen, begon ze met haar te praten en ze wandelden nu met hun allen op voor de muziekkiosk, waar men Ases Tod heel zacht en mooi was begonnen.

Annie was luisterend blijven staan en allen bleven ze staan, Lizzy als betooverd door de bijzondere, droevige muziek. Van Alfen verloor z'n gêne, die hij bij de kennismaking duidelijk had gevoeld om Lizzy.

Naast haar voelde Peter zich bijna wegzinken om 't genot zoo bij haar te zijn, met haar te hooren deze muziek. En hij maakte plannen om met haar 's naar Amsterdam te gaan, naar 'n kleine concertzaal, waar 't middaglicht gedempt binnenviel en waar hij Chopin had gehoord. Samen zouden ze dan de wegslepende en soms zielverscheurende muziek, de teedere en toover-accorden van Chopin hooren, waar hij zoo erg van hield.

Dan gingen Peter en Lizzy weg en hij bracht haar naar Fien.

Maar 's middags was ze weer bij hem en zat ze op den divan tegen hem aan, terwijl hij haar voorlas, kleine verhaaltjes van hem zelf of anderen. Daarnaar luisterde ze met heel veel aandacht.

Als 't donker werd lei hij 't boek weg en ze zaten wat te droomen in de schemering.

Tegen den avond kwam René Veraert en Lizzy zette koffie, jong, bedrijvig moedertje.

„Leuk, zoo'n huishouden,” zei René. Peter keek verrast op van 't brood, dat hij aan 't snijden was. „Zoo zal ik jullie 's make,” ging René verder, „Lizzy heel wit daar bij 't zwarte kacheltje en jij hier met 't brood.”

Hij nam z'n schetsboek en lei 't snel vast in 'n vluchtige schets van 't interieur.

Toen maakte hij in 'n paar lijnen even de kop van Lizzy, die achter hem was komen staan.

„Hoe aardig,” zei ze enthousiast, hem 't schetsboek uit de handen rukkend, „mag ik dat hebben?”

„Scheur 't 'r maar uit,” zei René lachend om haar wild enthousiasme, maar 't schetsboek moest hij terug hebben; nee, nee, daar moest ze nou niet in kijken, dat had hij niet graag. Peter, zeg jij 's dat 't niet mag. Maar ze gaf hem 't boekje niet, ging peinzend bij de kachel zitten. René, half verlegen, half geërgerd, ging achter haar staan.

„Wie is dit?” vroeg ze, „en wie is dat?” en dan plots hem met haar groote oogen ernstig aanstarend, „wie is dat meisje ...?”

René zweeg eerst, dan zei hij vaag: „Annie ...”

Lizzy keek stil hem aan, dan zag ze weer naar 't portret.

„Die dame van vanmorgen?” vroeg ze.

„Die dame van vanmorgen,” herhaalde hij vaag, weg nu in gedachten.

„Ete, potverdomme,” vloekte Peter, die honger kreeg en die twee menschen daar zoo vreemd zag doen. Ze stonden op.

Voorzichtig scheurde Lizzy haar portret uit René's schetsboek, dan nam ze vier punaises en bevestigde de teere en toch stevige potloodteekening tegen de deur. Ze lei 't schetsboek op de vensterbank: „Straks verder zien,” zei ze en ze ging naast Peter op de divan zitten, heel dicht tegen hem aan.

„Hoe leuk toch, zoo'n huishouden,” dacht René en hij droomde zich met Annie, die hem zou zijn als 'n teere, japansche bloem. En hij zag voor zich, terwijl Lizzy's witte hand hem de geurige thee inschonk, Annie, huismoedertje, in 'n wondervol-getinte kimono.

Stil en zwijgend aten de drie, beschenen door 't poovere licht van de petroleumlamp in den hoek.

Toen ze klaar waren met eten en met spoelen, stond Lizzy vermoeid op en zei: „Nou gaan ik” en Peter verschrikt: „Blijf je vanavond niet bij ons?”

„Heb Fien beloofd vanavond wat te helpen,” zei ze mat, terwijl ze den grooten hoed voor den ouden, venetiaanschen spiegel opzette.

„Da's nou jammer,” zei Peter teleurgesteld. Wat moest hij nou doen vanavond.

„Wil ik straks bij jullie kome?” vroeg hij haastig.

„Nee, Peter,” zei ze met heel verschrikt-groote oogen, „doe dat nou niet, dag meneer Veraert,” zei ze 'n beetje onderworpen tegen René, die haar toch tutoyeerde:

„Dag Lizzy Zeg in 't vervolg toch René.”

Later gingen Peter en René wat door de saaie Zondagavondstad, René 'n beetje melancholiek al die laatste dagen en Peter weer in nadenken over Lizzy en zoo. In de stad liepen de menschen wat verveeld rond, sommige spoedden zich naar de cinema's, heertjes en dametjes uit de burgerklasse en pruimende schooiers voor de engelenbak. Beschonken gingen 'n paar wegwerkers langs 't trottoir: van je héla, hola, houd'er de moed maar in. Bij 'n verlichte sigarettenwinkel hingen de bulletins over de voetbalmatches van dien middag. Er stonden daar heel wat menschen te „genotteren”, bij de succespunten van de plaatselijke club.

Ongeïnteresseerd gingen de vrienden er voorbij. 'n Dronken kerel liep vloekend tegen Peter aan, die echter kalm verder liep.

Uit 'n bar, die eigenlijk heelemaal geen bar was, maar waar toch Stationsbar op stond, klonk 'n beetje pianomuziek: Zaza, c'est une femme. Dat klonk erg plezierig, zoodat Peter en René zich verlokken lieten en 't kleine, berookte zaaltje binnentraden. Er was geen tafeltje onbezet, maar ze vroegen of ze bij de deur mochten gaan zitten en de behulpzame piccolo bracht onmiddellijk 't heele ameublement; tafeltje plus twee stoelen. 'n Klein, mager heertje had de manoeuvre van den behulpzamen piccolo gezien en vroeg met 'n bevelend piepstemmetje:

„Mè ook zoo klein taefeltje!”

Peter en René waren gaan zitten, 'n beetje vroolijker door de rumoerige omgeving. De Inhaber van de zaak, benevens Ober en musicus zat aan de piano nog te tokkelen en 'n particulier heer met lange haren en 'n gedistingeerd gezicht zong zeer beschaafd fransch. De bezoekers van de bar waren meerendeels uit den gegoeden burgerstand, wat men zien kon aan hun òf keurig gescheiden, òf van de kosmetiek glanzend en stijfzittend haar, aan de dit jaar goedkoope en ordinaire lichte slobkousen op de verlakte shimmyschoenen. Hun jassen zaten goed en waren volgens de mode met twee knopen aan 'n koordje gesloten. Verder droegen ze allen gesteven witte hemden en botervliegjes.

„Wat 'n verschil met bij Fien,” fluisterde René tegen Peter, die net twee chartreuse aan de foeileelijke en geil-lachende buffetjuffrouw had besteld. Peter werd ongerust door René z'n vergelijking. Wat zou Lizzy nou bij Fien doen, maar dan werd z'n aandacht getrokken door 't onvroolijke geluid van 'n vroolijk, als heer gekleed, persoon, met 'n lange, echter niet bijbelsche haakneus, lach-spleet-oogjes en lang melkboerehondehaar. Deze heer was 'n verkapte kantoorklerk, die in 'n cercle van rasgenooten negerliedjes zong, welke hij in 'n duitsch valuta-kabaret gehoord had:

Ping, pingeling,
auf mein Gitar,

Never I go to the bar

En dan opnieuw: „When I was student at Cadiz.” En de schorre stem van de buffetjuffrouw dee mee van ping, pingeling. Tenslotte door de vroolijkheid en den drank aangestoken, zongen ze allemaal mee, nagenoeg allemaal, want 't magere heertje, dat naar 'n heel klein taefeltje had gezocht, hield den mond correct gesloten.

René bood Peter 'n sigaret aan en net wou deze lucifers uit den zak halen toen de kleine, bereidwillige piccolo reeds achter hem stond, met 'n vlammetje.

„Gerson!” spetterde 't kleine heertje, die in navolging van Mussolini 'n fascistenhemd droeg, „Gerson, mé ook 'n vlèmmetje.”

En de piccolo stond al naast 't heertje met 'n vlammetje, terwijl heel 't zaaltje bulkte: „Als de koetjes zoetjes loeien – bö – ö.”

„Wie is dat heertje?” vroeg René aan de piccolo. „Jonker Windgraaf, met uw welnemen,” zei de piccolo beleefd.

„Tjonge, tjonge,” zei Peter geïnteresseerd, „dat is die, die zoo militairistische stukjes schrijft in de Maasbode, die d'Annunzio na wil doen.”

En met welgevallen keek hij naar 't heertje, die wezenlijk 'n kaal hoofd had en 'n heldhaftig neusje.

De chartreuse smaakte ongemeen goed. Plots vroeg 'n lang heer op 't tooneeltje den aandacht.

't Was de bekende duitsche dichter-zanger Karl Blume, die heel wat roem had verworven tijdens de valuta in Limburg. Peter was blij, dat die geestige man hier was, die zou z'n aandacht wel pakken en z'n achterdocht weg tooveren.

Karl Blume zong met virtuozelijk vertrekken van z'n geestige, geele gezicht, zich accompaneerend op de groote luit en weer brulden ze allemaal mee.

„Adé mein Schatz, trarara, trara,
„und wenn ich dich nicht wieder seh'
„es war doch schö ön gewesen.”

Dan kwam 'r nog 'n dikke man, die met z'n saxophon voor 't gezicht, 't uiterlijk had van 'n koperen neushoorn en hij blies, dat de toehoorders rilden: „Die Wacht am Rhein.” 'n Laatstelijk geïmporteerde bier-duitscher weende gevoelvoller tranen bij dit zoete, ontroerende en trommelvliesvernielende geluid.

De dikke man schepte na 't lied van Herr Schneckenburg wat adem, om dan 'n hoogen rug op te zetten en weer in 'n koperen neushoorn te veranderen. En hij speelde heel plechtig, zooals enkel 'n duitscher dat kan, 't bekende lied uit den Trompetter von Saeckingen. Met bevende falzetstem begon de geïmporteerde bier-duitscher, die rechts van Peter zat, mee te zingen en ten slotte viel 't heele zaaltje in (met zingen). Dan stapte de dikke duitscher met 'n triomfantelijk hoogen rug 't podium af. De bier-duitscher van rechts ging met waggelenden stap op de piano af en zette zich op 't krukje. Hij keek nog 's met waterige oogen van half-beschonken-import-bier-duitscher 't zaaltje rond, knoopte z'n jas los, zoodat z'n fraaie witte vest met echtgouden horlogeketting zichtbaar werden, sloeg met stijve vingers 'n kreupele begeleiding, terwijl hij met z'n malle, falzetstem 't toenmalige starnlied der duitsche Weinstuben deed hooren:

Meine Frau und deine Frau
 bluehten bei der Rose,
 die eine hat bei den Deutschen gedient,
 die andre bei den Franzosen.
 Ein altes Weib mit Peck beschmirt,
 und Federn angezogen,
 seht man auf'nem Besemstehl,
 ist das kein schöner Vogel?

Er was natuurlijk 'n geweldig handgeklap om den terugwankelenden zanger. Eenige jongelui leunden expres buiten hun stoeltje en de duitscher bonsde tegen hen aan: „Ver Ver Verzeihung.”

Peter en René, die zich in 't begin wel geamuseerd hadden, maar nu onaangenaam aangedaan werden door 't leege en vervelende van

de grove grappenmakerij van de bezoekers, stelden haast gelijktijdig voor, nu maar eens op te stappen en nog 's eventjes om de singels te loopen. Ze betaalden den vriendelijken piccolo en verlieten 't warme zaaltje. Dof viel de zwarte, met leder bekleedde deur, achter hun dicht.

Voorbij den hoek hoorden ze nog de duitsche oempa, die z'n spel hervat had.

't Weer was koeler geworden en ze hadden hun jassen aangehouden. Ze waren 'n beetje rillerig. Vervelend piepend en bellend kwam de tram terug van de grens. Tusschen de groote, nog niet ontbladerende boomen, stopte zij knarsend en er kwamen wat menschen uit, zingend en lallend. Die kwamen van België en hadden geprofiteerd van den goedkoop en wijn daar.

Zwijgend en langzaam gingen de vrienden verder, 'n beetje melancholiek om den winter, dien je nou zoo erg voelde komen, na al 't plezierige van den zomer.

„Daar achter is ruzie,” zei René opeens.

„Waar?” schrok Peter, maar hij zag 't al, 'n oploop waar 'n zijstraat van 't Begijnhof op den Singel uitkwam.

„Potverdomme, “ zei hij wild en geënerveerd, „dat is bij Fien,” en hij rende hard erheen. René kwam hem na.

Drie mannen stortten zich weg in 't donker, waar de tram juist was gegaan en de rails glommen tusschen de boomen.

„Theelen, “ zei Peter hijgend. Uit de verwarde menschenhoop klonken wat stemmen en dan kwam Sef, met bloedbelopen oogen en 'n zwaar blok hout, gevolgd door Fien, die luid-op schreide en hem tegen wilde houden.

„Kom godverdomme hie as g'r durft,;” brulde hij, Fien afwerend, „as g'r zóó neet durft, dan mit de vuus, “ en hij rende de drie na tusschen de boomen. Peter stond hijgend en doodsbleek stil, toen hij zag dat Fien en Lizzy hem nagingen; Fien heel hard schreiend en snikkend en Lizzy met angstvertrokken gezicht.

Er vielen slagen in 't duister en kreten van pijn en angst. En dan kwam de politie die de vier mannen arresteerde.

Peter en René volgden zwijgend den luidmorrenden troep, die de arrestanten begeleidde. Peter was erg angstig om die witte, schreiende meisjes, die daar Sef, 't vechtbeest hadden willen tegen houden, maar hij durfde nou niet naar hen toe te gaan om hun te troosten.

Bij 't politiebureau hoorden ze de menschen nu gewichtig-fluisterend vertellen, dat de oude Theelen aan z'n hoofd gewond was.

Fien kwam, leunend op Lizzy, luid snikkend de deur uit van 't bureau. Dan kwamen er drie jonge mannen in civiel, dat waren de rechercheurs.

Peter ging naar Lizzy toe, die Fien trachtte te kalmeeren. Lizzy keek hem met angstig-vertrokken gezicht aan, terwijl 'n sleep van menschen, meest uit de Tempeliersbuurt, hun zacht-fluisterend volgden.

Lizzy vertelde van 't gebeurde. Nee, Sef was niet dronken. Om elf uur was ie uit de Beurs gekomen, waar die van Theelen hem stonden op te wachten met 'n bijl, zei ze romantisch. Hij probeerde ongezien langs hen te sluipen, maar ze zagen hem en hij vluchtte naar Fien. Daar dronk hij nog 'n borrel, nam 'n groot stuk hout en rende toen naar buiten, naar die van Theelen. Toen was de politie gekomen.

Bij Fien deden de kleinstads-rechercheurs zoo'n beetje 'n huiszoeking en ze zagen, dat ze rapport konden uitbrengen van 't feit, dat perceel zooveel van 't Begijnhof 'n verdacht huis was. Hoe en in welk verband de heeren dit opmaakten, bemerkte Peter niet.

Fien stond snikkend tegen den muur, terwijl Lizzy met haar bleeke gezichtje en haar groote, bange oogen nog steeds poogde haar te kalmeeren. De andere meiden zaten vermoeid en alleen bij de kachel. Een slurpte hatelijk langzaam aan 'n glaasje jenever. Droevig stond Peter in de kroeg te kijken.

Dan zei hij hun rust te nemen na dit alles en hij gaf hun de hand. Bedroefd ging hij naar buiten. In 't smalle straatje, waar 'n

enkele gaslantaarn stond te branden, waren de bezoekers van de Stationsbar, rillerig zich vergeilend in hun kolbertjes en gesteven hemden, met dat schandaaltje. Ja es gibt Momente.

'n Sigarettenhandelaar vroeg 'n gesjeesd studentje, terwijl Peter langs kwam:

„Wat isser aan 't handje, meneer Pijpmans?” en 't studentje:

„Dit huis is als verdècht gesignaleerd geworden, 't is 'n hoerekèst, met uw verlof” en de sigarettenhandelaar met 'n gezicht van Miss-Blanche-is-toch-niet-voorhanden: „Och, wat u zegt, meneer, ik dacht dat die hier nie ware.”

Peter keek nog 's uit of hij René niet vond, maar hij zag hem niet. Op de hoek stiet hij op 'n mager heertje, die met 'n hoog stemmetje zong: „Meine Frau und deine Frau bluehten bei der Rose.”

RENE VERAERT WAS IN DIE DAGEN IN VERVOERING GERAAKT VOOR ANNIE'S PORTRET

DERDE HOOFDSTUK.

De winter was gekomen. Joelend was de wind over de Noord-Limburgsche heuvels en heien gestoken en toen over de Maas. 't Hagelde. En de menschen in de kleine stad waren verbitterd om den strengen winter en liepen 's morgens hard door naar hun werk, gedoken in hun pelsen of opgeslagen kragen. Ze stonden nou niet meer stil om 'n praatje te maken met hun kennissen, als ze uit de vroegmis kwamen, maar groetten alleen en mopperend jachtten ze over de gladde straat naar hun kantoor.

René Veraert was in die dagen in vervoering geraakt voor Annie's portret, dat hij was begonnen. Zij poseerde niet, maar René schilderde de beeltenis uit z'n hart.

Zoo vond Peter hem vaak in extase voor 't treffend gelijkend portret, dat echter met den dag veranderde: eerst was 't 'n wit en etherisch wezen tegen 'n fond van vreemd-tintige chrysanthemen, dan 'n vergeestelijkt portret in 'n landschap van boschgroen met eenige bijzondere boomen als groene vlammen, maar dan was 't Annie tegen 'n helroode achtergrond, in 'n lang wijn-rood kleed met witte bloote armen, mooi en slank. Haar gezicht was wit, waarin de groote, donkere oogen brandden en kastanje-bruine haar welfde rond de oorschelpen; de neus was lang en smal, de lippen geestig en rood. Haar kin was zuiver-rond, haar hals wit en deze verging in edele lijn in de wijnroode kleur van 't kleed.

Bewonderend staarde Peter dan op de schepping van z'n gelukkigen vriend. En als hij hem dan vroeg om mee te gaan, wat loopen, weigerde René, die werken wilde, werken, zoolang hij de kleuren nog zien kon.

Maar Peter was ook heel gelukkig tegenwoordig. Lizzy was met heel veel andere meisjes van de fabriek ontslagen geworden: bezuinigen. Nu had Peter haar den heelen dag bij zich, want in de Beurs bediende ze niet meer. Ze waren als 'n jong-gehuwd paar. Ook bij hun moest natuurlijk bezuinigd worden en Peter mocht geen sigaretten meer koopen, maar moest ze zichzelf rollen, dat was veel goedkooper. Maar 't hinderde Lizzy af en toe, dat ze niets meer verdiende en natuurlijk ook niks inbracht. Peter had 't abonnement

in 't restaurant opgezegd en Lizzy zorgde nu voor alles. Ze ging 's avonds naar huis, naar Fien en nu en dan, als Peter weer niets had, bracht ze wat geld mee, 'n riks of zoo. Peter was dan verschrikt en zei, dat ze dat niet doen moest, potverdomme, maar hij wou haar geen displezier doen en haar misleidend, liet hij haar dan 'n bankje van tien zien, dat hij van René had geleend, om haar te toonen dat er nog geld was. Van studeeren kwam deze dagen niets; als Lizzy ergens mee bezig was, met aardappelen schillen of zooiets, dan bleef hij maar kijken hoe ze dat deed, zoo handig met 'r aristocratische handen, of ze zongen samen liedjes van de grammofoon of van 't orgel van Sanders aan den overkant: Gestern nacht, hab ich Marie nach Hause gebracht. Ze waren dan heel vroolijk, al kletterde de hagel tegen de koude ruiten. Lizzy stookte als 'n hel, dat vond ze fijn. Maar soms waren ze 'n beetje treurig: geen geld in kas en Peter begon te schrijven: obskure verhaaltjes voor 't een of ander dagblad, in oppervlakkige journalistenstijl, om toch maar „duimkruid” te kunnen bemachtigen. Z'n familie wou hij maar niet schrijven, niet uit trots, maar hij vond 't ellendig haar te moeten inwijden over Lizzy.

Op 'n middag was Peter op eens gaan huilen als 'n schooljongen, omdat 'r geen vleesch was. Lizzy had hem getroost als 'n echt moedertje, morgen zouden ze zeker vleesch hebben.

Peter keek 's wat hij nog zoo in z'n portemonnaie had. Hij telde de losse centen: drie en veertig, nog zeven cent en hij kon 'n ons rookvleesch krijgen. Hij zei Lizzy nog even te wachten, dan ging hij vleesch koopen.

Hij ging de trap af en klopte schuchter bij de familie Geraedts. Hij trad binnen en vond ze allemaal aan tafel. Alleen de oude stond norsch en vierkant bij 't kacheltje, in 'n duisteren hoek, waar 'n glimmend-zwart crucifix hing.

„Geraedts,” vroeg Peter, zich vermannend, „hub g'r gen zeve cente veur mich te lene.”

Norsch en ontevreden keek de oude hem aan.

„Truu,” zei hij, tegen 't stille, bleeke meisje, „kiek 's in de laaj, of

d'r nog get losse cente zeen."

Trui stond op en trok de la van den wit-houten kast open, dan telde ze verwonderd de zeven centen op z'n hand uit.

„Mersi," zei hij, 'n beetje verlegen onder al die oogen en hij holde weg, de trappen af, naar den slager.

„T'is ene rare sinjeur, dè heele Peter," bromde de oude Geraedts na 'n stilzwijgen, „det mèdje van 't begienhof is den heelen daag bie em ... ich weit neet wat det mot ... mer ene fatsoenlijke jong is 't neet ..."

Trui keek haar vader verwijtend aan:

„Waat geer toch tège Lena hubt," zei ze zacht.

Maar de oude Geraedts werd boos dat z'n dochter er zich in mengde.

„Haai, pofferdomme dien moel!" zei hij giftig, „kleine aap."

Trui boog haar kleine, blozende gezichtje naar haar bord en zweeg verschrikt om dien uitval.

De oude Geraedts rimpelde zorgelijk z'n oude gezicht. Hij was van de wijs af, sedert ze Sef hadden opgebracht. Al zei hij, zich niks van Sef aan te trekken, heimelijk bleef hij toch altijd belang stellen in dien kranigen zoon, die zich om de verdommenis niet liet lompen! Had hij die vuile Theelen, die valschspeler en ouwe zot, maar de hersens ingeslagen! Maar 't verdroot hem dat Sef daar nog altijd op 't Begijnhof was blijven wonen. Ze hadden hem verteld, dat Fien hem onderhield, nu hij niet meer op de mijn was, van de glanzende achterwielen die ze verdiende met haar zaak. God! wat hinderde hem dat. De oude Theelen had hem in de Zwarte Ruiter onder 't kaarten toegevoegd dat Sef 'n souteneur was. Toen had Geraedts z'n heete vechtersbloed voelen werken, dreigend was hij opgestaan, maar machteloos slap was hij neergevallen op z'n stoel, onder 't geniepig lachen van den ander.

Geraedts fronste z'n wenkbrauwen als hij dat bedacht. Stom en droevig keek hij naar 't ebbenhouten crucifix.

De heele familie zweeg. Als d'r nou maar potverdomme iemand iets zei, dat 't niet zoo ellendig stil was hier, dacht hij. Maar niemand zei iets. 't Hagelde nog zwakjes tegen de ruiten. Voor en na maakten

ze zich allemaal 'n kruisje, de jongens gingen aan hun werk; moeder en Trui, die ook ontslagen was, begonnen borden te wasschen.

Stom en droevig staarde Geraedts naar 't crucifix. Die hierboven was geen goede katholiek, die had geen kruis hangen boven z'n deur; dat was hem opgevallen toen hij er 's geweest was. Dat was hem opgevallen, omdat ze hier toch allemaal in de stad, al gingen ze niet geregeld naar de kerk, toch zoo'n Jezusbeeld in de kamer hadden hangen. 't Was misschien 'n ketter, 'n geus, misschien was 't wel 'n Jood en medelijdend schudde hij 't hoofd: die had niet de „vrede des harten”; maar hij, Geraedts, had hij die wel? Die gedachte verontrustte hem en hield hem heel den dag bezig.

Peter en Lizzy hadden hun vroolijkheid teruggevonden, d'r was nog wat bier van gister over voor bij 't eten en van 't vet van 't vleesch van den vorigen dag had Lizzy 'n beetje saus gemaakt, ja, thuis eten zoo met z'n tweeën, dat was heerlijk.

Toen ze gespoeld hadden, ging Lizzy aan 't raam zitten met 'n boekje, uit 't Engelsch vertaald en Peter rende de trap af naar René, of die hem niet financieel van dienst kon zijn.

De oude vrouw Evers deed hem zwijgend de deur open. Hij vond René in 'n tamelijk neerslachtigen toestand, tot z'n verwondering. 't Heele portret had hij uitgekrast, 't was niet naar z'n zin geweest, en nou zat hij na te denken, te componeeren.

Toen Peter dien morgen weg was gegaan, had de oude Evers met z'n zoon geweldige herrie gemaakt. Daartusschen had de oude vrouw gekrijscht en gedaan. „As ze nog 's zoo doen,” zei René apathisch, „dan ben ik hier weg.”

God, god, die lusteloosheid, dacht Peter, nu onmiddellijk weer onplezierig en mismoedig. Als René zoo was, dan werd Peter direct aangegrepen door 't zelfde en allebei zaten ze droevig te kijken.

Nu durfde Peter hem ook niet te vertellen van z'n geldgebrek tegenwoordig. Maar René vertelde van zich zelf: „d'r waren drie verfwinkels, waar hij niet langs durfde te gaan, omdat hij er nog zoo geweldig veel schuld had. 't Was klagelijk, maar René had hoop in

Utrecht z'n Emmausgangers te verkoopen. Dan zou hij z'n schulden betalen.

Peter stond teleurgesteld op en René leidde hem uit. Bij de deur bleven ze nog even staan. De hagel was opgehouden.

„Daar is de post,” zei Peter, „ik blijf even wachten, misschien brengt hij wat voor jou.”

„Ja,” zei René, 'n beetje schamper, „de post zal hier wel voorbij gaan, 'n andere keer Je moet maar denken: als de nood 't hoogst is.”

Maar de post kwam toch. Postbewijs voor aangeteekenden brief. René sprong van blijdschap zoo hoog, dat hij zich leelijk tegen de deur stiet. Hij nam z'n hoed, nam Peter onder den arm en samen gingen ze naar 't postkantoor.

Honderd-twintig gulden voor Emmaus! René wou de papiertjes zoo maar in den zak steken, maar op aanraden van Peter telde hij 't geld.

In de verfhandels werd René met vreugde ontvangen, ja, dat was nog 's 'n eerlijk mensch, die kon je vertrouwen.

Voor 'n bloemenwinkel stonden ze stil. Tusschen veel groote herfstbloemen, was nog 'n enkele, prachtige, witte orchidee. Schitterend, vond René en ze gingen de winkel in. Ze kostte vijf-en-negentig cent.

„Dat is duur,” vond Peter en hij wilde ze goedkoopere hebben. Maar René overmoedig: „wat dondert dat! Kirre, kirre doen de vogeltjes, geld zat!”

Lizzy zat 'n beetje bleek bij 't venster. 't Boek was 'r op de knieën gegleden.

„Buon giorno!” riep René met hoofdsche zwier haar de orchis in 'n wit papier overreikend.

Lizzy stond op, getroffen door z'n vriendelijkheid en vergat hem te bedanken.

„Hoeveel kost die?” vroeg ze.

„'n Dubbeltje,” zei Peter haastig.

„Dat is veel,” zei ze langzaam, „maar 't is wel 'n mooie bloem. Ze zette hem in 'n glas water.

„'t Is hier niets warm,” zei ze toen, huiverend.

„Ik zal 's gaan kijke of de nieuwe kole d'r al zijn,“ zei Peter en hij ging naar beneden.

„Ik kom straks bij jullie ete,“ zei René, „we moete biefstuk hebbe, en aarpele, en ... en van alles ...”

„We hebben al gegete,“ zei ze schuchter.

„Dondert niet. Kirre, kirre doen de vogeltjes. Hier,“ zei hij, haar vriendelijk op den mooien schouder kloppend en 'n bankje van tien op tafel leggend, „voor jullie.”

Lizzy keek hem aan. Dat was voor hun. Ze hadden 't net zoo beroerd. Wat zou Peter blij z'n. En vervoerd kuste ze René op z'n nu van blijdschap koortsige wangen, god uit de machine!

Peter kwam binnen en gaf René 'n beetje ontroerd de hand. Als-ie 't niet van zelf gegeven had, had ik 't toch moeten vragen.

Om zes uur begonnen ze eten, de twee jonge mannen met Lizzy in hun midden. Voor 'n goeie vier gulden had ze 'n kostelijk souper samen gevioold in korten tijd en Peter had eierommelet gebakken, die hij zelf echter niet lustte.

„Hiernaast zijn ze gaan verhuize,“ zei Lizzy opeens.

„Pofferdomme!” riep René, die opeens 'n idee kreeg en hij sprong op van tafel, ging tastend door de gang naar de nu onbewoonde groote kamer; 'n oogenblik later kwam hij terug.

„Ik wil niet langer bij Evers blijven,“ zei hij. „Die kamer is heel groot, daar kunne d'r best twee van gemaakt worre. Vin jullie 't goed, als ik in deze kamer kom schildere?”

„Zeker, zeker,“ zei Peter opgetogen, „van mijn slaapkamer maken we dan de eet- en zitkamer en ik kan hier toch werke, as we later trouwen,“ en hij keek Lizzy aan, die stil en moe naar haar bord keek.

„Ga jullie morgenavond mee naar de Emmazaal,“ stelde René voor, „d'r is bal van de put.”

Lizzy keek snel naar Peter. „Ken je dansen?” vroeg ze.

„Nee,“ zei Peter, „maar we kunnen d'r toch heen gaan.”

„Ik ken ook niet danse,“ zei René, „maar ik wil d'r toch heen ... variatie, hè.”

„Wil ik jullie nog gauw dansen leeren,“ vroeg Lizzy, vroolijk door

dat idee.

„Dat gaat toch niet,” zei Peter ongeloofig.

„Wél!” zei ze, „we zette de stoele op zij.”

„Late we op de gang gaan,” zei de geniale René, maar Peter zei direct dat 't daar te duister was. Dan in de kamer hier naast, die was heel groot.

„Maar we hebbe toch geen muziek,” weifelde Peter.

„Niet nodig,” zei Lizzy, en ze stond op, „ik zal wel 'n beetje zinge”

Met hun drieën trokken ze naar de kamer, waar 't wel wat koud was, en duister, maar ze namen de petroleumlamp mee.

„Niet te hard stampen,” waarschuwde René, „hier benede wone die van Geraedts.”

Zacht neuriede Lizzy allerlei liedjes, terwijl ze om beurten de beide vrienden mee voerde in haar walsen en trots, 't slot was 'n vroolijke jazz, toen plots de oude Geraedts dreigend aan de deur kwam of ze soms wouen ophouden voor van avond.

„Morgen gaan we verder,” zei Lizzy lakoniek.

René verheugde zich op 't bal. Om twee uur 's middags hadden ze nog wat gestudeerd met Lizzy in de onbewoonde kamer en hij zoowel als Peter hadden nu heel wat dansen beet. René hield absoluut niet van die dingen, maar hij wilde afleiding zoeken. Annie's portret zat hem dwars. Voortdurend was hij in tweestrijd; hij kon haar grillige innerlijk niet vatten. Nu was ze hem 'n nietsontziende flirtgirl, 'n perverse genietster van 't leven, zooals 't uitvalt, maar dat was maar heel even en hij zag dat hij 't mis had. Dit hoogbegaafde wezen was wel degelijk iets anders, hij zag zich liggen in haar week-wellustige omhelzing. Die beelden wisselden in z'n koortsige fantasie als in 'n film en afgemat worstelde hij nog tegen haar portret. Hoog en ongenaakbaar stond ze voor hem en hij schilderde haar, zich klein voelend en verdeemoedigd onder haar grootsche, verpletterende heiligheid. Maar dan zag hij, dat 't leugen was en dat ze geen hoge en heilige vrouw was, hij herinnerde zich en 't hart kromp ineen, hij herinnerde zich, hoe men hem verteld

had, dat ze een van de verfoeilijkste typen van de stad, 'n gruwelijke meisjesjager had gekust, 'n verlopen student, wan-product van 'n steeds bezopen medikus en 'n hysterische moeder. Uitgeput lei hij dan de penseel neer en vluchtte weg, 't huis uit, de straat op, terwijl 't in z'n hoofd nog arbeidde.

Dit burgerlijke bal van de Nikodemusput was hem 'n welkome afleiding en 's avonds ging hij met Peter en Lizzy naar de Emmazaal, die aan de Maas lei, naast de Zwarte Ruiter. Langs de rivier lei 'n lange rij bier- en danshuizen, waaruit orgelmuziek klonk. Van die allemaal was de Emmazaal, die de put gehuurd had, de grootste. Niet alleen de putbewoners (waar schatrijken en doodarmen bij waren) kwamen, maar heel 't stadje, want tegen entrée mocht je introduceeren.

't Ging er nog al lollig toe. Menschen van allerlei slag zaten er te drinken en te doen, want 't bal was nog niet begonnen. Aan de muren hingen plaatjes: American Drinks – Gulpener bier – God ziet mij – Sherry – Pale Old – Roederer, die alle 'n heel leuke indruk maakten.

„Pi  tro, Salve, Salve!” deftigde van Burg, 'n kennis van Peter, die juist met Lizzy en René binnentrad. v. Burg had 'n fabelachtig aantal leege bierflesschen voor zich.

„We zulle maar eve bij van Burg gaan zitte,” zei Peter en ze zetten zich er neer, bij z'n zuipkameraden, die allen in 'n even lustige stemming waren.

Van Burg was 'n zeer pessimistisch heer. Hij was litt. class. stud., maar had de studie, wegens 'n ongeneeselijke ziekte, links laten liggen.

„Van vammorge nieks meer gevr  te,” gromde hij, over z'n lorgnetje naar Peter kijkend. Z'n bijziende, donker-fluweelen sybarietenooen glansden vermoeid. Hij had 'n te kleine zwarte hoed op z'n hoofd en 'n astrakan pels aan, wat hem 'n weinig klownesk maakte. Hij had 'n ingevallen gezicht, waarlangs lange, donkere haren vielen. Z'n jukbeenderen staken vooruit, z'n neus was leelijk als die van Beethoven, z'n mond was krachtig-zinnelijk

als van 'n faun. Op z'n neus wiebelde 'n lorgnetje, dat hem 'n beetje 'n schuin uiterlijk gaf.

„Van vammorge nog nieks gevrète. V'r zitten hie al van teen oere te wachte op e stukske meziek, waar, Pijpmans,” zei hij tegen 't gesjeesde studentje, hem hardhandig op de schouders kloppend. Hij had Lizzy maar niet aangekeken, uit vrees iets te zeggen wat niet in den haak was.

„Bring mich 'n tas koffie hie, gofferdomme,” vloekte hij, „'n tas koffie,” en „dan” zei hij, „zal iek teen glèskes sjenever zonger te aoseme oet drinke,”

Alle keken naar den doodzieken student, die zoo'n verschrikkelijke dorst had.

„Noe teen glèskes sjenever,” bulderde hij tegen de kellner, die hem de koffie bracht. De twee vrienden keken medelijdend, geïnteresseerd naar van Burg, Lizzy verveelde zijn dof melancholiek gegrapjas en ze keek droevig de zaal in, wie er zooal waren. Fien was er niet, die ging niet zonder Sef. Sef, hoe zou die zich voelen in de kast, dacht ze, maar alla, die zou d'r wel gauw uitkomen.

107

Van Burg had prosit geroepen en de tien glaasjes naar binnen geslokt. Hij stond mismoedig op, schopte Pijpmans, die direkt meeinging en lei tien gulden op 't buffet.

„Krieg ich dao nieks van truk, gofferdomme,” vloekte hij, toen men hem wat lang liet wachten. Zonder na te tellen stak hij wat blinkende dubbeltjes en kwartjes in z'n zak.

„Wat 'n ellende,” dacht Peter „goed dat ie weg was met z'n bende.”

't Was geen plezierig begin voor 't „bal”.

Dan hield de putmeester, 'n dikke man, 'n redevoering, verheugd over de trouwe opkomst, talrijker dan de vorige jaren – malaise – vroolijkheid – gepaste vroolijkheid – eer en deugd – malaise etc.

Toen hij gesproken had, begon 'n strijkje 'n polonaise te spelen en terwijl eenige paren (de mannen waren meerendeels slechts in colbert) reeds stevig rondscheden, trad de oude Evers met z'n vrouw binnen, die nagenoeg de rijkste was van de heele put. De

oude man waggelde beschonken reeds aan den arm van z'n plechtig purper gekleede vrouw, die zelfbewust om haar oude, toch nog versche vleesch, de zaal instapte. Vroolijk wenkte ze plots René, „gooien-aovond.”

René had z'n lol aan 't charmante paar, de oude man z'n das zat heel scheef en slordig en z'n oogen keken lodderig naar den kellner. Ze gingen in de buurt van René, Peter en Lizzy zitten. D'r ging net iemand met groote, protserige namaakrozen en vrouw Evers stak er zich twee in haar grijze haar. Dan slokte ze 't dubbele glaasje jenever ad fundum uit, naar 't voorbeeld van haar man.

Plots riep de o-benige dansmeester: Shimmy, en Lizzy trok Peter-verlegen-onder-'t-gevoel-zich-belachelijk-te-maken, mee en ze bewogen zich onder de kittige muziek van: „Fraulein, wollen sie den Shimmy tanzen.” 't Strijkje was erbarmelijk, maar Peter vond 't heerlijk zich zoo te laten gaan, zoo te bewegen op de rare muziek. Lizzy, die wezenlijk schitterend danste met haar ranke heupen, drukte in dans-perversie tegen hem aan, zoodat ze hijgde. En dan weer wiegden ze zacht, hun voeten schuifelden over den met witte was bestrooiden vloer. Dan gingen de menschen weer wilder met verhitte gezichten in den laaienden hartstocht van den modernen dans. Opeens zweeg dan de muziek en onaangenaam aangedaan om dat plotse stoppen, schuifelden de paren, die meest roode rozen in 't haar of in 't knoopsgat hadden, verlegen naar hun plaatsen terug.

De rijkere put-menschen bestelden met zware autoritaire stemmen hun Roederer en de kurken knalden. Grapjassen lieten de flesschen van den eenen kant naar den anderen rollen.

Lizzy was blij, had haar heele goeie humeur terug in haar drift om te dansen. Straks was 'n wedstrijd, dan zou ze meedoen, maar nou moest René toch ook 's mee dansen. En René ging.

„Dan zal ik me kunste ook maar 's vertoone.”

Peter zag, hoe ze met hem dee, hoe ze met 't zelfde passioneel gebaar René tegen zich drukte. Peter was bevreemd, trok z'n oogen klein en achterdochtig samen achter de groote glazen en hij rimpelde z'n voorhoofd als 'n filmartiest, maar toen Lizzy en René

terugkwamen met roode gezichten, had hij zich zelf teruggevonden en hij acteerde niet meer.

Lizzy was dien avond in 'n soepel zwart kleed, dat van Fien was geweest, maar dat die niet meer dragen kon, omdat 't te smal was. Haar witte armen waren bloot tot over den teere ellebogen, de hals was smaakvol en breed uitgesneden. De groote oogen stonden blij, maar haar handen sidderden van de opwinding van den dans.

René had 'n halve flesch kummel besteld, maar Lizzy dronk te veel. Peter zei, dat ze dit toch niet moest doen. Ze keek hem even bitter aan, de smalle, bijgetinte lippen naar omlaag. Ze zei niets. Maar die blik deed Peter pijn.

De o-beenige dansmeester kwam en vertelde met geaffecteerde stem, dat 't bestuur der Nikodemusput eenige prijzen had uitgelooft voor 't best dansende paar. Eerste prijs: 'n varken, tweede prijs: 'n schemerlamp, derde prijs: 'n pendule met twee beeldjes.

Ja, zoo deeën ze 't hier in Limburg, eerste prijs: 'n varken, 't kostbaarste goed van den fatsoenlijken boer.

In de zaal was 't nu erg vroolijk geworden. Telkens sprongen kurken en rolden flesschen over den vloer. De zaalknecht liep in z'n hemdsmouwen met den „litschpoeier” door de zaal.

Lizzy keek 's rond of niemand haar kwam halen, want Peter en René durfden 't niet aan met haar.

Miel Geraedts kwam heel netjes buigend in z'n confectie-pakje en fascistenhemd, met roze sokjes in keurige lakschoentjes, vragen of hij Lizzy mocht opgeven, zoo heel eenvoudig. Dolgraag, Peter vond 't toch goed, hè, vroeg ze onderworpen. Peter werd er kregel van, dat onderdanige, pofferdomme, natuurlijk moest ze dansen. En Miel, die zich en Lizzy reeds bij den befrakten ceremoniemeester had opgegeven, kwam haar halen.

Terwijl de ouwe lui naar 't bal waren, had de zoon Evers 'n bezoek gebracht aan z'n geboortehuis. De oude Evers had de rare gewoonte de huisdeur nooit af te sluiten, hij vertrouwde iedereen, zelfs z'n vrouw, die gewoonlijk echter 's nachts de deur dichtsloot, als 'r man tenminste al binnen was.

Met harde stappen ging de Rooie van Evers door den gang naar de woonkamer, waar 'n stevige, withouten tafel stond. In 'n hoek was 'n lompe, wit houten kast. Boven de deur hing 'n kruis. De muren waren gewit. 'n Kachel en 'n boordevol-gevulde kolenbak, dat was de heele stoffeering van de kale, heldere kamer. Veel te stelen was er dus niet, geld allerminst, want de oude bracht alles dadelijk naar de bank.

In 'n dronken zuipwedstrijd met haar zoon, had vrouw Evers hem 't geheim verraden; terwijl ze op den kolenbak wees: „as ich sterf, menke, hub ich onger die kòle nog get veur dich.” Teeder had ze 't gezegd en 't was den Rooie bijgebleven. Die kolenbak werd elk oogenblik bijgevuuld, zoodat men den bodem nooit te zien kreeg. De Rooie pakte de kolenschop en gooide de kolen zoo maar op den helderen vloer. De maan scheen naar binnen, maar 't was toch te duister om de briefjes te tellen, die hij in 't vochtige gruis vond. Onverschillig stak hij ze bij zich, 't zou wel genoeg zijn. De kolen liet hij liggen. Hij wilde op 't bal zijn, vanavond, niet om te hossen, hij „kòtste” op dat dansen, maar om te drinken, ten koste van alles, ten koste van vrouw en kinderen, ten koste van z'n vader, die z'n vader niet was, ten koste van z'n moeder. Hij verliet met harde en forsche stappen 't huis.

Onder den grooten noteboom, die spookachtig zijn naakte takken tegen den strakken, sterreloozen vollemaanshemel breidde, stonden de karren en daarbij stond Toon, de halve-gare leidekker, die over z'n roes mediteerde. Toen die den Rooie zag, vloog hij met 'n gruwelijk harden schreeuw weg, hard weg op z'n stijve beenen.

De muziek zweeg net, toen Toon als 'n duivel met z'n gekkelijk sikje en z'n hangknevels de Emma-zaal binnenvloog.

„Te, te, te,” stotterde hij tegen Berb Evers, „te Tufel waar bie ug, te Tufel.”

Verschrikt keek Evers op:

„Wate?”

Onder groote hilariteit vertelde Toon, dat de booze uit Evers huis was komen wandelen, recht op hem aan, maar midden onder z'n

verhaal lei men hem 't zwijgen op, want de ceremoniemeester zou lezen, wie de prijzen hadden gekregen. 't Zwijntje kregen die en die, Lizzy en Miel kregen de schemerlamp.

„Vérdomme jao Danst toch mer jofel, die kip.”

Met stralende gezichten gingen Lizzy en Miel de schemerlamp halen. Vorstelijk reikte Miel ze haar over. Ze wou hem net in bewaring geven aan den zaalknecht, toen plechtig en statig vier lijkbidders met 't inmiddels geslachte zwijn op 'n baar kwamen aandragen. Achter de zwarte heeren ging 'n violist van 't longzieke strijkje. Reutelend verkrachtte hij de Funèbre van Chopin. Zijn gezicht was meer lijkbidder dan de vier lijkbidders samen.

Lizzy hield zich lachend vast aan 't buffet, toen een der half beschonken lijkdragers over 'n kurk viel die daar lag. De andere dragers hielden zich niet in evenwicht en baar en al donderde tegen de vlakte, 't bloederige zwijn viel op den witten dansvloer en kleurde hem rood. De zaal gierde. De violist echter bleef flegmatisch doorfiedelen. 't Publiek bulkte: zoo gaat Jantje naar den bliksem toe, en: 'n kindertrom deed rombedebombom, bombom!

111

Stom zat Peter te kijken naar die groteske uitvaart met z'n onzedelijk uiteinde. Wat menschen toch, dat die dat aardig vinden en Lizzy, Lizzy stond te schateren! Zooals Peter, dacht ook René over de zaak, maar ze zeien niets en René dacht weer aan allerlei zwarigheden.

„Wille we maar opstappe,” vroeg René nog half in nadenken.

„Woue jullie nou al gaan?” schrok Lizzy en dan pruilerig: „hè, nee 't is nou juist zoo leuk.”

„Luister 's kindje,” zei Peter, „as jij nog wat hier wil blijve gerust hoor maar wij móete gaan. 'k Heb hoofdpijn as de pest, en morgen moet ik heel veel doen.”

„Je vindt 't goed dat ik hier blijf? Ik ga dan bij Trui zitten en Miel.”

„Gerus hoor,” zei hij, haar zachte hand drukkend, „je komt morgen, waar?”

Ze gingen.

„Die hoorden hier niet, dacht Lizzy en nu besepte ze 't eerst ten

volle, wat ze vaker vermoed had: dat Peter geen Sef was, al was ie wild en niet zoo aristocratisch ingehouden als René, niet zoo petieterig-burgerlijk „fatsoendelijk” als Van Alfen. En al dit wrange overdenkend danste ze met Miel. Fox-Trott had de dansmeester geroepen.

In 'n donkeren hoek van de drukke zaal zat de Rooie van Evers te bitteren, norsch en somber. Hij was op wraakplannen aan 't zinnen tegen de baas, maar eigenlijk te wreken had hij niets, want Evers was altijd tamelijk voorkomend tegen hem geweest, gelijk tegen ieder, als hij niet nuchter was. Maar de wrok van de Rooie dateerde al van z'n kinderjaren af en was erger geworden door 't prikkelen van z'n zuipvrienden, erger geworden door 't zuipen zelf, want dat was 't eenige wat hij noodig had, aan vrouwen had hij maling, hij had 'r een genomen (spitse neus en spitse kin) om voor hem te zorgen, dat hij bijtijds eten kreeg, hij zou 't noodige geld wel van z'n moeder zien te pingelen. Toen er later wel 's wat ontbreken ging in huis, werd hij nijdig en hij begeerde zijn erfdeel. 't Erfdeel, daar had ie over loopen prakkizeeren, 's middags en 's morgens en 's avonds. Als hij 's morgens koffie had gedronken, nam hij 'n stok en liep de duitsche hei op, al maar in nadenken. Z'n lange gestalte was eenzaam en gebogen tegen den lagen horizont. Aan de grens dronk hij dan 'n borrel om beter te kunnen nadenken. En langzaam, heel langzaam was in z'n vadsige hersenen 't moordplan gekomen en hij mompelde vaak: „Hè motter aan.”

„Hè motter aan,” dacht hij, z'n bitter uitslurpend, terwijl hij met z'n grijze oogen staarde naar de plaats waar Evers dronken verrees en waggelend met z'n nog frissche vrouw, heenging, Toon alleen in 'n gezelschap van grappende menschen achterlatend. De Rooie stond op, ging bij hen zitten om ten minste weer 's wat te spreken met die menschen. Aan z'n eenen kant zat Toon, aan den anderen de man met de weggevreten neus. Ze namen Toon d'r weer tusschen met z'n bijgeloovigheid, Toon, die zich 'n luciferdoosje met 'n verbrande ui aan 'n koordje om den hals had laten binden om zeker te zijn tegen de macht van den duivel, toen hij de omgewaaide

toren van de kerk moest afbreken. Niemand had dat gedurfd, behalve Toon, die voor niets bang was, maar slechts den duivel vreesde.

„Kiek 's Toon,” zei de man zonder neus, 'n vuil papier uit den zak trekkend, „kiek 's Toon,” en hij sloeg met 't papier op de bierbevlakte tafel en op plechtigen toon ging hij verder: „Dao steit op des e kontrak mit den duvel wo hè op hèt gesjreve”

Sidderend zat Toon in den hoek, z'n sikje veerde

„Det is det is” stotterde hij en 'n aanloop nemend: „det is klasge!”

„Wo hè op hèt gesjreve dat hè nao mich zal loestere en Toon al waat ich zèk”

„Det is det is” hijgde Toon, opspringend, „det is neet waar!” en bevend keek hij naar den man zonder neus.

„En as ich noe zek ote petote, Satan, maak det Toon”

Met 'n vreeselijken gil was Toon naar buiten geloopen.

De mannen in den hoek stieten vet lachend aan, alleen de Rooie keek norsch en zon.

René werd dien nacht om 'n uur of twee ongeveer wakker door 't gestommel van Evers op de trap en 't gegil van de oude Berb, die 't geld uit den kolenbak miste.

„Waat is det noe?” gromde Evers en vloekend liet hij zich bedaard van de trappen rollen.

De vrouw zei van gestolen dit en dat en Evers liet allerlei godlasterlijkheden hooren van godverdomme en sakrenondedju en: de deur waar toch gesjlaote, en hij weende dronkemanstranen: „wie sjlech de welt is op vandaag, die rotzek.”

„Afin,” zei hij goedmoedig z'n vrouw in den hals zoenend, „geldj zat gelukkig,” en de verbaasde René hoorde hem opnieuw de krakende trap opstommelen, lallend van: „Houder de moed maar in.” Z'n jas, z'n broek en z'n schoenen deed hij uit, de rest hield hij aan en onder de dekens zong ie nog: „En van je héla, hola, holder de moed maar in.” Hij was zoo'n kwaje kerel niet.

Beneden stond Berb in haar purperen opperkleed en ze bedacht,

dat niemand, behalve de Rooie dit gedaan kon hebben. Enfin, 't was ook voor hem bestemd; in haar zatheid had ze 't verraden, maar sparen zou ze niet meer voor zuipend zoonlief.

'n Half uur later kroop ze als 'n schildpad bij haar man, die bereids snurkte, in 't groote bed.

Om vijf uur sprong hij 't bed uit, frisch als 'n hoentje. Hij schoot z'n klompen aan en kleepte zich in z'n manchesterpak. Dan stak hij zich de pijp op, riep nog 's naar boven: „Daag, wief!” Hij maakte de vrachtkar in orde en spande de twee prachtige paarden ervoor. De knechts waren al eerder vertrokken, want de mestkar en de gereedschappen waren al weg. Hij sprong met 'n wonderbare lenigheid voor 'n man van dien leeftijd op den bok en reed weg. Z'n roes was ie kwijt.

Vroolijk reed hij naar 't Zuiden over de Rijksweg, waar de najaarszon leuk wiegelde tusschen de nu kale boomen. Evers vulde z'n pijp onophoudelijk en neuriede allerlei liedjes. In elk dorp bezocht hij 'n café, waar hij dan ettelijke bittertjes dronk en z'n waren loste.

Zoo bleef hij soms 'n halve week weg en langer en als hij dan terug kwam, had hij altijd wat voor z'n vrouw bij zich, 'n kerkboek, 'n paar handschoenen of 'n portemonnaie. Een keer had hij haar 'n gouden armbandhorloge meegebracht.

VIERDE HOOFDSTUK.

Den dag na 't bal was Lizzy al heel vroeg gekomen, met de schemerlamp. René kwam ook in 't vervolg werken bij Peter, maar de groote kamer kon hij niet krijgen: daar had zich al 'n Luiksche familie gevestigd. 's Avonds zaten ze nu met hun drieën bij Lizzy's schemerlamp. Lizzy, die 't koud had, altoos bij de kachel; René in z'n werkjas op 't lage stoeltje bij den ezel, waar hij nu toch niet meer werken kon. Peter las dan iets voor, achterover in de rieten stoel. Deze avonden waren kostbaar en innig voor de drie jonge menschen, maar toch niet zonder melancholie. Als René soms den ganschen dag met gevouwen armen en nadenkend voor den ezel had zitten staren, naar 't niet vlottende portret, was hij blij den avond te mogen rusten. Ook Peter werkte hard, vertaalde stukken uit 't duitsch met den Franschen slag, voor de provinciebladen. Lizzy zat stil en droomerig bij de kachel aardappelen te schillen of zoo iets; met den dag werd ze stiller en stiller. Soms stond René op in de late middagen, klonk z'n forsche stap op den vloer, als om de droefgeestige stilte te verbreken. Nu kwam de winter, dacht hij, dan zou hij winterlandschappen maken. Maar hij wist, als 't goed en wel winter was, dan zou hij heel erg verlangen naar den zomer. Ja, zoo ging 't.

115

Lizzy werd steeds stiller. In 't begin toen ze 's morgens met Peter de kopjes waschte, hadden ze samen gezongen, duitsche liedjes, die ze geleerd had van de grammofoon, van Aennchen van Thorau en Heidenröslein. Maar nou zong ze niet meer, als slechts 'n heel enkele keer, wanneer iemand op straat oude liedjes hooren liet. Sentimenteel zong ze dan, verlangend vibreerend en lang aanhalend:

„Hij is gaan vare, zoo ver van hier, met andre meisjes zoekt hij zijn plezier.”

Maar ze was droefgeestig, op 't bal had ze gezien, hoe de zaken eigenlijk stonden. Ze had gezien, dat 't niet ging zooals Peter 't wel wilde. O, ze vond hem 'n lieve jongen en ze hield veel van hem,

soms als ze overmand was van allerlei onplezierige gedachten op de regenachtige wintermiddagen, stond ze plots op en viel Peter, die vlijtig te werken zat, hartstochtelijk om den hals en 'n snik maakte dan de stilte van den middag stuk. René verrees dan van z'n stoel en streek zich vermoeid en afgeleid door de haren, Peter liet de pen vallen en keek haar droevig aan.

's Avonds als ze thuiskwam, had ze Fien 's verteld, hoe 't stond. En ze vroeg haar, die 'n moedertje voor 't jongere zusje was, alles zoo van Peter en zij zei dat ze heel veel van hem hield, maar dat ze toch niet met hem zou kunnen trouwen. Fien had toen gelachen om dat trouwen, dat was maar larie. Zoolang je 't met iemand vinden kan, blijf je bij hem, anders smeer je hem. Maar toen had Lizzy gehuild, zoo was 't niet, nooit had ze ruzie met hem gehad.

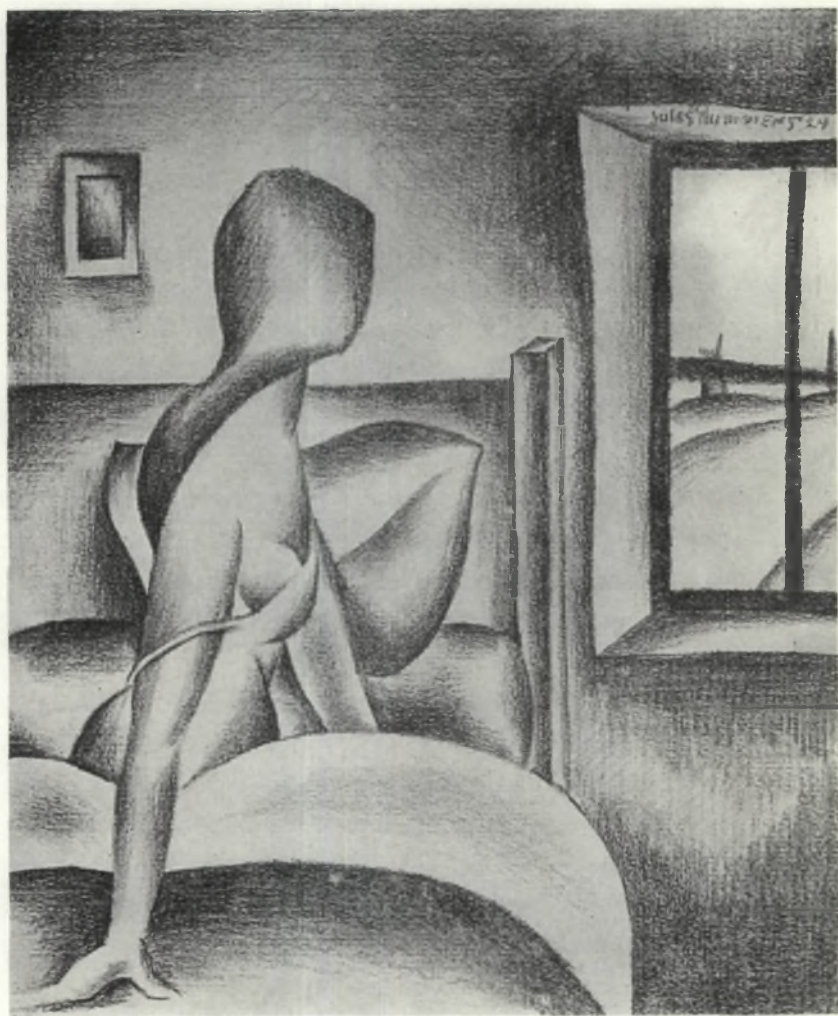
In haar was langzamerhand 't plan gekomen om maar weer 's weg te gaan uit de kleine stad naar Maastricht, naar de Ceramiek of kolenraapster te worden desnoods, maar ze was 't ruwe werk niet gewoon. Liefst zou ze kindermeisje zijn, hier in de buurt, dan kon ze van tijd tot tijd toch nog 's hier komen. En ze fantaseerde van kleine, blonde kindjes met blauwe oogjes. Wat zou Peter dan zeggen!

In Maastricht kon ze geplaatst worden bij Regout, die had altijd menschen noodig. Maar ze zei 't enkel tegen Fien, die was nog altijd niet vroolijk, en wachtte tot Sef vrij zou komen.

Peter merkte wel Lizzy's gedruktheid, maar hij dorst niet vragen uit vrees voor haar tranen. Hij merkte 't – kon 't anders? In hem was na die eerste weken van blijdschap en verliefdheid ook de twijfel gekomen. Maar hij zweeg, poogde zich te verheugen in de mooie uitgave, die in 't voorjaar van drie novellen van hem zou komen met 'n bandteekening van René. Voorin zou hij zetten: „Voor m'n liefste Lizzy” en hij zou 't haar geven op haar patroon.

Zondagmorgen werd Annie Thijssens om acht uur wakker. Vanuit haar kamer kon ze de akkers zien liggen achter 't dorp, grijs en mistroostig in den kouden wintermorgen.

Langzaam en verveeld hief ze zich op uit haar „nest”, zooals ze 't noemde. Ze waschte zich en ging in haar peignoir, als 'n japansch

VANUIT HAAR KAMER KON ZE DE AKKERS ZIEN LIGGEN ACHTER 'T DORP...

popje zoo klein, de groote trap af.

In de eetkamer vond ze haar broer, de schilder, die net ontbeten had. „Morge”, zei hij halfluid, even opkijkend van ’t boekje, dat hij aan ’t lezen was, ’n vertaling van St. Fransiscus latijnsche liederen. Dan stond hij op en ging naar z’n atelier. Hij was ’n slanke jonge man met gladgeschoren, opgewekt gezicht en hij droeg ’n zwarte trui. In hem was niets van dat gewild-bohémien of ’t groteske, dat tot ’t uiterlijk van den modernen kunstenaar behoort. Hij was ’n jaar of tien ouder dan z’n kleine zusje.

Toen Annie zonder honger en lusteloos wat gegeten had, ging ze in ’n fauteuil zitten aan ’t raam. Doelloos gingen haar oogen over ’t grijze winterlandschap. ’n Enkel rood dak maakte ’n frissche plek in dat troosteloze griuw. Tusschen de kale akkers staken wat wilgen de dorre, kleine armen omhoog, als riepen ze om hulp. Maar Annie keek niet naar dat alles, Annie dacht.

Gebeurde er nou ’s iets heel gek, iets wat de doffe eentonigheid van ’t wonen hier, kapot zou slaan. Ja, ze had zin om iets gek te doen, maar ze wist niet wat. Hoe leeg was toch ’t leven voor haar!

De haard brandde slecht en ze ging er heen om wat kolen er op te doen.

Ze bleef bij den haard zitten en staarde in de gloeiende kolen. Dat deed ze graag, al toen ze heel klein was. En als ze in die vlammen keek, dan kon ze soms fantaseeren, allerlei mooie dingen, heel vrouwelijk mooi. Ze staarde, ze staarde en de witte handjes warmde ze in den gloed.

Maar dan kwam met veel lawaai de meid binnen, lomp en heerschzuchtig boerenkind.

„Morge, joffer Hubder good gesjloope?”

„’t Gait nog al, Merie.”

Ze kwam op ’t vuur af en rakelde ’t op. Dat kon Annie nou niet hooren; ’t hinderde haar. Ze ging weer aan ’t raam zitten.

Die van Alfen, wat die toch meende Hij had ernstige plannen, wou met d’r trouwen En met de oogen toe, zag ze

zich staan, midden in 'n troep van kleine, lieve, wilde kinderen, ze zag zich eten klaar maken, hoe gezellig, hoe intiem Maar dat waren geen kinderen, zooals ze die van Anton krijgen zou, dat zouden norsche en saaie kinderen zijn, die hun dassen nooit verkeerd hadden zitten, die elkaar nooit 's boksten of in 't haar zaten. Nu, om met iemand te trouwen Maar ze wilde ueberhaupt niet trouwen, ze zou weg teren in 'n benauwde, burgerwoning, met dahlia's in 't tuintje en geraniums aan de vensters; ze wilde niet in 'n keuken staan met 'n nare etenslucht Zou ze eigenlijk niet voor iets anders zijn, soms als ze moe was van 't drukke leven, had ze 'n heel vaag verlangen om weg te gaan, weg in 'n lief klooster Maar dan kon ze wel huilen en ze drong met haar kleine vuistjes tegen haar voorhoofd om weg te doen zulke nare gedachten, toe nooit meer zooiets denken.

Had ze echter Anton niet zoo goed als den bons gegeven, had ze hem niet weggezonden, als 'n kwajongen, niet eenmaal, maar meermalen, om 's alleen te zijn met René? René, was dit ook maar enkel geflirt; deze naam was 'n vreemd geluid in haar ooren Hij stond voor haar, lange slanke jongeman, wel zoo lang als haar broer. Z'n oogen waren naast de aristokratische neus als gloeiend vuur en er omheen waren lange, zwarte wenkbrauwen. Om z'n bleek gezicht was 't lange haar, donker bijna als 't hare en de mond, de matroode mond, die als de hare was, de dunne, edele lippen Dit was René

Annie had veel geflirt, heel veel en ze nam 't zich zelf zeer kwalijk. Toen ze heel jong was had ze iemand erg liefgehad – en die was naderhand gestorven. Langzamerhand had zij den man leeren kennen in 'n bende kantoor- en plezierheertjes, egoïste fatjes en kwajongens. Overal had ze gezien de niets-ontziende Ich-trieb en daarnaast geil verlangen van hond naar teef. 't Walgde haar en ze gaf een voor een den bons. Nu had ze maar 'n epikuristiesche levensbeschouwing: Carpe diem en „moste mer niks om gève as te mer lol hubs.” Die laatste fraze had zelfs vleugels gekregen.

Annie had veel geflirt; af en toe had ze gemeend, dat ze wezenlijk op iemand verliefd was, maar dan zag ze, dat ze zich vergist had en ze gaf hem z'n congé. Tenslotte bevredigde haar dat niet en ze wou zich sterk en standvastig en ernstig maken, ze wou haar grillige wezen dwingen anders te zijn, maar dan spotte ze met zich zelf. Ze scheen sommigen mensen toe wat blasé te zijn, maar dit was ze niet, soms deed ze geraffineerd en slim, maar toch had ze dit met René gemeen: ze was 'n kind.

„Geen oog blijft droog,” stond overal op de groote aanplakbiljetten, toen Annie dien middag van de tram kwam.

„Geen oog blijft droog, lief en leed uit de stadswereld, 't puikje der films, geen overbluffende decors, bals en paleizen, de eenvoud, geacht publiek. 't Is de eenvoud, die 't kenmerk is van 't ware. Wie brengt offers met 'n glimlach en zonder eenige zelfzucht? Moeder. Wie doet dit en wie doet dat? Moeder!”

„Daar moet ik niet heen,” dacht Annie, „dan ga ik nog liever naar huis.” 't Viel haar tegen dat vanavond zoo'n rariteit werd gerold.

't Was vijf uur in den middag toen Annie nog altijd mistroostig naar haar tante ging in de voorstad. Bij de brug stond René die haar verwacht had.

„Annie,” riep hij verrast ondanks z'n verwachting.

„Kom vanavond om half negen bij 't huis van mijn tante,” zei ze koel, „dan kun je me naar de tram brengen.”

Na 't eten was Lizzy dien Zondagavond stil en zwijgend weg gegaan naar Fien: ze zou gauw weer terug zijn.

Peter wachtte ongeduldig en nerveus. Er dreigde iets, hij durfde vanavond niet met Lizzy hier te blijven. Ze wilden naar de Cinema; 't was wel 'n raar stuk, maar hij wou weg. Er was iets. Hij voelde 't in de slappe moeheid van z'n oogleden, in 't sidderen van z'n handen.

Wat bleef Lizzy lang. Nerveus en met bevende vingers rolde hij zich 'n sigaret, ging aan 't venster staan.

Daar kwam ze. God, wat zag ze bleek in de sombere schemering van de straat. Ja, hij wist 't wel, d'r was iets. Onder den arm had ze 'n pakje. Hij poogde zich wijs te maken, dat dat het een of andere huisraad was of wat lekkers om samen op te eten, maar hij wist wel, dat – was haar reisgoed.

Hij vloog de trappen af en ontmoette haar tusschen de oude rommel van den antiquair.

„Lizzy!” zei hij heesch.

„Peter ik moet gaan Later zul-je begrijpe ik moet gaan.”

Hij keek haar aan, z'n oogen wezenloos.

„Kom mee naar boven,” zei hij heesch.

Langzaam stegen ze de trap op.

Boven pakte hij haar handen.

„Lizzy,” zei hij met tranen in de stem, „ga niet ik wil voor je zorgen heel goed”

„Ik moet gaan,” zei ze toonloos.

„We tróúwe!” zei Peter hard.

„We kenne nie trouwe Je bent 'n lieve jonge, maar om te trouwe We deuge nie bij mekaar”

Wij deugen niet bij mekaar. Peter snikte.

„Arme jonge,” zei ze zacht z'n blonde haren strelend.

„Arme jonge,” zei ze maar om zelf niet te huilen. Toen hij z'n hoofd naar haar ophief, zag hij haar blauwe oogen vol tranen.

„Dan zal ik maar gaan. De trein vertrekt over 'n kwartier,” zei ze klankloos, maar Peter riep wild: „Nee, potverdomme, hiér blijf je, je moet hier blijve anders ga ik dóód,” zei hij tragisch.

Hierom moest ze heel even door haar tranen lachen.

„Ik blijf vanavond nog hier. Dan gaan we maar naar de Cinema,” zei ze resoluut.

Peter zei niets, keek haar maar aan met z'n betraande oogen.

„Zoo kenne we nie gaan,” zei ze zacht en ze ging naar z'n slaapkamer, waar ze 'n vochtige badhandschoen haalde. Dan waschte ze z'n oogen en keek hem blij aan.

„Ik leg 't pakje maar hier neer bij de verfkist.”

Peter trok z'n winterjas aan, dof nog in 't hoofd. Buiten werd 't

anders en bedacht dat hij niet zoo'n misselijke egoïst moest zijn en Lizzy moest laten doen wat ze verkoos. Misschien was haar 't leven bij hem gaan vervelen, wie weet? Ze liepen gearmd, door haar mantel voelde hij 't weeke, warme vleesch van haar arm.

Bij 't loket liet ze hem los.

„Twee loge, asjeblief.”

„Alles, behalve 2e rang, meneer, uitverkocht.”

Besluiteloos keerde hij zich naar Lizzy.

„Neem maar tweede Daar winne we bij,” zei ze leuk.

Hij nam de kaartjes.

De bioscoop-directeur, die 'n kennis van Peter was, hield hem tegen.

„Aste neet janks, kin se dich aan 't loket nao den aafloop hongerig gulje komme haole,” en z'n vette tronie van-schaapjes-op-'t-droge-hebben glimlachte ernstig. Plots boog hij met z'n zware bovenlijf voorover en joeg 'n jongetje met 'n marmotje van den drempel met klappen in z'n vette handen en: „Tjieuw!” vlak aan 't oortje van 't slachtoffertje.

„U zijt verkeerd,” zei de zaalknecht heel beslist.

„Pardon, we hebben tweede rang,” zei Peter.

„Ah, wilt u me volgen,” en de zaalknecht poogde ironisch te lachen, zooals hij dat van den baas geleerd had.

„Hier, meneer, juffrouw,” en hij zette hun scheef voor 't doek.

„Da's om 'n Elta-nek te krijgen,” zei Peter en ze schoven op, om niet al te komiek te zitten.

„Zitste auch in den Ingelebak,” riep Miel Geraedts heel hard naar Peter.

„Wieste zuus.”

Tot vijf voor negen had René staan wachten voor 't huis van Annie's tante. De Maas had naast hem leelijk gedaan, er woei 'n sterke wind en hij had 't erg koud, maar hij had ook geduld. Aan den anderen kant van de Maas waren de helverlichte café's en danshuizen met rinkelende kattenmuziek. Zou ze niet komen, dacht

René, voor de tram is 't al te laat. Of zou Van Alfen

„Dag René,” onder 't wiegelende licht van de lantaarn danste Annie vroolijk 't huis uit. „Kom, gauw naar de bioscoop.”

„Bioscoop!” schrok René, „en die ellendige film dan.”

„'t is niet voor de film, maar ik wil nog niet naar huis. Ik heb gebeld, alles uitverkocht behalve 2e rang. Ik heb twee 2e rang besproken.”

De origineele Annie.

„Ben je niet gegeneerd tusschen dat schorrie.”

„Wel nee, beste jonge, hoe kom je d'r bij. Moste mer niks om gève as te mer lol hubs.”

Ze stapten stevig door over de drukke Steenstraat met z'n gewone Zondagavond publiek. René was heel erg vroolijk.

„Bonsoir Annie,” zei Van Alfen, „wat hei-je 'n haast?” en hij rende met hun op.

„We gaan naar de Cinema.”

„Zijn d'r nog plaatsen?”

„Alleen derde, we gaan derde.”

Van Alfen keek sip, nerveus trokken z'n mondhoeken omlaag.

„Nee, derde ga ik niet. Navend.” De heer Van Alfen af.

In René giechelde even 't leedvermaak om dit blauwtje. Maar door 't snelle lopen ging dit weg.

„De twee besproken derde,” zei hij gesuggereerd door Annie.

„Derde bestaat niet, alleen tweede!”

„Ja, ja, bedoel ik.”

In de zaal was 't licht nog aan. De muziek speelde Destiny.

„Daar zitten warempel Piet en Lizzy.”

„Stel je voor, Peter heeft gehuild!”

„D'r op af.”

Lizzy zat stil voor zich uit te kijken.

„Goeienavond samen,” zei Annie hun allebei 'n hand gevend en ze nam plaats naast Lizzy, zoodat Peter aan den eene, René aan den anderen kant de dames tot bescherming dienden.

Lizzy en Peter waren blij dat de twee anderen waren gekomen, want Lizzy was wat treurig geworden, tusschen die lui met hun vieze adem en Peter was somber, hoewel hij vond dat ze leuk zaten tusschen die mensen, waarover hij schreef in de kranten, deze menschen, die hij liefhad. Naast hem zat 'n jongen, die 's morgens 't schild had gedragen met „Moeder” er op en die nu heesch was van 't schreeuwen: „Geen oog blijft droog.”

Toen Peter naar de film keek zag hij door z'n merkwaardige plaats wat waterhoofden en hooge ruggen en hij keek er maar niet meer naar, tot 'n hond kwam, die blafte op 't doek en Peter geïnspireerd werd door 't natuurlijke, om heel hard in de zaal te blaffen: „wau, wau!” en René dee ook mee: „wau, wau!” en heel de tweede rang dee mee: „wau, wau,” zoodat er 'n geweldige lachexplosie plaats had van de loge tot de tweede rang.

Maar dan was Peter vermoeid en hij keek niet meer, tot plots 'n aandoenlijke scène op 't doek kwam en hij zich gedrongen voelde om toch weg te doen de lamme smart door heel hard door de zaal te schreeuwen: „De traanklieren werken,” wat 'n tweede lachexplosie ten gevolge had, nu echter zachter en minder spontaan dan zoeven, want 't „lief” was nu afgerold, nu zou 't „leed” beginnen.

Dan was 't pauze en de zaalknecht ging rond met 'n spuit hoogst ordinaire eau de cologne. 'n Jonge mijnwerker hief z'n pet omhoog om zodoende 't geurwater tegen te houden. Onmiddellijk riep 'n befaamde straatmeid: „Kom hie, ich zeik dich d'r op.” Deze grap werd door de tweede rang herhaald, bij de klapstoelen en wel bij 'n ontvanger van belastingen stopte ze.

Lizzy zat stil en droevig in haar stoel. Deelnemend had Annie geïnformeerd en Peter zei haar in korte woorden van Lizzy's vertrek.

Vertrouwelijk sloeg Annie haar arm om Lizzy's hals en troostte haar en Peter, die in gapjes z'n verdriet poogde weg te moffelen.

Maar toen 't licht weer doofde begon Lizzy te snikken en drong zich tegen Peter aan. Die streelde zacht haar blonde haren.

Dan keek hij opeens naar 't doek: de vader van 't huisgezin stierf. „Wau, wau!” blafte hij zachtjes, „geen oog blijft droog.”

Zoo ging de avond verder. Amoureuus hielden Annie en René elkaars handen vast.

Lizzy snikte zacht, ze wou niet wachten tot de klucht kwam.

Peter geënerveerd stond in 't duister op. Lizzy nam afscheid van René en Annie. Annie kustte haar op de bleeke wang.

Peter tastte, hield Lizzy's hand achter zich. Buiten kalmeerde Lizzy.

Zwijgend liepen ze door den kouden avondwind, hand in hand. 't Vroor.

In Peters kamer was de kachel nog aan. 't Water stoomde. Hij maakte voor hun beiden nog 'n warme wijngroc.

Lizzy dronk hem haastig uit. 't Verwarmde haar wat. Ze had 't koud gekregen op straat.

„Hoe laat kan ik morgen weg,” vroeg ze.

Peter zocht in 't spoorboekje, maar hij wist er niet goed den weg in en 't duurde lang eer hij 't gevonden had.

„Zeven uur vijf-en-dertig,” zei hij zacht en dan woest, „maar je vindt 't toch zelf ook beroerd om te vertrekke blijf toch hier!”

Ze zat in 'n stoel en schudde langzaam 't hoofd.

„'t Moet,” zei ze met 'n lichte snik.

Plots viel hij voor haar op de knieën en zei hartstochtelijk:

„Blijf vannacht hier – bij me – toe – de laatste nacht – ga niet naar Fien.”

„Ja,” zei ze en haar handen sidderden, terwijl ze hem aankeek, lieverd, ik blijf bij je net alsof ik je vrouwtje was Peter kijk zoo niet zoo wild ik blijf bij je ik, blijf bij je”

Ze nam hem in haar armen en kustte hem den rooden wilden mond.

Dan blies hij 't licht uit en zette de kachel open. Hij schoof de divan bij 't vuur en nam haar bij zich in z'n armen. En hij zoende haar, haar heele lijf, haar bloote, kleine voetjes en z'n warme lichaam perste hij tegen 't hare. Dan sliepen ze in: man en vrouw.

Toen ze ontwaakten den volgenden morgen, Maandagmorgen, was 't nog warm in de kamer.

„Rust nog wat,” zei Peter en Lizzy bleef liggen, de oogen wijd-open, terwijl hij hun beide 'n grooten kop cacao maakte.

Die cacao maakte haar heel wakker en ze wilde nog 'n kop.

Toen ze die uit had, vroeg ze hoe laat 't nu was.

En hij: „Lizzy, blijf in godsnaam hier.”

Ze keek bedroefd en schudde haar blonde hoofdje.

„Nee,”

„'t Is tijd,” zei hij toonloos.

Ze gingen naar 't station.

't Had gevroren, de weg was hard.

Lizzy droeg 't kleine pakje onder den arm. Ze was in 't nauwsluitende zwarte costuumpje van den herfst.

Peter nam 'n kaartje Maastricht en perron.

Lizzy ging voor, dan kwam hij.

In de wachtkamer zaten de mijnwerkers voor Hoensbroek en Heerlen.

„Met die menschen moet je reizen,” zei hij, „kom je gauw terug?”

Maar ze antwoordde hem niet, dacht: „Vreemd, dat ik zoo van hem ben gaan houden, 't is zoo'n rare.”

„As ik niet kom, moet jij maar 's bij mij kome Ik zal je morges al schrijven”

„Doe dat,” zei hij dankbaar. „Kom, we gaan maar 't perron op, 't is hier zoo onfrisch.”

De trein stond al.
Lizzy nam 'n coupé „dames.”
„Dan hoef ik niet met die rotmenschen te reize,” nijdigde ze.
'n Schampere lach was op Peters gezicht.
„U moogt hier niet zijn,” zei de conducteur barsch.
Verlegen boorde Peter terug.
Op de treeplank bleef hij staan.
„Lizzy, ik heb geen foto van je.”
„Ik zal je d'r 'n sture.” zei ze.
„Lizzy,” scheurde hem uit de keel. „Lizzy,” en dan rauw, „blijf hier, godverdomme.”
De trein knarste, ging langzaam. Lizzy boog zich snikkend over 't raampje en ze kusten elkaar op den mond, op elkaars bleeken mond.
„D'r af pofferdomme,” vloekte de barsche conducteur.

Hij ging met Lizzy in de coupé, waar niemand was. Met 'n pomadestiftje kleurde Lizzy 'n tikje haar witte lippen bij.
Peter ging als 'n beschonken man langs 't perron.
Eerst kon hij 't kaartje niet meer vinden, maar later vond hij 't in z'n portemonnaie.

Op straat was de gewone Maandagmorgendrukte.
Sportmensen liepen met 't rose krantje, dat de voetbalverslagen gaf van gister. Holland – Zwitserland 1 – 1. De Natris deed dit en Snouck Hurgronje dat.

De schooiertjes grabbelden met hun vuile, koude handjes in de vuilnisbakken.

Peter ging als 'n beschonken man. Nu was alles voorbij. Op de trap ontmoette hij de oude Geraedts, die hem echter geen goeien dag zei, maar wat bromde van meisjes-verleider. Peter bloosde even, maar hij was te zeer weg om de situatie te kunnen begrijpen.

Op z'n kamer vond hij 'n brief van Amsterdam.

God, hij had al dien tijd niet meer aan z'n familie en z'n studie gedacht.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Sedert dien Maandagmorgen had 't aan een stuk gevroren. Peter was die dagen weinig buiten geweest, de studie vlotte niet. Van tijd tot tijd werkte hij aan de roman, die aanvankelijk over Sef en Fien handelde, maar 'n stuk lyriek was geworden van Lizzy en hem. Maar soms kon hij 'n heele week niets doen, dan lag hij op de divan, droefgeestig door z'n alleen-zijn (René was al dien tijd op 't ijs). Dan lag hij heel den dag met de pijp in den mond, starend naar den helderen vrieshemel, waarvan hij 'n stukje slechts zien kon. Spleen.

Lizzy had hem direct na haar vertrek 'n ansichtkaart gestuurd: groeten uit Maastricht. Daarna waren nog meer brieven gekomen, vreemde, ontnuchterende briefjes, die heel anders klonken dan wat ze zoo tegen hem gezegd had en hoezeer hij eerst ook verlangd had naar brieven van haar, deze stupide, ziellooze verhaaltjes van haar leven in Maastricht hinderden hem. Niet dat z'n gevoelens voor haar weggingen, god nee: 's nachts lag hij vaak te kreunen van verlangen naar haar en de melancholieke winterdag was vol plannen om naar haar toe te gaan, maar hij huiverde bij de herinnering van 'n droom, waarin hij haar gezien had: met 'n heel hoog kapsel, 'n sigaret tusschen valsche, liederlijke lippen naast 'n geillachenden soldaat. Dit beeld was hem 'n obsessie geworden, hij durfde niet te gaan, naar die ellendige fabrieksstad, ook al was zij daar.

In 't restaurant had hij weer z'n oude abonnement. Bij Geraedts kwam hij niet meer; de oude nam hem kwalijk, dat hij 'n Jood was. Hoe hij daarachter gekomen was, was voor Peter 'n raadsel. Maar daar kwam nog bij 't gevalletje met Lizzy en dat kon Geraedts met z'n fatsoensbesef niet billijken. Die Joden, die maakten de bordeelen met hun ontuchtige leven, ze hadden den Heiland dood-gekruisigd en den wereldoorlog veroorzaakt. In Rusland hadden ze de ellende gebracht en de ziekte's, 't waren schurken allemaal, gevloekten van God. Zoo redeneerde Geraedts, nu Sef weer vrij was en weer arbeidde in de mijn en hij daarover dus niet meer te prakkizeeren had.

René was erg blij die dagen. Er was 'n expositie ophanden, grootendeels werk van hem, van 'n Haagsch scholier, meneer Weigroen en 'n kaalhoofdig impressionist meneer Lullensz. Maar dat was 't niet alleen. De hoofdzaak was, dat tusschen hem en Annie de verhouding met den dag intiemer werd.

Toen 't ijs was gekomen had Annie opeens alle lusteloosheid op zij gegooit en was erg vroolijk geworden. Ze schaatste nu den heelen dag met René, die nagenoeg niet meer werkte. De ezel stond op Peters kamer in 'n hoek. 's Avonds kwamen ze samen bij Peter, de schaatsen over de schouders en ze maakten z'n stille kamer vol blij geluid, zoodat hij er ook vroolijk van werd. Want hij kon niet schaatsen, ging dan ook niet naar 't ijs, of 't moest af en toe 's zijn, om 'n kijkje te nemen.

Als René Annie dan weg had gebracht, kwam hij bij Peter terug en hij deed hem dan allerlei confidenties. Hoe Annie, René en Van Alfen van 't ijs terug waren gekomen en hoe Annie Anton had gezegd heen te gaan en haar nu met René alleen te laten.

Peter echter schudde 't hoofd om z'n leedvermaak, waar was dat voor noodig? en Annie deed niet goed zoo te zijn. Later had ze er altijd spijt van. Als ze niets van Anton moest hebben, waarom zei ze 't 'm dan niet 's duidelijk.

Ja, dat begreep René ook niet.

„Heb je gehoord, dat „Paul Verlaine” dood is?” vroeg hij toen.

„Nee!” schrok Peter, „is-t-ie dood.”

„Vastgevroren in 't ijs Hij had 's nachts buite wille slape.”

„Arme kerel toch.”

Zoo'n winter was toch wel erg onplezierig, dacht Peter.

Toen de dooi inviel, maakte René aanstalten om naar Amsterdam te gaan.

„Ga mee!” vroeg hij Peter. Maar die verwachtte Lizzy met Kerstmis.

Nu kon René ook niet bij de expositie zijn, maar enfin.

„Dat je nou net weggaat,” zei Peter verwonderd, „nou alles zoo plezierig is tusschen jou en Annie.”

„Ja, maar,” zei René, „nou dooit ’t ze gaat weer naar huis je begrijpt kirre, kirre doen de vogeltjes.”

Wat zou Peter ’t nou eenzaam krijgen, als ze allemaal weg waren.

Met hun drieën gingen ze naar ’t station: Annie, Peter en René.

In de wachtkamer dronken Annie en René ’n wijngroc, Peter bestelde ’n glaasje Pilsner. ’t Licht was al aan, gaf ’n gezellig uiterlijk aan ’t zaaltje met z’n kaalhoofdige of gepommadeerde handelsreizigers.

Peter nam ’n slok uit ’t glas en stootte ’t in z’n nervoziteit om. Gelukkig niets gebroken. Wel Annie ’n golf over haar wit-tricot kleed. Hij excuseerde zich. O, ’t was niets, moste mer niks om gève este mer lol hubs. Peter bestelde ’n nieuw glas. Annie vertelde verder tegen René van haar kostschoolleven. Hoe ze een keer lust had gehad om iets heel dols te doen. Toen ’t heele konvent al sliep, had ze met ’n paar meisjes ’n tent gemaakt van lakens op de corridor. Met touwen hadden ze ze vast gemaakt aan de deurknoppen en de waterleiding. Hun gezichten verfden ze rood, in hun haren hadden ze veeren gedaan: roodhuiden. In plaats van de vredespijp rookten ze Engelsche sigaretten. En toen ze goed aan ’t lol maken waren, kwam natuurlijk de Mère en wip! allemaal uit de tent ’t dortoir op. Alleen Annie kon niet weg, zat vast aan de waterleiding. Ze rukte en rukte met haar japon en ’n dikke straal water spoot op haar vluchtende rug, op de Révérende Mère en op de witte lakens.

Straf! natuurlijk.

„Waat ich sjpuchte *) hub oet gehaold!” en ze lachte.

Peter had verstrooid geluisterd. Hij was onplezierig gestemd.

Toen kwam de trein en ze liepen hard naar ’t perron. René zat weldra te midden van sigarenrookende handelsreizigers.

„Amuzeer je, René.”

„Merci, ook zoo!”

De trein ging.

Die was blij, dat ie ging, die René, die verveelde zich hier, zei

Annie. Ze verlieten 't station.

„'t Is nog te vroeg voor de tram,” zei Peter, „laten we hier nog wat wachten.”

Ze gingen 'n lunchroom binnen. Konditorei stond er boven met letters van voor den oorlog.

„Hoe maakt Lizzy 't?” vroeg Annie geïnteresseerd.

Peter vertelde, 'n beetje klankloos en moroze van de teleurstelling over haar brieven, die luchtig waren en lichtzinnig. En hij zei van z'n argwaan dat Lizzy vreesde niet bij hem te kunnen blijven, omdat ze niet bij elkaar pasten. Maar hij had hoop dat ze nou met Kerstmis zou komen en dan zouden ze 's verstandig spreken samen.

Annie zweeg, toen ze z'n doffe stem hoorde.

Maar dan voelde ze zich plots gedrongen Peter alles 's uit te leggen van zichzelf en haar verachting van zichzelf, haar nuttelosheid. En ook vertelde ze, hoe ze al heel jong van huis was gegaan, naar 't kasteel van 'n bevriend edelman, die haar opvoedde als z'n eigen kind. Hij had twee jongens en 'n meisje. Al gauw was ze 't standsverschil gaan voelen, maar haar warme vriendschap voor Leo, de jongste, had haar tegengehouden iets dols te doen.

Toen Leo echter met vacantie ging, hield ze 't er niet meer uit en ging naar haar vader en haar moeder, die haar met open armen ontvingen. Niet dat Gwendolen en Theo haar ook maar even uit de hoogte behandeld hadden, maar instinctief had ze de meerdere eerbied van 't personeel voor de andere kinderen gevoeld. Want Annie was van eenvoudige landbouwers.

Later was ze weer teruggegaan naar 't kasteel en had met Leo gewandeld door de bosschen en over de Duitsche hei. In haar hart van jong meisje was de warme vriendschap hartstochtelijke liefde voor den ietwat melancholijken jonker geworden.

Naderhand was Leo gestorven. Ja, es gibt momente. Daarna was Annie's moeder doodgegaan en haar vader. Annie geloofde niet, dat ze na Leo iemand had liefgehad. Nee, daarna had ze niemand meer liefgehad.

Later was Jonker Theo – Gwendolen was al getrouwd – bij haar en haar broer in 't groote huis komen logeeren. En hij had gevraagd of ze meeding voor 'n jaar naar Italië. Jonker Theo was 'n lange, stille, ernstige man, die heel den dag met z'n paard en z'n honden door de bosschen joeg

Dolgraag was Annie mee geweest, maar haar broer had de wenkbrauwen gefronst en gezegd, dat ze zich zodoende aan Theo zou verplichten. Toen de jonker hoorde, dat ze niet mee zou gaan, nam hij afscheid en vertrok weer op z'n paard.

Na 'n jaar of wat was hij weer teruggekomen, nog altijd dezelfde, lang, slank en teruggetrokken. Annie hield van hem, zooals men van 'n ouderen vriend houdt. Hij vroeg haar voor ene maand mee te gaan naar Londen. Ze was heel graag meegegaan, ze snakke er naar om te reizen, om hier weg te komen uit dit doffe land. Maar haar broer sprak met hem. Schouderophalend verzocht hij 't paard te zadelen en hij nam afscheid.

Recht z'n grijze gestalte op 't donkere paard, reed hij tusschen de akkers.

Ze was toen de winter met haar broer op reis gegaan naar Parijs en Duitschland. Ze had veel kleine avontuurtjes gehad en nou zat ze hier, besloot ze.

„En meneer Van Alfen?” vroeg Peter opeens naar haar kijkend.

„Is 'n zeur,” zei ze bits.

„Je tolereert 'm,” merkte Peter op, „hij weet altoos, wanneer je in de stad bent, hoe 't met je gaat, met je broer ...”

Annie zweeg, keek voor zich, 't kleine voorhoofd 'n beetje gerimpeld.

„Ze is vreemd, die Annie,” dacht Peter, „zeldzaam dubieus.”

'n Paar dagen later vroeg Van Alfen Peter te spreken.

Peter liet hem op z'n kamer, waar nog steeds René's ezel stond met 't onvoltooide portret van Annie.

„’t Lijkt heel goed,” zei Van Alfen langzaam, „alleen de kin die”

„Neem u plaats meneer Van Alfen,” begon Peter. Anton ging zitten.

„Wat heeft u ’n mooie poes,” zei hij goedkeurend naar ’t kleine katje kijkend.

„Die is niet van mij. Da’s van de menschen van beneje.”

„Ik wou ’s met u spreke over juffrouw Thijssen,” zei hij bedaard.

Peter schrok. Daar had je ’t weer. Die kwam om raad vragen, nota bene hem, die zelf radeloos was. Zoo kwamen ze allemaal, allemaal hem overladen met hun zorgen en zorgjes, van de oude vrouw Geraedts tot Van Alfen toe.

„Waarom mij?” vroeg Peter driftig.

De heer Van Alfen zat niet goed en vouwde z’n lange beenen over elkaar.

„Omdat ik gehoord heb dat u Annie’s vertrouweling bent.”

Nee maar, die was goed, Annie’s vertrouweling! Peter zei niets, keek stug in de slecht brandende kachel. Dat was me wat, wat die hem nou weer ging vertellen – die menschen ook allemaal met hun geleuter; had hij verdomme zelf niet genoeg aan den kop.

Kalm en waardig vertelde Anton, wat hij op ’t hart had, hoe hij gewerkt had en gewerkt om ’n positie te krijgen, hoe hij kellner geweest was op de booten, hoe hij eindelijk in de leerhandel was gekomen. Dan, dat hij met hypotheken ’n eigen zaak wou beginnen, tenslotte dat hij meende in Annie z’n ideaal te hebben gevonden om te trouwen.

„Wat,” riep Peter ruw, verontwaardigd uit, „dacht u dat Annie lust had om met ’n leerhandelaar te trouwen?” Maar dan schaamde hij zich om z’n grofheid en zei bedaard:

„Ik, meneer Van Alfen, ik geloof ’t niet. In zooverre ik Annie ken, moet ik zegge, dat ’t moeilijk is haar te voldoen. Zal u haar de noodige luxe comfort kunne verschaffe?”

De heer Van Alfen had eerst verrast bij Peters uitval naar de poes

gekeken, maar hij bedwong zich, zat kalm te overwegen wat hij zeggen wou.

„Weet Annie al van Uw plannen?” vroeg Peter correct.

„Ik heb 't door laten schemere, maar ze dee of ze niets hoorde Maar ik ken dat zoo doet ze Heeft ze nooit iets over mij losgelate tegen u?”

„Totnogtoe niet,” zei Peter, omdat hij gewoonweg niet kon zeggen, dat Annie hem gevraagd had, of hij Anton ook niet 'n reuzezeur vond, „u moet denken, ze is van 'n kunstenaarsfamilie.”

„Ik meende dat 't maar eenvoudige boeremensche ware. Want ik zeg u op m'n hande zou ik 'r kunnen drage. – Alles voor haar doen Me familie wou da'k 'n rijke vrouw nam en dat ging – maar ik vertik te-n-et Ik wil 'n vrouw hebben die 'k lief heb en da's Annie ...

En hij vertelde 'n lang verhaal van de meisjes, die hij zoo al gekend had, van 'n meisje, dat ie op z'n handelsreis naar Londen had leeren kennen, toch ook 'n kunstenares, gaf les in schilderen en zoo van alles.

135

Hij zou 'n goede vader zijn, als God hun kinderen schonk, kijk, dat had hij altijd leuk gevonden: met kinderen te spelen.

Stug keek Peter voor zich. Waarom vertelde die 'm dat allemaal. Annie was toch z'n zuster niet. Antiphatiek was hij niet met z'n werken voor 't brood. Onder 't spreken, had hij z'n geheele gereserveerdheid verloren, nu was hij geen zeur meer, maar 'n man, die sprak voor z'n leven en z'n toekomst. Hij was opgestaan en gebarend door de kamer gaan lopen. Hij had z'n sigaar laten uitgaan.

Voor de tentoonstelling waren allerlei menschen uit 't Zuiden en 't Westen gekomen, artiesten, kunstkenneren en dilettanten, menschen met flapdassen, sikken en lange haren. De kunstkenneren waren van de anderen te onderscheiden door hun gouden brillen en actetasschen.

Er waren nog al kennissen bij van Peter, die bij de opening aanwezig was. Als ze hem zagen kwamen ze op hem af met plezierig handdrukken en gezichten van blij-je-weer-te-zien.

Ook was er z'n vriend Keldenaers, 'n heel bijzonder man, 'n dichter, die echter nooit iets uitgaf en wie men met geweld af en toe 'n manuscript ontstelen moest om heimelijk te laten drukken. Hij was 'n aestheet met hooge en precieuze gedachten van de kunst.

Keldenaers was gekleed in zwart fluweel en droeg lompe schoenen. Hij had 'n zachten, korten baard en 'n donkeren knevel. Op zijn lange haren had hij 'n zwarte, versletene flambard. Z'n oogen keken flauw en loom achter de groote glazen van z'n gouden bril. Ook hij droeg 'n zwarte flapdas, echter van bijzonder maaksel.

Peter was direct met hem in gesprek. Jammer, dat René er nou niet was, die was altoos zoo benieuwd naar Keldenaers oordeel. Bij den ingang van de zaal hingen eenige landschappen van Lullensz.

„Schandlappen!” zei Keldenaers.

Maar pas op, daar kwam Lullensz zelf, kort, burgerlijk mannetje; met zwier nam hij z'n bruinen hoed af.

„Wie geit 't, here?” en hij stak hun 'n hand toe, die hij dadelijk weer introk. Daarna draaide hij zich om en ging 'n paar passen op zij, kwam dan weer terug.

„Hubt g'r 't werk van eure vrundj gezun?” vroeg hij met 'n fluisterstem, „wie hit d'r auch weer, Ver ver”

„Verrek!” zei Keldenaers.

„Ah juus Veraert. Jao, zo'n name vergitse waar, det motte nog name wère! Dr Dr Dedede wie hit d'r auch weer enfin, g'r begriecht wèm ich bedoel” Er kwamen eenige beflapdaste menschen bij staan en de kunstschilder Lullensz werd zenuwachtig, „en dè zag tège mich: „Lullensz, na Rembrandt is er geen zoo geweest, die zoo zuiver schilderde als jij det zag d'r ongeloge zonger grootspraak, want dao haai ich neet van.”

De beflapdaste menschen grinnikten en drongen tegen hem aan.

„Jao, d'r hange hie veul stukke van det mènke Ver, Ver, juus Veraert Och, dè kin 't waal, 't schiljere mit negeteen jaor al

't is haos neet om te gluive Ich hub dertig jaor gestudeerd en ich studeer nog elke daag. Mèr dés anger werk. Waat zol noe zonne kwaojong," zei hij giftig om 't gelach van z'n toehoorders.

„Kom, pofferdomme, die aaj trut," zei Keldenaers en hij ging met Peter verder, tot ze bij 't eerste stuk van René kwamen, 't onvoltooide portret van Annie met de groote donkere oogen, den raadselachtigen mond, de bruine haarwelingen bij 't oor, waar alleen 't bovenste tipje van bloot kwam en de ronde lijn van de kin.

„Och nè," zei Keldenaers ontroerd, „de zus van Thiesse."

En na 'n oogenblik weifelend voor 't doek, waar de roode bloedkleur domineerde, te hebben gestaan, zei hij zacht:

„Toch is et et nog neet heelemaol ... toch nog neet heelemaol."

„Det wil ich gluive," zei Lullensz, die naast hun was komen staan en wiens bloote schedel genoegelijk blonk in 't roode licht van 't schilderij.

„Det is wie ze zegge, 't expressionisme 't allernuutste, neet 't ìmpres 't éxpressionisme. Wie minder 't liekent wie sjoonder?"

„Ooze dank," zei Keldenaers, deftig buigend, „maar mit dien dertig jaor studie kriegste zoo get neet vèrdig."

„Hola, jong. Kiek mich's aan Zuus te neet wem ich bun, kiek mich 's good aan Ich zal det waal weite, ich dè schiljere kan volges de methode van," en hij telde op z'n vingers uit:

„Ten eerste Manet, ten tweede Rembrandt, ten derde Monet, ten vierde Greuze, ten vijfde Cé, Cé, Cé, juus Cézanne en Vintele wie hit dè miens, Vintelesent kiek mich 's aan, meister Keldenaers, geer dè zoo geleerd en sjlum zeet zeet geer neet, dat ik Rembrandt bun?"

En meteen stevende hij weg, de beide anderen in hevige ontzetting over die halfgare frazes achterlatend.

Ze gingen naar 't andere portret, 't portret van Lizzy met 'n fond van 't witte Begijnhof tegen donker-blauwe lucht.

„Nè maar," steunde Keldenaers, ontzet, „nè maar wazes mariendeies wie krieg t'r 't vèrdig!"....

Peter had niet, zooals Keldenaers, 't vermogen alles in de pikturale kunst in z'n diepste essentie te vatten, maar dit trof hem zeer, dit bijzondere portret. René had Lizzy beter begrepen, dan hij ooit zou kunnen begrijpen, zie dit waren Lizzy's goudovertogen, blauwe oogen ..., dit was de zinnelijke mond, die hij wel kussen wilde, dit was de weeke lijn van haar gezicht, nee, dit was geen bloote beeltenis, dit was Lizzy's innerlijk. Er was iets navrants in de neergetrokken lippen, iets heftigs, gepassioneerds in de als 't ware sidderende neusvleugels, zie dit was Lizzy in den nacht voor ze vertrok.

„Dè's 'n antiek sjtuk,” hoorden ze achter zich, „dit hèt Veraert gemaakt nao 't portret van Tjoek-tjoek-amen. 't Was de Haagsche scholier, 'n persoon van zeer onmiddellbare grootte en van ouderen datum. Op z'n hoofd droeg hij 'n blauw-zwarten pruik, op z'n rug 'n bochel, om z'n hals 'n flapdas, meneer Weigroen.

„Heb je 't geleze?” vroeg Keldenaers geheimzinnig, „die man heeft eergister 'n huwelijk gepleegd met 'n levende vrouw.”

Plots sloeg iemand Peter op den schouder. 't Was 'n gekkelijk, oud heertje, dat z'n tijd verdreef met zich als kunstkenner uit te geven. Hij had 'n hoogen rug en 'n groot hoofd. Onder z'n krachtigen adelaarsneus was 'n groote, grijze snor. Z'n haren waren lang en grijs.

„Meneerrr Wiranowitsj! Wat tunkt uch van de expositie. Ich bun kurieus. Geer zeet veur mich de personifikasie van den ultra-modernismus!”

Wat liepen hier 'n vreeselijke karikaturen van menschen rond, dachten Keldenaers en Peter, toen ze 't gekkelijke heertje geantwoord hadden. Wat hier hing van René was eenvoudig fabelachtig. Er was 'n landschap, 'n dorpsstraat met 'n roode maan er boven en 'n boer, die naar huis toe ging: in 'n wei naast den weg was 'n koetje en dit alles van 'n roerende eenvoud. Keldenaers bleef lang voor dit landschap toeven, dat zoo'n geweldige tegenhanger

was van de mooi gekleurde artikelen van den heer Weigroen. Ze bleven nog lang bij René z'n werk. Keldenaers, verwonderd en al z'n gedachten uitroepend, Peter meer teruggetrokken in af en toe niet begrijpen.

Dien middag bracht Keldenaers bij Peter door. Hij vertelde hem van z'n roman, las er wat uit voor. En Keldenaers prees en keurde af, zei wat hij goed vond en mooi.

Peter vond 't plezierig Keldenaers heldere stem te hooren vertellen van z'n leven daar in de Peel, waar hij onderwijzer was. Daar ging hij met de klompen naar school en hielp vaak den boer bij wien hij in de kost was.

Er was geen likeur meer in huis, maar Peter had wat bier gehaald bij Sanders. Zoo waren ze heel den middag samen onder 't smoken van 'n pijp geurige, friesche tabak en ze vertelden elkaar van alles. Keldenaers las hem 'n vers voor, 't eenige, wat hij gemaakt had, sinds Augustus.

Plezierig toch, dat Keldenaers was gekomen en in z'n behoefte om 's alles te vertellen, sprak hij hem over Lizzy, maar Keldenaers antwoordde niet.

Buiten regende 't.

„Als hij nog maar wat hier blijft,” dacht Peter, „dat hij me niet zoo maar poetsch alleen laat zitten,” en hij begon over de expositie.

Maar Keldenaers keek op z'n horloge. Verdomme was dat al zoo laat en hij stond op, deed z'n zware overjas aan, stootte 'n glas van de tafel, kapot.

„Geluk,” voorspelde Peter lakoniek, maar z'n wenkbrauwen rimpelden.

Keldenaers ging naar beneden, Peter achter hem. Plezierige Kerstmis. Ook zoo. Dan handengeven en Keldenaers beende weg in den regen met stevige stappen van buitenman.

Op de trap vond Peter de post van dien middag, 'n brief van Lizzy en hij holde naar boven met hijgend hart. Zou ze komen? Z'n bevende vingers scheurden 't couvert.

Nee, ze vond 't beter niet te komen, de reis was te duur. Ze zou zich overigens best amuseeren in Maastricht, ze had goede vrienden. Schamper moest Peter lachen om den aanvang,Ik heb de pen opgenomen” Ze had bij 't eind ook wel kunnen schrijven van: eindigen met de pen, maar niet met 't hart. Misschien kwam ze met Nieuwjaar 'n dag of twee, lieve Peter.

Kijk, ze schreef ook niet, dat hij maar 's moest komen. En wat 'n ordinair papier, hij zou haar voor Kerstmis wat eenvoudig briefpapier zenden.

Nu gingen de dagen als regenwormen. Met Kerstmis bleef hij thuis, werkte maar aan z'n roman, al die dagen. Hij wou hem den laatsten December af hebben. Hij had veel hoop dat Lizzy dan komen zou. Dan zou hij haar voorlezen.

Maar ze kwam niet. Op half vijf was de roman in opzet klaar. De volgende maand zou hij hem overwerken, dacht hij. Als Lizzy vanavond kwam, las hij haar voor. Dat zou heerlijk zijn. Hij was opgewekt en zong 't liedje, dat hij van Lizzy en Lizzy van de grammofoon geleerd had.

Om 'n uur of zes haalde hij 'n kwart fleschje benedictiner, hij pofte 't, want hij veronderstelde z'n geld wel noodig te hebben als Lizzy kwam. Hij kocht zes goedkoope sigaren en 'n doosje Darling, voor haar. Dan ging hij naar 't station: er moest 'n trein komen uit 't Zuiden.

Lizzy kwam niet. Loom ging hij naar huis, wachtte echter nog met koffiedrinken tot negen uur. Hij stookte de kachel nog 's flink. Van z'n familie waren gelukwensen gekomen en ook van Annie en haar broer. Hij ging de antwoorden al schrijven, zonder ambitie. Wat rook die verdomde petroleumlamp sterk!

Z'n goeie zin was weg, maar die kon nog terugkomen, dacht hij en hij schonk zich nog 'n half glaasje Benedictiner in.

Gelukkig, dat van Lizzy nog geen gelukwensch gekomen was, ze kon nog altijd komen, maar naar 't station ging hij niet meer in die regen. Dat vertikte hij.

Hij nam 't kleine, roode poesje van Geraedts op z'n schoot bij de kachel en begon wat te lezen in 'n boekje van Heine. Ze kon nog altijd komen. Om elf uur kwam de laatste trein.

't Was elf uur. 't Poesje had hij even bij de kachel te slapen gelegd en hij ging beneden aan de deur staan. Hij wachtte 'n kwartier, terwijl de koude regen onverpoosd op de glimmende straat kletterde. Ze kwam niet meer. Toen ging hij loom en zwaar in 't hoofd naar boven, nam 't slapende poesje op den schoot en stak 'n sigaar op.

De asch viel op 't kachelkleedje. Hij las nu niet meer in Heine, streelde 't poesje, dat weer wakker geworden was en behagelijk spinnend op z'n schoot lei, over 't zachte warme vel.

Nooit had hij zich zoo gevoeld Lizzy was niet gekomen 't Jaar was voorbij bijna Wat had hij dit jaar gedaan? In egoïsme zich rondgekronkeld, 't een en ander geschreven, waar niemand iets aan had, alles voor zichzelf Dan Lizzy, die had gelijk dat ze niet kwam, dat ze zich niet liet ringelooeren door hem Nooit voelde hij zich zoo nutteloos, als dezen laatsten December

Zwaar en met nadruk sloeg de klok twaalf uur. Zwak klonken de schoten bij 't stadhuis. Uit 't café tegenover galmden luide gelukwensen. Dan was alles stil en hij dronk 't glaasje uit.

Toen 's morgens 't vale winterlicht binnenkwam sliep hij in z'n stoel en met 't roode poesje op den schoot. De kachel was uitgegaan. Op 't kleedje was wat asch gemorst.

De post had 'n ordinaire ansichtkaart gebracht van Lizzy, wat bonte en vreemde slingerletters: Veel heil en zegen in 't Nieuwe jaar. Dan was er nog 'n plezierige, geïllustreerde brief van René.

„Beste Peter!

„M'n hartelijke gelukwensen voor 't nieuwe jaar. Ben zeer goed gearriveerd in A'dam, 't was wel 'n klein beetje warm in den trein, ik wou direct schrijven, maar ik wist te weinig, daarom heb ik tot nu toe gewacht. Ik heb 'n heeleboel moois gezien, o.a. 'n prachtigen, grijzen hoed, dien ik ga koopen, ook Annie heb ik geschreven. Ik heb jouw gedichtenbundel aan de meid hier gegeven. Deze meid is geen gewone meid, maar 'n ongewone, ze reist elken dag met Querido in de tram en heeft al z'n boeken gelezen

En zoo ging 't door, wel wat onsamenhangend en naïef over musea, over de mooie meisjes, waar er veel van waren.

Peter antwoordde dadelijk op dezen vroolijken brief, wel wat melancholiekjes, maar dan toch hartelijk en hij poogde grappen te maken over de expositie en over de schandlappen. Dan zei hij van z'n verwondering over Lizzy's portret. En hij schreef nog van haarzelf, die hij zo verwacht had, maar die niet was gekomen. Terwijl hij dat allemaal vertelde, ging beneden onophoudelijk 't belletje van de snoepwinkel.

Later op den dag kwam Sef, die 'n beetje aangeschoten was en hem kameraadschappelijk de hand gaf. Samen dronken ze 'n glaasje en rookten 'n goedkoope sigaar, terwijl Sef onbehoorlijke grappen vertelde.

Om twee uur kwam Van Alfen en Sef smeerde 't 'm met 'n vroolijk: houd er de moed maar in.

Keurig en chique zat Anton te drinken met Peter in de krakende rieten stoelen.

Dien dag bleef Peter boven.

Klankloos verging de feestdag.

ZESDE HOOFDSTUK.

Januari was kalm en emotioneel voorbijgegaan. Peter had toch maar besloten naar Amsterdam te gaan, dan kon hij daar de studie voortzetten en zijn roman verzorgen. Z'n laatste brief had Lizzy niet beantwoord. Hij had er nou vrede mee: Schluss.

Af en toe kwelde hem nu nog verlangen naar haar en hij fantaseerde: nou moest ik 'r zoo maar 's paf tegen komen, wat zou dat leuk zijn. Maar ook die dingen gingen weg. Hij was 'n beetje 'n eenling geworden. René zat nog altoos in Amsterdam, Annie liet zich niet meer zien. Alleen Van Alfen kwam van tijd tot tijd. Die zat dan 'n uur stil op z'n kamer en wist weinig te vertellen. Antipathiek was hij hem niet, maar toch deze mensen

Hij begreep nu wel, dat Annie met hem spotte, maar Annie ook!

Op 'n goeie avond kwam René terug, onverwacht. Hij was erg wit en nerveus. Hij droeg 'n helgrijze flambard, waar-ie zooveel over had geschreven.

Zijn komst maakte Peter niet vroolijker; hij deed 'n zenuwachtig verhaal, hoe hij thuis was gekomen bij Evers, waar ze eventjes den ouden heer de hersens hadden ingeslagen. Geagiteerd vertelde hij, hoe de Rooie al 'n heelen tijd met plannen had rondgelopen en d'r nou toe was gekomen, z'n vader te vermoorden. Hij had 'n disselboom uit de kar getrokken en die op den schedel van den ouden doen neerkomen, die had geschoten, maar in de lucht, niet op de Rooie. Hij kwam net uit Amsterdam, toen ze den oude binnendroegen, besloot René uitgeput.

Zwijgend zaten ze bij elkaar. 't Zijn me dingskes.

„Maar ik ga d'r weg,” zei René, „ik blijf niet meer in dat verdomde Limburg.”

„Ik wou ook wel weg, 't gaat hier nou saai worden. Wacht tot de zomer dan ga ik mee.”

„Toch is 't hier wel mooi,” zei René peinzend, „weet je nog, hoe

we over de Maas gingen naar Jules en Annie, hoe daar die witte rozen bloeiden, die je nergens anders vindt. Enfin, kirre, kirre doen de vogeltjes.”

Peter glimlachte. Ja, die Annie.

„Zou je niet 's naar hun toe gaan.”

René zweeg.

„Nog maar 'n tijdje wachten”

„Als de zomer komt is 't hier ook mooi.”

„Over 'n dikke maand is 't Karnaval.”

„Ik geef 't je cadeau,” zei Peter nijdig.

„Och, men moet zich maar probeeren te amuseeren.”

„En hij vertelde nog wat van de artiesten, die hij ontmoet had in 'n kleine cafétje op 't Rembrandtplein en toen van Evers, die zoo vreeselijk bloedde.

De morgen van Karnavals-Zondag kwam René met 'n nieuwe grap over Toon. Dien hadden ze wijs gemaakt, dat vrouw Evers 'n goed oogje op hem had gehad, al voor dat ze weduwe was. En ze hadden hem dien morgen den snor en 't sikje met schoensmeer zwart gemaakt en 'n hooge zijde opgezet in de Zwarte Ruiter. Ze hadden hem wat Maartsche viooltjes in de hand gegeven met 'n papiertje eraan: Voor de Wed. Barbera Evers van haar geliefde Antoine.

Zoo was hij bij Evers gekomen, maar de vrouw was niet thuis, die was aan 't pimpelen bij Sanders. Hij had op de deur geklopt en geroepen:

„Berb Berb,” maar ze was natuurlijk niet gekomen. Toen lei hij de viooltjes plechtig in 't raamkozijn en ging naar 't dichtstbijzijnde café.

„'t Is toch 'n arme kerel,” zei Peter, „maar hij merkt 't misschien niet, dat ze 'm zoo voor den gek houden”

„Wat ga je vanavond doen?”

„Ik heb met Sef afgesproken wat te gaan zwabbere”

„Misschien komt Annie,” zei Peter opeens.

„Ik hoop 't niet,” zei René hartstochtelijk, „ik vind 't verschrikkelijk, as je haar moet zien danse met allemaal die schooiers en kantoorklerkjies. Ik zou haar dolgraag zien, maar dat, dat is misselijk gewoon.”

„Ga met ons mee vanavond,” ried Peter, „we maskeren ons.”

„Da's leuk, Venetië Ik ga mee hoor Ik heb de laatste dage vreeselijk de pest in Niet kunnen werke niks niks Dan denk je zoo opeens, verdomd Je kent 't niet meer, je neemt de penseel en je legt ze weer weg, hei jij dat ook wel 's?’

Peter knikte.

„Dikwijls genoeg. Na de magere jaren kome de vette. Maar daarom niet getreurd. Z'n vader was 'n stoere Fries. Dada en 't knarsen van de tanden.”

De eerste karnavalsnacht was geweldig. In de smalle hoofdstraten der stad bewoog sedert 't vallen van den avond 'n dichte, bontgekostumeerde dubbele rij menschen. De eene stroom ging van de Tempeliersstraat naar de Kerk, de andere van de Kerk naar de achterbuurt, waar 't karnavalsleven koortsiger dan elders was. Soms reed 'n enkele koets of auto met deftige gemaskerden dwars door de dan vloekende passanten heen naar de sociëteitsbals en maakte even 'n leege plek, die onmiddellijk weer samensmolt met de feestvierders. Die brulden en bulkten hun onwelvoegelijke liedjes, onwelvoegelijker en harder naarmate 't donkerder werd. Om elf uur was van 't bedaarde, geordende loopen niets meer over, telkens hosten heele benden van verkleede bewoners uit de Tempeliersstraat, kerels en wijven in vettige roode en zwarte domino's bulkend en gebarend over de Steenstraat de markt op, waar 't beroerde gejengel van de draaimolens zich mengde met de sonoorder galmen van de groote stoom-caroussel. Uit de wafelkramen en patates-frites-salons steeg 'n warme, benauwende etenslucht, in 't gedrang was de zure geur van transpireerende menschenlijven en de stank van bier en jenever. Slechts weinigen dorsten zich ongemaskerd te vertoonen, uit vrees, dat hun de

marsch^o) werd gemaakt. De café's zaten overvol, hier speelde 'n strijkje, daar 'n mondharmonika, maar overal was muziek.

Tegen 'n uur of negen waren Peter en René Sef gaan halen bij Fien. Daar waren ze in de keuken gegaan, want in de gelagkamer was 't stampvol van allerlei onguere mensen. Fien stond wezenloos en met vermoeide, groote oogen tegen den muur. Toen Peter haar gevraagd had, waarom Lena niet gekomen was met de Karnaval, had ze hem geen antwoord gegeven en was ze maar wezenloos blijven staan, de handen gevouwen op den rug.

In de keuken hadden ze hun zwarte maskers voorgedaan en de geruite petten scheef op den kop gezet: Apachen. In de gelagkamer jankte 't vreeselijke draaiorgeltje.

Buiten was 't frisch, Maartsch lenteweer. Dat voelden de drie mannen zoo in hun bloed, toen ze gearmd en vroolijk door 'n enkele oude klare de stad in hosten tusschen al die anderen in, met hun kolbertkostuumpje tusschen de schreeuwende domino's en pierrots. En als er zich 'n meid vertoonde met 'n beetje mooie beentjes, ('t gezicht gemaskerd), dan liet Sef de twee los, sprong dartel op 't kind toe en kuste haar. Van Tante Griet, 'n berucht groot café, waar ze Sef allang onder z'n zwarte masker herkend hadden, dansten ze naar de danstent. Daar in de stoffige, vuile, zweet-zure ruimte, greep Sef zich 'n groote, zware blonde vrouw en zwaaide met haar rond. Z'n oogen glommen koortsig, soms tilde hij haar met al haar gewicht omhoog, ving haar op, contrasteerend met de andere paren. Dat was eerst dansen.

Dan liet hij de meid alleen en ze verlieten de danstent weer. Voor 'n worstel-theater bleven ze even staan kijken naar 't protserig vertoon van den dikken directeur met z'n koperige horlogeketting, naast twee bonken vleesch. Verderop stond 'n heel mooi meisje van 'n jaar of zestien met witte kousen en laag uitgesneden kleedje. Dat meisje, kenbaar 'n Jodinnetje, was ongemeen mooi, ondanks 't blanketsel. Verrekt jammer toch, dacht Peter, om 't navrante, dat kindmeisje, wat zou die wel dadelijk voor dat bezopen publiek moeten doen.

^o Karnavalsgebruik: iemand onaangename waarheden zeggen

Maar dan hosten ze maar weer verder naar de kade, waar ze ook weer 'n oogenblikje stil stonden om de geïllumineerde brug te zien, die statig over de eventjes phosphoriseerende Maas was uitgespannen. Aan weerskanten van de rivier waren de helverlichte danshuizen, kroegen en krotjes, waar de lol was en onophoudelijk klonk: van je héla, hóla, houd er de moed maar in.

Peter had zich, de pet over de van den drank schitterende oogen, bij 'n klein, zwart meisje gezet met 'n groen, half-masker voor 't bleeke gezichtje. 't Was erg banaal gekostumeerd: herderinnetje, maar de wilde Peter sloeg z'n arm om haar smalle schoudertjes en wilde haar kussen.

„Doe kins mich toch neet,” zei Peter 't masker oplichtend.

„Trui,” zei hij verraster nog en vol schroom voor ’t teere, kleine
buurmeisje liet hij haar arm los. Maar ze sloeg hem weer om z’n
middel.

„Mit Lena,” herhaalde hij, „Ich weit ’t neet, ’t het mich neet meer gesjreve.”

Hij drukte 't tengere meisjeslichaam tegen zich aan.

„Doe vins ’t good, as ich nog get bie dich blief?”

Ze zei niets, keek in z'n verhitte oogen. Toen lachte ze even.

„Waat hubste sjoon kuulkes in de wange este lachs!”

En vluchtig kuste hij haar.

René had 'n klein meisje met 'n heel licht-blond polka-kopje op z'n schoot genomen, dat maar aldoor whiskey-soda hebben moest.

„Ja,” leeraarde hij bezopen en koortsig lachend, „dao moogste zo veul neet van drinke Sjleg veur de gezondheid”

Sef lei met z'n hoofd tegen de groote, zware vrouw, Zwarte Bet, die hij eens uit verliefdheid dood had willen schieten. Ze was nu zoo mooi niet meer en had zwarte kringen onder de oogen. Ze dronken oude klare en Bet vertelde, dat ze 'n kafé was begonnen in 'n dorp en dat ze met de kar naar de stad was gekomen. Dadelijk ging ze weer. Ging Sef mee?

„Om de verdommenis,” zei Sef, „Maar is t'r auch plaats veur de angere mit heur meide.”

„Natuurlijk,” bromde Bet's bezopen stem.

„Dan maar je.” *)

Sef haalde de kar en 't jonge slaperige paard uit de „gads” en spande 't beest in.

„Gaot g'r mit,” schreeuwde hij in 't kafé. Traag en loom stond Bet op, René en Peter met hun meisjes waren ingelicht en sprongen na eenig aarzelen op de kar.

Ernstig en bedaard nam Sef de teugels, en ging naast Bet zitten. 'n Oogenblik later liet hij 't paard maar rennen, dat vroolijk en wakker was door de frissche lentenacht.

René en Peter zaten te vrijen met hun meisjes.

„'n Karretje op den zandweg reed.”

Trui Geraedts kuste Peter lang, zoo lang, dat hij zich lachend uit z'n studie herinnerde:

„Dat cussen en dat helsen was so lanc,

Datmen mochte in de selve wile

Hebben geгаen ene grote mile.”

't Paard liep heel hard met de drie vrijende paartjes weg onder de heldere maan.

Ze hadden hun maskers afgenomen en zwegen tot ze onder aan den berg aan Bet's huis waren. Daar was danspubliek, maar de zorg

daarvoor had ze aan haar sulligen man overgelaten.

De beugelbaan was nou dansvloer geworden, 'n tingeltangel speelde liedjes uit den tijd van Toetankamen.

't Was er erg druk, twee liederlijke boerejongens, die in de stad werkten, dansten wang tegen wang, bezopen en sentimenteel.

René en Peter waren met de twee meisjes maar teruggegaan naar de gelagkamer om wat uit te rusten en wat eten te bestellen. In de berookte lucht vielen de twee meisjes in slaap en de jonge mannen gingen nog wat lopen om 't dorp.

Toen ze 'n uur later terugkwamen, was 't al wat licht geworden. 't Kafé was nou leeg. In den tuin bij den dansvloer had Zwarte Bet 'n ontbijt klaargemaakt en de meisjes, die intusschen ontwaakt waren, aten ook mee. Met hun zessen verorberden ze de vele eieren en de ham met koffie en brood.

Sef reed ze met den wagen terug. Hij gaf Bet nog 'n flinken zoen en 'n klap op haar rug, ging toen rechtop in den wagen staan.

„Ich bring 'm sjtraks waal truk.”

Ook de jongelui, die hun kater nu volstandig kwijt waren, sprongen op den wagen.

Kaarsrecht stond Sef op den snellen wagen als 'n Grieksch wagenmenner. Hij wenkte nog 's naar Bet.

In de stad ontmoetten ze nog wat mensen, die katterig uit de soos kwamen; één gemaskerde met 'n gebroken haneveer op z'n baret à la Rembrandt.

Toen Peter thuiskwam, kroop hij onmiddellijk in bed en bleef liggen tot drie uur 's middags. Hij gebruikte wat en voelde zich heel frisch. Dan las hij 't vierde hoofdstuk van z'n roman over, en ziende dat 't tamelijk onevenwichtig was, schreef hij 't opnieuw.

Om tien uur ging hij 's kijken naar 't Begijnhof, maar Sef was met Fien aan 't zwalken. In de stad ontmoette hij Truitje weer. Samen gingen ze uit. Eerst naar de salon-caroussel, waar de mensen als dollen met serpentines en konfetti smeten. Stof poeierde door de hel-verlichte ruimte. In 'n oogwenk zat je neus vol stof.

Naastan leunde 'n klein fotografie-kraampje. 'n Armelijk ghettojoodje met zieke oogjes was de directeur.

Trui en Peter trokken binnen. 'n Zwarte Jodin vroeg lispelend of ze 'n Shimmy-foto of 'n andere moesten hebben.

'n Shimmy-foto, wat was dat?

En ze wees met haar zwaarberingde vingers op 'n houten hek met hoofdopeningen en belachelijke verwrongen gedaanten.

Nee, dan maar 'n gewone.

En ze gingen op 'n bank zitten, hun hoofden tegen elkaar. Peter voelde de zachte vrouwenharen zachtjes kriebelen op z'n wang.

Eventjes kijken. Felle lichtstraal. Klaar, meneer en juffrouw.

Vlug nam ze de plaat uit 't toestel.

Vóór moesten ze wachten. Direkt klaar. En ze zetten zich in de rood-trijpen armoe van 'n caduke sofa.

Toen de kiekjes. Goed gelukt, nietwaar. Kan 't anders? Zoo'n mooi paar. Die kiekjes waren leuk: teere Truitje leunend tegen den meer krachtigen Peter.

Dan gingen ze wat patates-frites koopen. Peter kende de juffrouw van 'n vorige kermis en maakte even 'n praatje met haar. Goeie zaken? Och, stilletjes, malaise.

Ook al malaise!

Etend kwamen ze bij de waarzegster, Minerva, die hun zei, dat ze samen 'n gelukkig huwelijk zouden maken en veel kinderen zouden krijgen.

In de groote danstent was 't erg warm en stoffig. Truitje leunde moe tegen Peter aan, keek door haar oogharen naar die wilde, dwarrelende mensen, die vroolijk of ernstig waren in hun danswoede.

Bij den uitgang deelde Sef klappen uit aan den jongsten Theelen.

Truitje was moe en leunde zwaar op Peter. Ze wou naar huis; hij bracht haar, kreeg op de trap nog 'n nachtzoen.

'n Oogenblik bedacht hij zich of hij ook al naar kooi zou gaan.

Dan ging hij loom naar de Stationsbar, waar hij René hoopte te vinden.

De piccolo rende wild en zenuwachtig tegen hem aan. Vermoeid ging Peter door de warme, berookte ruimte langs al die hokjes. Tusschen 't buffet en 't strijkje zag hij René met Annie. Kijk, dat had hij niet verwacht en opgewekt gaf hij haar de hand. Loom stond ze op, ze was ook vermoeid van den drukken dag. Peter nam bij hun plaats. Hij zag, dat de muzikanten iets gebruikten, wat hij nog nooit gedronken had. Hij riep de kellner.

„Wat drinken die heeren?”

„Ah, de muziek!” De lummel begreep 't verkeerd en verzocht de muzikanten 't uit te drinken.

„Verrek,” zei Peter, „hoeveel is dat?”

„Twee veertig, meneer!”

„Breng mij dan maar 'n kleintje licht,” en dan tot Annie, „goed geamuseerd?”

„'t Gaat nogal,” zei ze langzaam en dan wat geestdriftiger, „ik ga weg uit Limburg, naar Amsterdam Jullie gaan ook, hé”

„Ja, dat treft!”

„Wat 'n flater met die musici.”

De drie heeren riepen: „Santé.”

Peter zei: „Prosit!” en verzocht hun wat van Wagner te spelen. Waar voor je geld!

't Waren Franschen.

„Ah, de Wagnéér.”

„L'Entrée au Wartbourg?”

„Je ne comprends pas.”

„Vous ne kent dat pas?”

Peter kwam heelemaal in de war door 't lawaai van al die menschen; hij kende geen Fransch meer! Ten slotte kwamen ze overeen de Fantaisie uit de Tannhäuser te spelen.

Tegenover hun zaten twee Belgische cocotte's van over de grens, met aangezwarte oogleden aan 'n American drink. Een van hen stak warempel 'n sigaar op en fixeerde Peter door den blauwen walm

heen. Dat enerveerde hem. Hij stond op en betaalde.

„Ce fou d'artiste!” siste die met de sigaar.

„Merde!” bromde de andere vermoeid..

Hij zei Annie en René goeiennacht en ging.

's Nachts had hij de ramen open; 't was heerlijk lenteweer.

Om elf uur 's morgens stond hij op, 't regende. In den spiegel zag hij z'n vermoeid gezicht en hij bedacht 't leege leven van zoo'n carnaval en de doffe stemming daarna. Nee, vanavond vertikte hij 't, vanavond bleef hij werken, niet dat hij in z'n perversiteit nog 'n amouretje met 't kleine Truitje begon.

Er ging 'n man langs met verregende narcissen. Hij kocht voor 'n kwartje. Tjonge, wat had die carnaval 'n gat in z'n portemonnaie gemaakt.

Den ganschen regenachtigen dag arbeidde hij aan z'n boek. Dat was plezierig zoo met die geurige, witte bloemen voor zich. Tegen den avond stopte hij zich watjes in de ooren om geen last te hebben van 't lawaai buiten. Hij werkte als 'n koelie, blij en met 'n warm hoofd, als hij iets ontroerends schreef,

Plots echter stoof Sef als 'n hazewind de trap op, draaide hem om op z'n stoel en nam hem onder den arm. Enfin dan maar, maar Peters centen raakten op. Dondert niet, zei Sef, bond hem 't masker voor en zette hem de geruite pet op.

„Vanmorge is de Rooie van Evers vriegesproke. Den avvekaot hed beweze, dat 'r oet verdediging gesjlage het.”

't Nieuws ontroerde hem niet. Toch vond hij 't verkeerd, de kerel had levenslang moeten krijgen Of toch niet

Sef haalde Fien en Peter ging René zoeken. In de Beurs zouden ze elkaar vinden.

Bij Evers was de deur gesloten, daar was René niet.

Hij vond hem voor 't worsteltheater.

„Aardig kippetje, hè,” zei hij tegen Peter met de schouders naar 't Jodinnetje wijzend.

„Ja,” zei Peter verstrooid, dan levendig: „ze kijkt deze kant uit!”
Ze wandelden op, keken nog 's om.
Ze kijkt nog, verdomme, ellendig zoo'n leven.
„Wie heeft Van Alfen daar bij zich?” vroeg René opeens.
„As ik me niet vergis, – kijk die rare korte haartjes onder die
hoed, dat is die, waar jij mee was eergisteravond ...”
René haalde de schouders op. „Bon ça!”

In de Beurs dronken ze op voorbeeld van Fien vele oude
klaartjes. 'n Beetje beschonken, pakten ze elkaar bij den arm en
gevierden hosten ze naar 't plein.
„Van je héla, hólá!” en ze zongen, dat ze vandaag geen bananen
hadden.

In de Zwarte Ruiters dronken ze als beesten. Peter werd heel raar
in z'n hoofd van al die bitters en hield zich vast aan den rand van de
tafel.

Sefs oogen waren bloedbelopen en hij bromde iets van Theelen
en vanavond oppassen.

Fien dronk ook veel, veel te veel, nou half om half.

Plots kwam de oude Theelen in de deur, rood opgezwollen
gezicht van den drank.

Sef draaide zich om, hij werd wit van nijd, greep in z'n broekzak
en trok 't mes.

„Sef,” gilde Fien heel hoog.

Hij vloog door de verschrikte massa heen op Theelen af, die 'n
oogenblik ontzet draalde. Dan ging hij naar buiten, Sef hem na. Fien
was ook opgevolgen om hem tegen te houden. Binnen luisterden
de menschen verschrikt naar de rauwe vloeken, dan 'n plons, 'n
vreeselijke gil

Allemaal stonden ze op en holden naar buiten.

Sef lei in de Maas.

Sef lei in de Maas, men kon hem niet meer zien en men hoorde niets meer.

Fien was in onmacht gevallen.

't Water was te koud, geen van de bezopen mensen had de moed 'n poging tot redding te doen.

Nu was Peter door 't verschrikkelijke wat gebeurd was, klaar nuchter geworden en had 'n glaasje jenever gehaald om Fien bij te brengen.

Toen bracht hij de wankelende vrouw naar haar huis op 't oude Begijnhof. Daar was 't als uitgestorven.

Peter stak 't armelijke gaslicht aan, bleef op 'n stoel nog wat zitten.

Langzaam en snikkend maakte Fien haar blouse los. Hij drukte even 'n medelijdende kus op haar lippen, die in smart omlaag hingen.

Toen keek ze hem aan met haar groote oogen zooals Lizzy hem ook had aangekeken, dien nacht voor ze wegging.

Ze snikte nu niet meer.

Hij zat nu tegenover haar, heelemaal weg door 't smartelijke: Sef verzópen.

Hij wilde opstaan, ze had haar blouse losgemaakt en heur haar, dat nu blond en wild langs haar volle, bloote schouders hing. Hij wilde opstaan, maar ze hield hem tegen.

„Ga niet weg, ik ben zoo alleen”

Smeeënd keken haar groote, blauwe oogen naar den jongen man tegenover haar.

Dat oogenblik werd hem alles helder, 't zotte verlangen van ook deze vrouw, alles, heel de wereld, 'n oogenblik slechts, zooals men dat heeft, als men duizelt of valt

Toen borg hij z'n blonde jongenshoofd aan haar bloote borst en hare blanke, zware armen sloten hem vast.

„Lieverd,” fluisterde ze teeder, „lieverd!”

Al vroeg verliet hij 's morgens Fiens beruchte huis en ging droevig den kant op van de „Zwarte Ruiter”. Over de stad bengelden de morgenklokjes moroze in de regenlucht. Aschwoensdag.

De mensen die hij op straat tegenkwam hadden vrome, uitgeslapen gezichten en 'n asschekruisje op 't voorhoofd.

't Regende nog steeds. Bij de Zwarte Ruiter en verderop, stonden veel mensen

Ze waren aan 't dreggen

Toen hij dichtbij was, lei 't lijk al op de baar.

Verward en vochtig plakten de blonde haren en 't snorretje op z'n bleek gezicht, dat ernstig was, zooals Peter dat nooit gezien had.

'n Eind verder stond Trui te snikken, maar naar haar dorst hij niet te gaan. Dié kon hij toch niet troosten.

Somber ging hij terug door den regen. De oude Geraedts kwam ook aangesloft, wezenloos in mekaar gezakt.

We zullen den zomer maar niet afwachten, dacht hij bij zichzelf.

Moroze klaagden de klokjes.

Hij ging naar René.

„We zullen den zomer maar niet afwachten,” zei hij somber en klankloos, „we zullen maar weggaan naar Amsterdam.”

Thuis begon hij den rommel in te pakken. Maar midden onder dat werk, zakte z'n hoofd droevig op de borst. Hier weg te gaan, was z'n eenig verlangen, weg van deze mensen, die hij lief had gehad, maar die hem nu afstieten in hun barbaarschheid.

Op den grond leien kiekjes van de carnaval. Hij herinnerde zich nog even, hoe die haren hem zoo hadden gekriebeld. En hij dacht aan z'n lieve, kleine moeder, die Lizzy hem had doen vergeten.

„Naar Amsterdam,” zei hij zacht, „met René naar Amsterdam.”

Toen raapte hij de foto op, fatsoeneerde ze 'n beetje en stak ze in z'n binnenzak.

April – juni 1924

EINDE

LIJST MET VERKLARINGEN:

1. Opdracht aan 'Den Heer en Mevr. H.H.J. Maas': Herman (1877-1958) en Henriëtte (1875- 1948) Maas-Braem, die vanaf 1912 in Roermond woonden en aanvang 1924 met hun gezin de stad hebben moeten verlaten. De onderwijzer, journalist en schrijver Herman Maas kon als tegenstander van bijzonder onderwijs na de financiële gelijkstelling aan het openbaar onderwijs, in het katholieke Limburg geen aanstelling meer krijgen. Het gezin verhuisde gedwongen naar Doetinchem.
2. Peter Wiranowitsch: pseudoniem voor Jacob Hiegentlich.
3. René Veraert: de Roermondse kunstschilder Jules Rummens (Antwerpen 1905-Maastricht 2000).
4. Het schilderij van de Emmaüsgangers: zie Maurice Rummens, *Jules Rummens*, Waanders Uitgeverij (Zwolle 2001).
5. 'Twee broers in Dordrecht waarvan de een wijsgeert en de ander, Henri, halfgrappige woorden schrijft': Herman Maas jr.(1904-1940), die later een rechtenstudie in Nijmegen zou voltooien en filosofische artikelen zou gaan schrijven, en zijn broer Harry (1906-1982), die kunstschilder zou worden. Dordrecht is in werkelijkheid Doetinchem.
6. Begijnhof: het oude Begijnhof in Roermond dat aan het begin van de twintigste eeuw geheel vervallen was en medio jaren twintig helaas volledig gesloopt is. De ligging was ter hoogte van de huidige Begijnhofstraat.
7. Tempeliersbuurt en -straat: Kruisherestraat of omgeving. De hoofdpersoon Peter Wiranowitsch woont hier op een verdieping in een groot oud huis. De vader van Jacob Hiegentlich, Sallie, was onder andere eigenaar van twee woonhuizen in de Kruisherestraat. Hij verhuurde die. Jacob wist dus hoe de woontoestanden in die panden waren.
8. Clysma: sigaret van Egyptische tabak.
9. Het lied van de bananen: vermoedelijk het door de zanger Willy Derby in 1923 gezongen lied 'Vandaag geen bananen'.
10. Stationsbar: vermoedelijk de voormalige Harmoniebar aan de Kapellerlaan. Dat was een restaurant met café dat de gehele nacht open mocht blijven op basis van een door koning Willem II verstrekte vergunning.

11. Duitsch valuta-kabaret: het verhaal speelt ten tijde van de grote geldontwaarding in Duitsland (1922-1925). Duitsers konden toen harde valuta, guldens, verdienen door in Nederland te werken.
12. Gabriele d'Annunzio (1863-1938): Italiaans dichter en held van de Italiaanse fascisten.
13. Karl Blume: uit Osnabrück afkomstige componist (1883-1947). Bekend Duits musicus, kapelmeester, zanger en kunstenaar. Kennelijk speelde ook hij vanwege 'de valuta' in Roermond.
14. *'Der Trompeter von Saeckingen'*: sentimentele en eenvoudig lyrische, maar in Duitsland destijds zeer populaire opera van Victor Nessler (1841-1890).
15. *'Gestern Nacht hab' ich Marie nach Hause gebracht'*: lied van Karl Brüll, Berlijn, 1920.
16. Put: buurtvereniging, oorspronkelijk georganiseerd rond de waterput van een stadswijk met de naam van de heilige aan wie die put gewijd was.
17. ' 'n verlopen student, wan-product van 'n steeds bezopen medikus en 'n hysterische moeder': de medicus is de huisarts Laurent Stijns (1874-1937), verder diens echtgenote en zoon.
18. Sybarietenogen: wellustige ogen.
19. Patroon: patroonsdag van de heilige aan wie de voornaam van iemand verbonden was. Vroeger in katholiek Limburg een belangrijker dag dan de verjaardag.
20. Elta-nek: de Eerste Luchtvaart Tentoonstelling Amsterdam, Elta, gehouden van 1 augustus tot 15 september 1919. Wellicht is de familie Hiegentlich daar op bezoek geweest. Mogelijkerwijs destijds een uitdrukking voor het voortdurend omhoog moeten kijken.
21. Keldenaers: de dichter Sjaak Körner (1893-1960).
22. Voetbalwedstrijd Holland-Zwitserland: de wedstrijd Nederland-België van 27 april 1924. Jan de Natris en Albert Snouck Hurgronje waren twee voetbalvedetten van die tijd.
23. De impressionist Lullensz: de kunstschilder Leo Rulkens (1883-1949) werkzaam in Roermond in het atelier van Cuypers.
24. Toetankamen (ook Tjoek-tjoek-amen): Toet-Anch-Amon, Egyptisch farao van rond 1340 v. Chr. Zijn graf was in 1922 ontdekt.

MIRJAM

UIT DE BUNDEL

HET VOCHTIGE PARK

MIRJAM

De heer Jansen was van opinie, dat men geen tweemaal hetzelfde lied moest zingen. Dit was altoos zijn vaste overtuiging geweest en bovendien 'n gewone traditie op Oudejaarsavond: als de Marseillaise eenmaal door de geachte aanwezigen gezongen was, moest het Deutschlandlied ten gehore worden gebracht. Hij zweeg uitgeput, pufte en zette snel den groenen kelk voor zijn purper aangezicht. Uit het na middernacht aanwassend gezelschap steeg 'n heftig protest tegen meneer Jansen's gloedvol betoog, men riep: „Alleen Nederlands fabrikaat,” ja, de oppositie was van oordeel, dat het geen pas gaf in dit vredelievend gezelschap Duitse liedjes ten beste te geven en de heer Israël Moser, fabrikant, vervolgde hikkend en hardnekkig, in de ene hand het wijnglas, in de andere de sigaar: „Liberté, liberté chérie ...”

Een jongeman, die tot dusver zwijgend met zijn verloofde aan een tafeltje had gezeten en zich vergenoegd had met het werpen van zijdelingse blikken op het musicerend gezelschap, kwam nu sluipend en geniepig op den Stammtisch toegelopen en hief met tederbezopen stem het lied van de stad aan:

*Waar 't gouden beeld in 't zonlicht staat
Op hogen torentans ...*

De heer Moser verstomde, morste bevend de as van zijn sigaar, den wijn uit zijn kelk; hij was volmaakt schoon met zijn vuurrood opgezwollen gezicht met de snor-Napoleon III en het Zola-lorgnet en hij zong mee, na zijn sigaar op den asbak te hebben neergelegd:

*Waar Maas en Roer verenigd gaat
In lichten golvendans;*

bij den laatsten regel schetste zijn hand treffend den golvenden dans der wateren. Ontroerd zweeg het gezelschap en terecht was men verontwaardigd, toen de heer Thijske Tonnaer daarna in zijn

eentje 'n obsceen liedje entameerde. Men was volmaakt tevreden.

Het nieuwe jaar was hoopvol ingezet.

Voor alle heerlijkheden die de patroon in zijn café ronddiende, de tong, de pâté de foie gras, de bowl, de wijn, de sigaren, de cognac, behoefde men hedennacht niets te betalen, ja, 't was gratis. Het jaar was goed ingezet, geen wanklank werd gehoord. Elke nieuwe gast ging zich aan de grote tafel vervoegen en dan rezen alle heren op: Meneer Désiré van Schoonhoven, de groot-veekoopman, meneer Geerlings, de groot-kruidenier, Thijske Tonnaer, de burgemeester van 't naburige dorp, meneer Moser, de groot-fabrikant, zijn zoon Arthur, die er 'n weinig afwezig bijzat, maar goed, hij was dan ook de advocaat, dien de boeren elkaar met slimme knipoogjes recommandeerden, – de neven, Alex-van-het-fabriek en Siegfried, de medische student, die uit Wenen over was, voorts Marius de la Gilleppe van 't kadaster, Antoine Bartholomaeus van de secretarie, de gebroeders Van der Goor, onderwijzers, Theo Reynders van de rechtbank: bij elk zalig nieuwjaar rezen ze overeind en murmelden plechtig de tegenfrase: èn alles wat wenselijk is.

En gelijk iederen Sylvesternacht had men op 't gewichtig ogenblik de grote kerk niet horen slaan, had men den toepasselijken weemoed in de traanzakjes moeten achterhouden en gelijk ieder jaar ontspon zich 'n zware discussie over 't probleem of men te hard gezongen had en daardoor de twaalf slagen niet had vernomen, (men fuifde immers onder de rokken der H. Kerk; d.w.z. de herberg De Zwarte Ruiter stond in de schaduw van de romaanse kerk van St. Isidorus, wiens gouden beeld in 't zonlicht fonkelt), of dat de Rector, die olijkerd, de klok had stil gezet en de gelovigen aldus in den waan had willen brengen, dat ze nog steeds in 't vorig jaar vertoefden. De blijgeestigheid sloeg over in algemene vrolijkheid, toen de dikke onderwijzer, Sef van der Goor, van eigen luimigheid onbewust, over de biljarttafel wilde springen, en 'n pijnlijken val deed. Hij had nog elk jaar het kunststuk ter ere van de jaarwisseling met succes volbracht, en onder het opgeruimd gelach der anderen beweerde Sef dat men 'n dagje ouder werd. In de eerste consternatie had de heer Bancard, de groot-manufacturier, zich tot Alex Moser

gewend en geïnformeerd omtrent 'n huis dat hij wilde kopen. De jonge fabrikant gaf geen antwoord, doch riep om 'n sigaar. De man trok nu Israël, dat eerbiedwaardig breedgesnorde fuifnummer aan de revers en vroeg weer iets over dat huis, doch onder 'n lachje zijn pijnlijke verlegenheid dekkend, weerde die af: „Monsieur Richard Gérard Bancard, vanavond geen affaires.” Doch de magere Bancard hield aan, en ietwat driftig zei de ander: „Maar ik verkoop 't niet, want 't is 'n goede geldbelegging en, meneer Bancard, doet u me 't genoeg, vanavond nu we gezellig bij mekaar zitten over de zaken te zwijgen.” De heer Bancard, gevoelloos, boog zich cijferend over z'n cognac.

De politie was reeds enige malen komen waarschuwen dat 't sluitingsuur reeds gepasseerd was; elke agent kreeg wat lekkers en trok weer af. Toen echter 't hele politiecorps was gespijzigd, was 't bij drieën. Men moest scheiden. Er werd een en ander teruggegeven en men verontschuldigde zich bij den waard: „Er is me wat overgegaan.” Dat was de vaste formule. Burgemeester Thijske greep naar buiten wankelend z'n fiets, zette bedachtzaam z'n linker voet op 't „pinke”, sprong naar voren, en daar zat hij, triumfant en dik van pâté de foie gras, en met de goede wensen voor zijn vrouw en onder de bezorgde waarschuwingen toch vooral niet de Maas in te fietsen, reed hij zingend: Wij gaan nog niet naar huis, wat tamelijk inconsequent klonk, door de Carmelitessenstraat, naar zijn gemeente. De onderwijzers Van den Goor, in stand even zijn minderen, die echter in zijn dorp woonden, volgden respectvol afstand houdend, ze zongen het Limburgse volkslied, dat de harten verkwikt.

De heer Moser, inmiddels in zijn imposante pels geholpen, had 'n politieagent en den heer Jansen 'n arm gegeven en schreed kaarsrecht door de Carmelitessenstraat, gevolgd door zijn familieleden, De la Gileppe en Bartho. Opeens hield hij stil en sprak plechtig in den vriesnacht:

„Vrienden, dit is 'n aristocratische straat.”

„Een straat van hogen adel,” beaamde de agent.

„Ik herhaal, 'n aristocratische straat. Hier woont de gravin W.,

daar de baron van G., ginds de jonkheren C. en D., mitsgaders de burggraaf. Aan het eind verheft zich mijn woning, de eenvoudige stulp van Israël Moser, koopman en fabrikant." Luidruchtige nieuwjaarswensen van den hoek omzwenkende feestelingen deden hem zwijgen. Dan voer hij voort: „Vrienden, mijn vader was 'n hoogstaand man, maar van adel was hij niet. De burgemeester van S. en de notabelen kwamen bij hem en zeiden: Ziet, ge zijt zo'n brave Jood, waarom wordt ge geen Christen? Maar zeer ter snede antwoordde mijn vader: Dan zou ik geen brave Jood meer zijn."

„Dat heeft men meer gezien," viel Jansen in, die 't koud begon te krijgen.

Arthur wilde zijn vader meeslepen. Maar deze vervolgde nerveus: „Mijn vader was 'n eenvoudig man en hij zei altijd: Laten wij God danken, dat we ons brood hebben. Maar ik – het verdroot mij dat al deze adellijke heren zulke fiere wapenspreuken voeren en wij niet: De Adelaar vangt geen vliegen; Door het Zwaard tot de Zon; Kruis en Zwaard voor de heerlijkheid Gods – en de familie Moser dan?" Hij wierp 'n desolaten blik op de Sociëteit, die voor hem gesloten bleef; „maar zoëven bij het twaalfde glas, juist bij het twaalfde, kreeg ik 'n uitmuntend idee. Ik heb mij ook 'n devies bedacht dat ik zal doen schilderen boven mijn woning: „Door nijvre vlijt tot heerlijkheid."

De familie, verbaasd en ontevreden, doch ook bewogen door den wijn, volgde het indrukwekkend grote kind, dat luidschallend zong: *Allons enfants de la patrie, le jour de boire est arrivé.* Bartholomaeus verliet hen, hij ging nog kienen om wild. Voorbij de kerk verrees het vierkant herenhuis uit de dagen der Restauratie. De heer Moser opende de deur met het gebaar van boeren-burgers-buitenlui-gaat-dat-zien en zong oprecht verheugd: Treedt binnen, treedt binnen. De politieagent sloot consciëntieus de zware deur, die in feodale wormstekigheid geenszins voor de entrees van den naburigen adel onderdeed. In de statige corridors hingen dezelfde wansmakelijke schilderijen van jagende ruiters en hijgende beesten, intieme bronnen met stupied glimlachende herderinnetjes, voorts koeien, veldslagen en eenden; de gang was lang en tegen 't eind

voelde Siegfried zich opgekwikt of hij in 'n lachspiegel had gekeken. Binnen sloften allen verstild en ernstig. Alex peuterde aan de radio om 'n middernachtelijken omroep op te vissen en onverwachts druiste het klettersnelle rythme van 'n Amerikaanse band tegen de gemoedelijk-trage provinciesfeer in. Overdag hoorde je Duitsland 't best, doch nauwelijks klonk 'n militaire stem uit het Nazikamp of zwijgend zette een der Mosers het toestel af. Dan liever de zenuwachtige jazz, waaraan het stadje stilaan wende. De politieagent vertelde op meewarigen toon van 'n werkwillige die door de stakers van de kanaalwerken was mishandeld. De advocaat nam 't kijfachtig op voor de stakers en duwde den politieagent autoritair in 'n crapaud, waarbij hij struikelde over deszelfs sabel; zo was de pacifistische drinkatmosfeer enigszins geluwd. De oude Moser stond op om in den wijnkelder af te dalen. Inmiddels dreef het gesprek van de crisis naar 't dandysme. Marius de la Gileppe, die 'n adellijke bastaard was en hier ter stede den toon aangaf op 't stuk der herenkleding, bestreed vurig de betichting van fatterigheid. Hij streek daarbij met zijn tienmaal beringde handen over zijn gefriseerde hoofd. Alex drong de gedachte terug, dat, zo hij, de van nature krulharige, één briljant dorst dragen, men wederom aldra van Joodse drukte zou spreken. De jonge Siegfried beweerde, dat wáár dandysme met enige armoe en veel fantasie gepaard had te gaan, *de* Dandy was Chaplin met zijn gentlemanlike bewegen in zijn haveloze plunje. En in Wenen kende hij er nog enkele echte; één liep de café's voor in en achter uit met 'n scheven hoed van voor den oorlog, 'n rietje onder den arm, op afgeleefde vuile slobkousen; 'n ander in z'n rafelig, met vetvlekken bemorst jacquet stak bij elk passerend meisje 'n monocle voor zijn kennersblik, zijn bolhoed was volkómen groen geworden. Marius had gelezen, dat men de echte dandies slechts onder de priesters en de krijgslui vond. Daar had je Pastoor Knoups, de grote lettré en kunstkenner, in z'n onberispelijken toog, dat was 'n heroïsche dandy, de rest waren swells *). En De la Gileppe dien 'n uitstekend muziektalent aankleefde, zette zich voor den vleugel, wyl uit de radio geen jazz meer mekaniekte. Knoups, dacht Siegfried, mijn

* swell: fat

vriend, de Roomse priester, die vroeger zo mooi op 't harmonium had gespeeld, hoe zou 't hem gaan! Wat was 't heerlijk, dat je hier nog vrienden had! De heer Moser was kwelend met vele flessen Heidsieck binnengekomen, de heer Jansen ontwaakte uit zijn indolentie, sommeerde Marius met Stravinski op te houden, dewijl hij wilde toasten. Hij stond rechtop, de heer Moser ook, de rest bleef zitten. Hij oreerde in dialect, dat, zo hij thans het woord nam, dan geschiedde dat enkel en alleen, om van z'n innige vriendschap te getuigen voor den nobelen Moser, die 'n steunpilaar was van onze geliefde stad, 'n toevlucht voor weduwen en wezen, 'n rechtschapen Israëliet, blakend van godsdienstzin, om kort te gaan – een mens. De heer Moser, die er nimmer aan getwijfeld had 'n mens te zijn, doch er nu zo uitdrukkelijk op attent werd gemaakt, bedankte enigszins onthutst en zei dat hij Jansen ook altijd 'n aardige vent had gevonden en dat hij hoopte dat hem de champagne zou smaken. De familie was gegêneerd, vooral toen de agent te kennen gaf dat 't hem altoos zo verwonderd had, dat 'n zo aanzienlijk heer als meneer Moser geen lid was van „Twee handen op één buik”. Zo noemde men schertsend de sociëteit, waar patriciaat en wijnhandel, tezaam vormend de 80 bovenste kasten van de 183, waarin het standenrijke stadje te verdelen viel, zich verenigden. De agent, volkomen onbewust van de tere snaar, die hij in 't nobele hart van 't geslacht Moser zo onverhoeds had betokkeld, werd met 'n sigaar en 'n nieuwe coupe tot onderbreking zijner rede genood en aller gedachten concentreerden zich op het gevarieerd hors-d'oeuvre, dat de inmiddels naar beneden geholde ménagère gewrocht had. Men goot geurigen wijn naar binnen, weerom had de Ernst het veld geruimd voor Kortswijl; rond het knappe, zwarte huishoudstertje en den langwerpigen Israël zaten de drie Mosers, de agent, de heer de la Gileppe en de reeds overvrolijke Jansen. De rode poes was wakker geworden in haar openstaand mandje en bekeek de goede sier met veel dédain.

Toen alles op was, joeg de huishoudster de slaperige Mosers naar bed en de anderen naar huis. Siegfried ging met Marius op stap, de agent nam den onvasten Jansen onder den arm. Midden op de

markt verscheen Bartho tussen twee agenten, aan wier vrije arm een haas bungelde. Uitvoerig vertelde hij Siegfried en Marius, hoe hij die hazen verdiend had met kienen, en dat hij net de kleine Soos had willen verlaten, toen deze heren van 't Gezag op hem afkwamen. „Waarheen brengen jullie me, mannen?” had hij gevraagd. „Naar uw huis, meneer Bartholomaeus.” Toen was hij maar meegegaan. Als ze hem naar 't bureau hadden willen brengen, had hij rechtsomkeert gemaakt, en was hij de club weer binnengevlucht, zo besloot hij zijn dronkemanspraatje.

De markt was stil, groot en rond, alle straatjes tuimelden van 't plein naar beneden of huppelden omhoog naar de kerk toe. De koude en de stompe praat van Bartho hadden Siegfried ontuchtend, hij liep in gedachten naast z'n vriend. Vanavond in De Zwarte Ruiter waren alle rancunes, alle kleine vijandelijkheden stopgezet. Hoeveel zelfbeheersing had grootvader niet van node gehad, zich te handhaven, hoeveel grofheden niet moeten verduren, eer de rhetorische erkenning: ziedaar 'n mens, zijn zoon, den oprechten halven gare oom Israël werd toegezwaid. Nu was de familie Moser erkend, nu was ze „een van ons” geworden. En wie waren die „ons”? Kleine burgers en outlaws. Altoos moesten de Joden een surplus bezitten, geestelijk of anderszins, had hij ergens gelezen, boven den stand, waarin ze werden toegelaten. De Mosers waren gewoon hun gedachten daaraan uit te schakelen, zoals ze de radio overschakelden als Hitler of zijn paladijnen de wereld door de microfoon profeteerden. Als 'n boze nachtmerrie herinnerde Siegfried zich huiverend de begrafenis van 'n klein Joods vriendinnetje van acht jaar. Mirjam, heette ze, als de moeder van hùn Heiland. De jongens hadden op 't hek van 't klooster gezeten en haar nagedachtenis ontwijfd, wilde scheldkreten en stenen suidden door de lucht: Een, twee, drie, 'n Jodin kapot, vier, vijf, zes, 'n deksel erop. Uit 'n hels verleden klinkt die gruwelijke spot in 't aangezicht van het heilige afzijn. Dan de geestelijke ellende der latere jaren, hoe blij was hij de kleine, kronkelende stad te verlaten, al had het zich uitbreidende bedrijf van Moser den uiterlijken smaad den brutalen mond gesnoerd. Dan Wenen, de Universiteit, waar den

Joodsen professors door de machtigste middelen het zwijgen werd opgelegd; de moderne beschaving argumenteerde met het werpen van vuil en opereerde 't gelukkigst met de vuist. Maar nu was hier alles best, want hij was verliefd op de stad die de zijnen eens had willen uitstoten, hij hield van dit Limburgse volk, in zijn gedachteloze bekwaamheid tot 's levens geneuchten, hij hield van den kordaat rechtopstappenden slanken Marius, dit specimen van den Limburgsen aristo, van den dichter Rozedorus, van Pastoor Knoups, den fijnen verzamelaar en componist; beschroomd, maar hartstochtelijk hield hij van de zorgeloze meisjes van dit land, de zwartharige, de roodlippige. En elk jaar trok hij in heimwee naar zijn steeds meer veranderende stad, niet willende realiseren, dat de andersgezindheid van vroeger verholten aanwezig bleef, zelfs na het intiemste samenzijn met het liefste meisje, hier als in Wenen.

Marius keek den soezenden vriend 'n paar maal vragend aan. De straatjes kronkelden en deden gek en nu herinnerde Siegfried zich 'n zin, dien hij vroeger op school geleerd had: „Door de vele branden die onze vaderstad hebben geteisterd, zagen de vroede vaderen zich telkens genoodzaakt de wijken weer opnieuw te bouwen. Vandaar dat ons stratencomplex in zijn fraaie rechtlijnigheid aan de wasfiguur der vlijtige bij doen denken.” Die gelijkenis was hem in z'n jeugd zeer aanvechtbaar voorgekomen, hij had z'n vinger opgestoken, de onderwijzer had medelijdend gelachen, en de klasgenoten hadden honend gegromd over zoveel Joodse eigengereidheid. De straatjes golfden wild en mooi witgroen in het scheidend maanlicht.

Hij had met Marius geen woord gewisseld. Aan diens huis stond in 'n slobberige kamerjas de schoolmeester Rozedorus. Hij greep opgeruimd hun beider hand, hun zalig nieuwjaar wensend, en trok ook den weerstrevenden Siegfried naar binnen. Marius woonde bij Rozedorus in, die juist opgestaan bleek te zijn en van zins was de natuur te contempleren alvorens ter kerke te tijgen. In de ultra-moderne groengestileerde kamer stond zijn ontbijt te schemeren. De heren hadden geen honger, doch wjl de kachel niet aan was, en de konjakjes de warmste jakjes heten te zijn, namen zij er een

op den valreep, elkaar 't beste wensend. Siegfried dacht niet meer aan zijn malaise, hij genoot van zijn cognac en keek den geleerden vriend Rozedorus open en blij in diens kinderogen. De dichter verontschuldigde zich, dat de kinderen nog sliepen, anders had hij ze op z'n handen laten balanceren, of als 'n haan gekraaid, of als 'n leeuw gebruld, maar hij wilde ook zijn vrouw, die hem onder den duim had, niet wakker maken. Nu moesten ze zich maar tevreden stellen met goeden Hennessy.

Innerlijk verwarmd schudde Siegfried zijn vrienden de hand en trok welgemoed door den lichter wordenden jongen dag. Er klonken stemmetjes van kinderen, die naar de vroegmis wilden: Daag mam, daag pap, en uit alle deuren verschenen opeens vele schoongeklede kindertjes. Hij nam zijn weg door 't geelschemerend Begijnhof; weifelend was de zon doorgekomen. Hij had 't warm, wellicht door den alcohol, misschien vroor 't niet meer. Hij stapte stevig door, hij wilde niet naar bed en neuriede zacht de liedjes van den vrolijken nacht. Op den hoek stond 'n beeldje van de Moeder Gods in 'n bedehuisje, waarop geschilderd stond:

169

*Wanneer gij hier passeren moet,
Zeg dan: Maria, wees gegroet!*

'n Dwaze ingeving volgend, riep Siegfried: Wees gegroet, Maria. En hij voegde er vurig bij: En 'n zalig nieuwjaar. Door het groot volumen alcohol, dat hij geconsumeerd had allicht tot gevoeligheid geneigd, zei hij, terwijl hij 'n stap naderde tot het beeldje: „Mirjam.” Het was geen werk van kunst, doch vroom in den naïeven trant van het volk, veel goud blonk op de zware kronen die Maria en haar kindje droegen. Maar achter in zijn hoofd hoorde Siegfried het schone, mateloze Gregoriaans, Lauda Sion en Kyrië, zoals de knapen het zongen in het kerkje van Pastoor Knoups. Hij was ontroerd. Als hij nu Knoups 's 'n zalig nieuwjaar ging wensen, zijn allerbeste vriend! Het was heerlijk vrienden te hebben als Marius, met wien je zweeg, Rozedorus met wien je sprak, maar 't allermeest hield hij van den kunstgevoeligen geestelijke, dien hij gaarne als zijn mentor

beschouwde, dien hij raadpleegde over zijn bezwaarlijkheden, wiens aristocratische bonhomie hem troosten kon. Over het diepste zielelement sprak Siegfried hem niet. En als hij in Wenen daarover begon, lachte men geamuseerd. En Siegfried ging naar het dorp.

De zon maakte het nieuwe jaar warm. Door de helderwitte straten van Knoups' parochie liepen witte kippen alsof het geen Zondag was. Notabele heren liepen reeds in 't zwart met hoge hoeden op om andere notabele heren nieuwjaar te wensen. Voor de kerk stond sierlijk in strakzittende soutane met de kleine driekantige bonnet op, Pastoor Knoups. Met vreugdevolle gebaren om het wederzien kwam hij naar Siegfried gestapt. Zo wandelden ze saam over het kerkhof, waar oude zerken met zinvolle inscripties het leven op 'n nieuwe wijze deden zien. Knoups vertelde dat hij van 'n jongen beeldhouwer 'n eiken Piëtabeeld voor 't altaar had gekocht, het oude Madonnabeeld werd, jammer genoeg, wormstekig. Als Kapelaan de tweede mis had gedaan, moest Siegfried 's mee gaan kijken. Pastoor vertelde plastisch van oude Italianen, van de blauwe Fra Angelico, het was 'n muzikaal genot naar zijn zuidelijke woorden te luisteren. 'n Windmolen ontlokte hem wijsgerige sententies. Het leven was mooi en vol diepen zin. Knoups' arendsogen fonkelden in 't terracotta gezicht en hij zei herhaaldelijk, dat zijn leven zo volmaakt was. Siegfried was verheugd, al sprak Pastoor wellicht ook tot anderen zo; maar nu zag hij ook, hoe zijn vriend 'n levenskunstenaar was, 'n dandy in den hoogste zin. Het jaar was goed begonnen.

Ze traden in de leeglopende kerk. Machtig stond daar het eikenhouten plastiek, waar de lijdende godheid in de bezwijkende armen van zijn moeder met naturalistische getrouwheid was uitgehouwen. Een knap stuk werk. Uit 'n donkere nis nam de pastoor 'n kleiner beeld, en door 'n zijdeur traden ze buiten op 't kerkhof, want hij wilde het Siegfried in de zon laten zien. „Kijk, dit is de Madonna, die er eerst stond, 't is aan 't vergaan.”

„O, maar dit vind ik veel mooier ...”, sprak Siegfried. „Weet je dat Maria en Mirjam dezelfde naam is?” Het was 'n beeld, zoals men

dat vooral nog in Zuidduitse kerken ontmoet, lang en slank, zonder versieringen, zonder aureool, maar de gevouwen armen vroegen erbarmen, en de zoete mond en de halfgeloken ogen beloofden vrede, vrede voor alle mensen.

„Dit is prachtig.” De pastoor keek hem aan. „Dat is ’t zeker, maar ik kan ’t niet houden, de parochie is arm geworden. Als ik maar ’n rijke vent wist, ’n liefhebber,” zei hij met iets listigs.

„Ik wil wel,” zei Siegfried begerig. „Ik vind ’t zo mooi.”

„Ja, eigenlijk mag men op Zondag geen zaken doen, maar allà, laat de armen ook ’s ’n goed nieuwjaar hebben. Maar je moet direkt toeslaan,” voegde hij er joviaal en prettig aan toe, „we marchanderen niet, we zijn geen Joden.”

Siegfried stond sprakeloos, hulpeloos. Hij was niet te helpen. Over ’t gelaat van den ander ging ’n roder waas.

„Neem me niet kwalijk,” praatte de pastoor vlug, „ik dacht er niet zo gauw aan, dat jij ...”

De Jood luisterde niet langer, hij wilde ’n zwak tegenbetoog houden, hij kon niet, draaide zich om, probeerde rechtop z’n weg terug te vinden. Gebogen, moeilijk zijn kinderlijke tranen terugduwend, liep hij tussen de akkers.

PROVINCIE

„Vraag me niets,” placht de inspecteur tegen z’n vrouw te zeggen. De dreiging in z’n toon nam door de jaren zeker niet af en had ten gevolge dat ze den blik niet meer vragend naar hem ophief. Hij was ’n gestreng heer, door de gansche straat bewonderd, maar meest van alle dames aanbad hem z’n vrouw. Deemoedig van aard, was ze ’s Zondags toch trotsch als ze met hem de kerk verliet, maar gelukkig was ze niet. Ze hield haar hand volgens voorschrift losjes op zijn arm, welke denzelfden eleganten boog vertoonde als op werkdagen, maar waar nu haar arm lag, hing door de week de zilveren haak van zijn stok. Frans drentelde met het machtig kerkboek achter moeders ruischende lange rok of sprong voor hun voeten al naar zijn stemming was, maar een vroolijk Fransje viel op den dag des Heeren niet in vaders smaak. „Gedraag je,” knorde hij, en tegen moeder die in ’t voorbijgaan gaarne ’n woordje zei tot al die oude vrijsters, welke hun kwijnende of luide hulde den voorbijschrijdenden „knappen kerel” welhaast aan de voeten leien en zenuwachtig fluisterden, riepen of gilden (maar er waren ook die met neergeslagen oogen zwijgzaam ingetogen knikten), tegen mevrouw, zeide mijnheer de inspecteur: „Ik heb je toch al zoo vaak gewaarschuwd: niet praten als je met mij wandelt.” Hij bewoog zijn zilveren stok ter slinke hand bij alle hysterische begroetingen in de richting van zijn glanzenden hoogen hoed, dien hij alleen voor adel en magistratuur afzwierde. Hun straat was nogal wonderlijk. Behalve meneer Bahlman en het gezin Bartholomeus, leefden er enkel ongehuwde vrouwen; het ongetrouwd blijven was hier geen uitzondering, maar norm. Op elke winkel stond Gezusters zus of zoo, want al deze dames voorzagen door kleine handel in hun bestaan. Bij alle dames was de kleine Frans in aanzien, door allen gecajoleerd¹ en verwend, behalve door de Gezusters Knipping die de naam hadden valsch te zijn. Ze woonden midden in de straat, verkochten parapluies en tegen Carnaval mombakkesen. Voor de parapluies kwam geen sterveling, maar tegen Februari verdrong zich de stad voor de prachtigste rare snuiten. De jeugd evenwel vreesde de dames die zelden uit het donker van hun boutique in het licht kwamen, er was geen twijfel aan dat de zusters heksen konden! Later nog schrok

Frans als hij haar linnen aanschijn plots tusschen de parapluies zag opdoemen. Bij de dames Monten die zeer godvruchtig waren, kreeg hij fraaie heiligeprintjes en „zwartjes” die ze bij de winkelwaar cadeau gaven. Op 'n ebbenhouten tafel in de „goede kamer” stonden machtig groote boeken op standaarden. Frans, in de meening dat het familiealbums waren, wilde ze inkijken, maar juffrouw Monten schrok en schoot voor de eerste keer uit haar slof. Ze zeide dat het niet van goede manieren getuigde iets ongevraagd aan te raken. Het waren de boeken die haar broer, prof. Monten, geschreven had, een hoogleeraar in de chemie. Hoewel deze werken onbegrijpelijk waren en de broer der pieuze² dames een geducht anticlerikaal en zelfs atheïst was geworden, namen zijn boeken de eereplaats in. De dames Monten waren niet de eenigen die zich met Frans zijn opvoeding bemoeiden. Daar was de grijze juffrouw Cuypers die hem leerde met twee woorden spreken, de pet niet op één oor te zetten, daar kreeg je scheeve ooren van, en veel nuttige zaken meer; ze was altijd aan 't moederen, zij 't ook op licht onsaamhangende manier en haar zuster knikte en zuchtte. Ze handelden in wollen goederen. Bij de dames van Susteren ontving hij behalve veel snoep, gekleurde liebigprintjes³ die feesten uit verre landen verbeeldden, alles was daar met bloemen versierd, op booten waarop muziek gemaakt werd, dansten bekrante prinsen en princessen. Als het regende in de Luifelstraat, was het goed naar die bonte feesten te kijken.

Met andere jongens ging Frans weinig om, naar zijn vaders meening was er niemand van hun stand, met niemand mocht hij verkeerden dan met den zoon van rechter Maessen en die toonde weinig belangstelling. Zoo zocht Frans 't maar bij de oude vrijsters. En bij meneer Bahlman! Ieder heeft zoo iemand waar hij tegenop ziet. Zijn groote Vriend was al oud en liep niet makkelijk. Frans was maar steeds bezorgd dat de oude man eens op die smalle, gladde donkere trapjes zou uitglijden. Wat zou dat een vreeselijk verdriet zijn! Als men Frans gevraagd had, van wie hou je nou 't meest en hij

1 cajoleren: naar de mond praten, vleien, strelen.

2 pieuze: godsvruchtige

3 Liebigprintjes: vermoedelijk printjes die bij Liebig (soep)producten verpakt waren.

zou niet te beschaamd zijn geweest, dan zou zijn antwoord wezen: van mama en meneer Bahlman. Maar waarom? dat is moeilijk aan te geven. Was misschien Balhmans kamer gezellig met zijn schemerdonker dat je zelfs belette de schilderijen te bekijken? Zoo oud was hij, zoo oud. Hij liep heelemaal voorover en zijn gezicht was vol fijne kreukeltjes, maar Frans wilde later ook zoo voorover gaan loopen. Hij was liever de zoon van Bahlman geweest dan van papa. Maar Balhmans zoon had hij nooit gezien. De oude meneer had hem er zoo langzamerhand veel van verteld: die was dokter geweest, een geweldig knappe man natuurlijk, maar zelf ziek geworden, en voorts gestorven. En dit zeggend, huilde de oude vader. Wat hield meneer Bahlman van zijn zoon. Frans kon zich niet best voorstellen dat zijn vader om hem huilen zou. „Maar ik wor' ook dokter,” zei hij 'n keer en de oude Bahlman glimlachte zoet en streelde hem 't hoofd. Hij vertelde van de reizen van zijn zoon; die was nu letterlijk overal geweest om negers en chineezers beter te maken. Geloof maar vast: zooals meneer Bahlman vertelde, kon 't geen onderwijzer ter wereld. Soms zei Bahlman dingen en die begrijpt men pas later. Toen de goede man dood was. Ze wandelden bij mooi weer samen, hoewel vader er bezwaar tegen had, maar die was er niet altijd om toezicht te houden. Voetje voor voetje ging het langs de Maas, de Rattetoren en meneer zei zacht steunend: „De boomen ... de duiven ... het gras ..., kijk de wind over het water, mooi allemaal,” en toen vond Frans er weinig aan, maar later werd hij bewogen omdat de oude man hem het Limburgsche landschap had laten zien dat golfde op en neer met zijn zonglanzende groen, maar ook met zijn regengrijs en eindelooze fijne boomenreeksen. En ook dit herinnerde hij zich van den ouden man: „Als je maar van de mooie dingen houdt ...” De zoon, de dokter, had wel geen dikke boeken geschreven als Prof. Monten, maar wel stukjes in dunne engelsche tijdschriften. Die dunne blaadjes waren echter even bizonder als de dikke boeken bij Monten en geheimzinniger dan de ingebonden katholieke illustratie thuis.

Maar zeer geheimzinnig was het doen en laten van Melle Stéfanie Banquart. Zij was de jongste vrouw van de heele straat en

hield met twee zusters een deftige sigarenzaak, waar hij soms voor vader lange Regalia's haalde. Het heele huis, maar Melle Stéfanie vooral, geurde naar havanaparfum. Hij rook 't heel erg toen ze hem eens tegen zich aandrukte en hem een kus gaf. Waarom deed ze dat? Ze had tranen in de oogen. Ze rookte ook sigaretten. Frans had 't zelf gezien, maar het niemand overgebriefd, ze lag op 'n sofa te rooken in een zeer duister vertrek waar 'n wierooklucht hing, ze was heel donker en had 'n beetje dons op haar bovenlip. Tegenover haar was 'n portret met een breede witte rand in 'n dofbruine lijst van 'n meneer met net zoo'n opgestreken snor als papa. Zeker haar vader of haar broer, dacht Frans eerst. Pas veel later durfde hij er naar vragen en kreeg toen hetzelfde gevoel als toen hij de boeken van prof. Monten had aangeraakt, van onbescheiden te zijn, want Melle Stéfanie begon te snikken en misschien was 't wel die keer dat ze hem op zoo vreemde wijze tegen zich aandrukte en hij het havanaparfum op haar boezem zoo scherp gewaar werd. Hij vroeg moeder er naar, die juist zeer neerslachtig was en vaag zeide: Juffrouw Stéfanie heeft 'n ongelukkige liefde gehad. Dat leek zooiets als 'n ernstige ziekte, waarover men liever niet spreekt. Maar het gebeurde kort na het overrijden van het hondje Fifi van juffrouw Jaeger, dat de heele buurt in opschudding bracht en waar niet alleen die arme juffrouw Jaeger, die toen nog bleeker werd dan ze al was, maar Frans en de meeste der dames om schreiden (er waren toen nog niet veel auto's en het donderend ding op hooge wielen was de schrikwekkende voorbode van treurige dingen die komen moeten), – het was kort nadien dat Melle Stéfanie de merkwaardige woorden tot den jongen sprak: „Als je werkelijk de liefde ontmoet, dan moet je je door niets laten weerhouden, je niet laten bepraten door je familie of wat ook. Zet door, Frans, tegen de wil van de heele troep, o ik had zoo gelukkig kunnen zijn met Ernest! als ik maar niet naar mijn zusters had geluisterd ...” En daar ze begon te snikken, trok Frans zich terug. Dien avond zei vader met de krant: „Nu zullen we wel niet lang meer neutraal blijven, de overwinnende legers trekken Limburg binnen.” Men hoorde duidelijk schieten als men het raam openzette. Moeder hilde om de voorspelling die haar man met

Napoleonsallure deed. En Frans gevoelde dat hij nu niet langer 'n kleine jongen was, dat hij met de grootmenschelijke ernst had kennismemaakt, liefhebben en doodschieten!

Kort daarop stierf meneer Bahlman. Alle kwezels van de straat marcheerden twee aan twee als afgodsbeelden stijf met gitten⁴ behangen naar de kathedraal. Vader had geen tijd, moest ergens 'n nieuwe zusterschool openen, maar Fransje, hoe naar hij 't ook vond, stapte achter 'n neef van den overledene aan, met 'n zakdoek in z'n hand. Maar de zakdoek bleef droog. Pas veel later toen er vuurwerk was voor de koningin, dacht hij weer aan Bahlman, die altijd zoo gul gegeven had als de kinderen bij hem kwamen voor „versiering” en illuminatie. Maar de indrukken waren hevig, en toch vluchtig, er gebeurde te veel, aeroplanen manoeuvreerden boven de stad, de hele Luifelstraat werd donker door 'n luchtballon, van alle kanten kwamen gevluchte soldaten. In huis werd 't er niet gezelliger op. Hun woning was de eenige die nog 'n zeventiende-eeuwsche luifel droeg en 'n uithangbord met 'n korenwan⁵, vader had dat heele zaakje weg willen hebben, maar het mocht niet van de raad, hoe hoog heer vader ook was. Vader nam het die lummels, die kaffers geducht kwalijk, al ging hij in 't café beleefd met burgemeester en wethouders om, die hem allemaal persoonlijk bezwoeren dat ze die rotte luifel niet zoo gewichtig vonden, maar ja, wat wilde men, het was force majeure.

Frans dorst niet langs 't café, maar een keer móest hij er langs. Achter de heesters in bakken, zaten de heeren en een van hen riep: „Kijk, inspecteur, je zoon.” En hij hoorde rillend zijn vader brommen: „Laat hem maar gauw doorloopen.” „Om den dooien dood niet, hé, Sjang, haal den jongeheer Bartholomeus eens binnen.” Even daarna hoorde hij 't gehijg van den dikken waard achter zich. Vuurrood en onhandig schuifelde hij binnen tusschen de triomfantelijk-lachende heeren, vader keek spits, maar 't was er zoo'n gezellig lawaai en geschreeuw, en toch gevoelde hij iets

4 gitten: sieraden van bergwas, gagaat, zwart agaat of, zwart barnsteen, soms zwart glas.

5 korenwan: brede, platte korf van gevlochten stro voor de verwijdering van het kaf uit gedorst graan.

van de wijding die hij had, toen hij voor 't eerst in de kerk kwam, alleen vroolijker. Alle heeren waren kolossaal dik en opgewonden, ze barstten voortdurend in lachen uit en de meneer die hem binnen had laten roepen, gaf hem 'n glaasje bier met suiker, hoe vader zich ook verzette. Het was heerlijk. Spoedig was vader hem vergeten en wat Frans nu zag, verbaasde hem onzegbaar. Papa was hier heel anders dan thuis, hij schreeuwde en lachte net als de anderen, zijn gelaat vertoonde dezelfde prettige geestdrift en Frans was er stil van, gaf hikkend antwoord toen iemand hem vroeg hoe 't hem beviel op het gym. Hij zat toen in de tweede klas. Toen eindelijk allen heengingen, stapte hij naast vader en was toch 'n beetje fier op dien voornamen man die een hand los hield in de zak, waaraan de rotting bengelde, die stuursch keek naar wie voor hem de hoed afrukte en die zich zelfs niet de moeite getroostte 'n gebaar te maken.

Het was al weer heel laat voor 't middageten, vader kwam nooit op tijd hoewel hij beweerde 'n man van de klok te zijn en van ieder stiptheid eischte. Zoo was er wel 's iets niet in orde, iets te hard, verkookt of aangebrand en dan viel vader uit. „Zeker weer te veel met de meid gekletst.” Eens toen hij nog rooder dan gewoonlijk en ietwat boos uit de sociëteit was gekomen op 'n Vrijdagavond, toen de gestoofde karper niet en forme was, zei hij: „Je bent en blijft 'n boeretrien.”

Moeder kleurde en zei niets, ze was een boerevrouw, maar vader, ondanks z'n hoogmoedige verachting, bleek eens 'n boerenschoolmeestertje te zijn geweest, die zich met behulp van zijn ellebogen had opgewerkt tot inspecteur van 't lager onderwijs. Maar van boeren moest hij niets hebben. Toen Frans eens over Prof. Monton sprak, zei hij: „Ach wat, 'n gewone boerehark, die wat harder heeft geblokt als ik, ik zou met zoo'n perfester niet willen ruilen.” Vaders conversatie was eer norsch dan aanmoedigend. Zoo was het niet te verwonderen dat moeder graag met de buurvrouwen sprak, die tegen haar opzagen omdat ze de eenige gehuwde was en de echtgenoot van zoo'n schoon en vooraanstaand heer. Maar gelukkig was ze allermint, ze kreeg altijd standjes. Ze moest meer op Frans letten, hem niet zoo op straat laten zwalken: „Hij moet

later priester worden, denk 's aan; onze heerzoon!"

Toen hij dit woord voor 't eerst had geuit, had ze hem verbaasd en ontsteld aangekeken: „Hoe zoo? dat kunnen we later toch nog wel zien, waarom juist geestelijke, waarom niets anders aanzienlijks?"

„Zwijg," zei hij, „ik weet wat ik doe." En haar gezicht ziende, zei hij nog: „Vraag me niets meer." Discussie gesloten. Zoo ging dat.

Op het Bisschoppelijk College wisten ze het. Hij werd met 'n beetje eerbied behandeld, kreeg nooit straf om de dubbele reden, zijn vader was inspecteur en hij zou geestelijke worden. Toen hij in de vierde zat, fluisterde men, dat hij zoo weinig met de wereld op had, dat hij vast besloten was in 'n Trappistenklooster te gaan. Gesprekken van klasgenooten verstomden als hij naderde, dat was een schaduw, die zijn toekomstige staat vooruit wierp. Soms was 't wel streelend te droomen van den grooten dag dat hij zijn eerste plechtige mis zou opdragen, de heele straat zou dan versierd zijn met guirlandes, overal hing de vlag uit. Maar doorgaans kwam 't hem geschikter voor 'n gewone jongen te zijn. Hij was ietwat nerveus door de eigenaardige stemming thuis, moeder had 't tegenwoordig met de zenuwen te kwaad, zij die vroeger altijd ja en amen had gezegd, liet nu haar stem verwijtend en schreiend gaan, soms uren lang, ze gilde wel midden in de nacht, haar haren zaten altijd verward en ze holde met open jak door 't huis tot groote wanhoop van den inspecteur, die opmerkte dat ze wel 'n wijf van de Tempeliersstraat leek. Blijf daar maar rustig bij. Er deden zich ook scènes voor. Eens was Frans er in den vroegen ochtend getuige van dat mama vader beschuldigde den jongen op te offeren aan zijn eigen ambitie. Frans moest 'n stoel in de hemel afbidden voor z'n vader, omdat die anders in de hel kwam vanwege de gemeene streken die hij had uitgevoerd. Geprikkeld stampte de inspecteur op de grond en riep beurtelings: „Zwijg, denk aan de bureu" en „'t Is voor z'n eigen bestwil". Midden in de kerkgeschiedenis begon Frans te huilen. De leeraar die 'n zacht man was, nam hem mee in de gang en vroeg hem waarom. Er was geen reden, snikte Frans en bleef

maar wild doorschokken.

Op school was hij niet meer dan middelmatig, maar daar hij naar Rolduc zou gaan, bleef men clement. Echter het eindexamen wordt, niet alleen door de heeren geestelijken afgenomen, de minister stuurde controleurs van diverse pluimage. Frans had er geen bezwaar tegen te zakken om tenminste nog een jaar te kunnen nadenken of hij naar Rolduc „filosofie” zou gaan studeeren of niet. Op 'n vrije middag tusschen de examina wilden 'n paar jongens om 'n verzetje te hebben naar Maeseyck over de grens. Men had Frans niet gevraagd omdat hij er niet bij hoorde, men wilde dansen met de Belskes, maar hij vernam er van, greep z'n fiets en wachtte z'n klasgenooten op bij de brug. Die waren onthutst, maar hij legde hun hakkeland uit dat hij hun plezier niet bederven kwam, maar dat hij ook 's naar de meisjes wilde, al kon hij niet dansen. Hij reed achteraan met Edouard van Schoonhoven. Zijn vader Désiré was 'n kameraad van papa uit 't café, Désiré noemde hem vroeger amicaal Bartho, maar sinds dien voorspoedige bevordering zei hij gelijk de anderen ook Meneer de Inspecteur, alleen de burgemeester zei: Specteur, tout court. Edouard haalde allerlei moppen op die Frans z'n vader had ten beste gegeven, soms zelfs ietwat schaamteloze en Frans verdedigde beschroomd zijn vader, zeggend dat hij toch goed katholiek was. Dat bestreed Edouard absoluut niet, maar repliceerde met 'n nieuwe grap. Insp. Bartholomeus had aan de bittertafel als volgt gesproken: „Ja in de vasten kwam mijn vrouw op me af en zei: Robert als ge u nu ook 's wat ontzei voor 'n goei intentie, als ge nu 's wat minder naar café gingt en niet meer rookte. Nou ze hield zoo aan en als volgzaam echtgenoot beloofde ik 't, maar ik stelde de conditie dat we gedurende de vasten dan ook apart zouden slapen. Haar gezicht betrok, maar dat was dan goed, evenwel ze werd avond aan avond stiller en stiller en ze zei tegen me: ge moet toch maar weer 'n potje bier gaan drinken, maar ik: Niks daarvan, als ik 'n goei intentie heb, wil ik ze volvoeren ook. Maar op een goei nacht lig ik lekker op één oor en daar hoor ik d'r kloppen. Wat is d'r, ma? En zij verlegen: Robert, Robert 't is half vasten, ge kunt weer rooken.” Tableau, zei Edouard droogkomiek, maar Frans liet den inhoud niet

goed tot zich doordringen, het was niet mogelijk verband te vinden tusschen de vrouw uit de anecdote en de geestesgestoorde die door hun huis dwaalde. Hij sloot z'n ooren hermetisch af, ademde de reuk van den zomer in, hij dacht even aan Bahlman en vond de wereld mooi. De ander ving nu over 't examen aan, hoe hij dacht 't gemaakt te hebben, maar een die voor reed, riep driftig: „Allez, daar zouden we vandaag niet over ouekleppen, niewaar?” Ze kregen 't over de vrouwen en een hing de ouwe cynicus uit: als hij in Gladbach 'n aardig kind zag, schoot hij haar altijd aan en zei: „Fraulein, ich liebe Sie, wieviel kost' das?” Er werd ook vurig gesproken over een José of Joske die hier in 'n bakkerswinkel moest wonen.

Daar het nog te vroeg was om naar de meiden te gaan, stapten ze bij 'n groote lunchroom af om koffie met gebak te gebruiken. Hier was Joske de dochter des huizes, ze was niet direct mooi, maar Frans die geladen was met 'n intens verlangen naar 't gewone menschelijke, werd verliefd, zoodra hij haar zag. Toen 't meisje een blauwe kop voor hem neerzette, greep hij haar hand en zei: „José, weet ge wel dat ge 'n schoon maske zijt?” Misschien wilde Frans na het cynische propos der anderen wel heel even imponeeren. In elk geval, José lachte, haar kleine roofdiertandjes glinsterden in het halfdonker. De jongens waren verbaasd en bewonderden Frans. Hij ging 's avonds niet met hen mee. Hij was in de smaak gevallen van het luchtige, gemakkelijke kind, maar in 't donker van 't park werd hij bijna angstig om wat komen ging, alles was zoo vlug gegaan. Ze leerde den onbedrevene kussen, het was iets ondenkbaars en leek verbazend op „gelukkigzijn”. En heel alleen fietste hij 's nachts naar Holland vol verwarde gedachten aan José, de woorden van Balhman, aan zijn zoon den dokter, aan het ongeluk van Melle Banquart, alles fladderde rusteloos door zijn warme hoofd heen en weer.

De ouders hadden ongerust inmiddels de politie opgebeld, die was spoedig op de hoogte van de escapade der knapen. Bij zijn terugkomst viel hij zijn moeder om de hals, alles was weer goed. Vader was wit, maar over zijn dunne lippen kwam geen woord. Frans had 'n klein krijgsplan ontworpen dat hij pas ten

uitvoer brengen kon, wanneer hij den uitslag van z'n examen wist. Waarschijnlijk hadden de gecomitteerden tot elken prijs het odium partijdig te zijn, willen ontgaan: hij slaagde, de jongeman zou immers toch maar den geestelijken staat bekleeden. Zijn ouders waren voor een moment gelukkig.

's Middags fietste hij weer naar Joske.

Eenige dagen laten zei hij koel aan tafel: „Ik heb mijn besluit genomen, ik ga naar Utrecht medicijnen studeeren.” Z'n vader wierp het servet neer, bulderde. Moeder gilde daar tegen in dat haar jongen groot gelijk had. Eerst leek moeder 'n zwak bondgenoot, maar 't denkbeeld dat haar zoon later trouwen zou en kinderen krijgen, had zulk 'n gunstige uitwerking dat ze zienderoogen opknapte, op vrij steekhoudende wijze Frans' standpunt verdedigde, scherpe aanvallen deed op haar hardnekkigen man, die haar ongelukkig had gemaakt, zei ze kalm. De inspecteur kwam in de verdediging, maar hij moest er veel alcohol voor laten aanrukken. Op 'n avond keerde hij verhit en danig sentimenteel thuis, hij schreeuwde met z'n gezicht vlak bij Frans die zijn drankadem hinderlijk rook: „Maar denk dan toch aan je vader, aan wie je alles te danken hebt, die je laat studeeren. Je móét m'n heerzoon worden, ik heb 't plechtig beloofd!"; het was onzegbaar theatraal, zijn vader was juist een held uit de troep van Piet Vink, die hij op de kermis had gezien, zeker niet overtuigender. Wat was dat schrikkelijke wat zijn vader gedaan had en waarvoor hij het zoenoffer wezen moest? Maar ten slotte interesseerde hem dat minder, evenmin als het dokterworden, alleen José was van belang!

Elke dag fietste hij dronken van begeerte naar Joske en keerde 's avonds stiller terug.

Moeder en hij wonnen het pleit, vader was er zeer van onder den indruk, maar herstelde zich langzaam weer. Hij werd weer bazig en hoonend, om jong te blijven liet hij zijn verkleurende snor afscheren.

Frans ging naar Utrecht. Het viel niet mee voor iemand die als jongetje altoos snel en huiverend was doorgelopen als ergens 'n zieke in den hospitaalwagen werd gedragen, 'n schouwspel waar heel de stad met open mond naar bleef kijken. Maar met dezelfde onverzettelijkheid waarmee zijn vader inspecteur, Montem hoogleraar was geworden, studeerde hij. Tevens echter vroeg hij zich spoedig af: Waartoe dit alles? Wat dr. Bahlman gedaan zou hebben, kwam hem legendarisch voor, er viel niet veel te genezen.

Zonder dat Joske hem onverschillig werd, kreeg zijn verlangen naar haar 'n andere aard, bij wijlen scheen het of alles verveelde op den duur, het geloof, de vleeschelijke liefde. Zijn periodiek optredende impasse bestreed hij als 'n echt student met 'n stevige borrel, maar als hij bij toeval de wee-makende rook- en dranklucht, die hem bij zijn vader afgestooten had, uit eigen keel gewaar werd ('n weerzinwekkende maar toch niet volkomen onaangename sensatie), hield hij op, verliet de kroeg. Hij bezat toen nog die wilskracht die gezonde boeren kenmerkt. Maar de tijd moest komen dat hij schouderophalend den plicht deed waaraan hij twijfelde, dat hij stereotiep zou mompelen: Allemaal niks.

Moeder had zich zeer verheugd toen hij van 'n meisje sprak en op 'n Kerstdag stelde hij José aan zijn ouders voor. De verschijning viel tegen, meer echter nog haar afkomst, 'n bakkersdochter, al was ze dan welgesteld! als ge franken in guldens omrekenet, wat blijft er dan met permissie; 'n maatschappelijke vooruitgang kan men 'n dergelijk huwelijk niet noemen. Hij zag 't in, maar ja, beloofd is beloofd. Inmiddels kreeg hij te strijden tegen het eenheidsfront van vader en moeder. Het beetje dat nog aan romantiek restte, werd verbrijzeld onder de pourparlers over den bruidsschat.

Op de bruiloft verbaasden zich de vrouwen dat hij terwille van dit meisje geen priester had willen worden! ze had glinsterende diepliggende oogjes, 'n kleine rose neus. Maar Frans z'n vrienden ondergingen voortaan de bijna ondefinieerbare aantrekkelijkheid van haar figuur, van haar opgewekte manieren. Elk man werd in 't voorbijgaan verliefd op de weeke lijn van de kin van dit onschoone vrouwtje.

Frans werd 'n gewaardeerd geneesheer. Doordat hij niet onbemiddeld was, kon hij iets doen voor z'n patiënten. Intusschen was er veel veranderd. De Inspecteur had ontslag genomen en met moeder 'n villa buiten betrokken. Frans had 'n goede praktijk overgenomen, maar bewoonde het oude huis met de korenwan. De Luifelstraat was gemoderniseerd, vele oude dames waren gestorven, anderen waren het Louisa-huis binnengetrokken en zaten bij zonnig weer in de tuin te mummelen. Alleen de jongste Banquart behield nog haar welbeklante sigarenbedrijf, dat zich ook aan de nieuwe tijd had aangepast en nu Viribus Audax⁶ heette, maar zij zelf was ouderwets gebleven, droeg 'n onwaarschijnlijk hoog toque⁷ en ging in zwarte kant van voor den oorlog, zij vegeteerde verder in haar fantasietjes hoe 't wel geweest had kunnen zijn.

Dr. Bartholomeus geloofde nergens meer in, niet meer in de „mooie dingen” van Bahlman en ook niet meer in de trouw van zijn vrouw. Waar de teleurstelling reeds voor het huwelijk had plaats gehad, kreeg hij nu echter gelegenheid José op 'n andere manier te gaan zien, te waardeeren. In den grond was alles wel de moeite niet, maar de verschijning van zijn vrouw, haar vlug bewegen door het oude huis, had iets betooverends voor hem. In weerwil van zijn moeders hoop, kwamen er geen kinderen. En wat bizar leek, gegeven haar lichtzinnige onbezorgde natuur, José had in het begin 'n wanhopig verlangen gehad naar 'n zoontje, 'n dochter. Hij dacht maar liever niet aan de smekende woorden die ze hem tijdens de tot het verleden behorende bedgemeenschap had toegefluisterd: „Geef me 'n kindje ...!” Het had hem ontnuchterd. De verantwoordelijkheid was te zwaar, ze kon er aan sterven, 't kind kon ongelukkig worden. Hij werd zeer zorgelijk, bijna hypochondrisch.

De realiteit stootte hem. Voor José was ternauwernood plaats in die realiteit. Hij zag haar door het huis trippen bijna als door 'n mooie nevel. Ze maakte hem verlegen en toch was zij de laatste band met het leven. Als hij zwaar gedronken had, ontmoette hij José

6 Viribus Audax: in kracht onverschrokken; sigarenmerk.

7 toque: ronde, baretvormige dameshoed zonder rand.

soms in den droom zooals zij uit den donkeren winkel uit Maeseyk in het licht verscheen met een blauwe koffiekop in de hand, ze wandelden door wonderlijke dreven en zaten naast elkaar op 'n vlondertje met hun bloote voeten in het beekje. Ze zagen over de Maas de met bloemguirlandes versierde liebigbooten glijden ...

Met teederen spot loerde dokter Bartholomeus naar zijn vrouw die op de rand van het bed zat te betoogen met een ernst die hem bijna verbaasde. Gemeenlijk schonk hij geen aandacht aan wat de „vrouwjes” voor particuliers zeiden, maar nu Joske haar luchtigheid aflegde, was hij wel genoopt te doen of hij luisterde, hij zag hoe de heftigheid haar jukbeenderen rood aanzette en knikte telkens, als ze driftig uitvoer: „Luister je wel?”

Ze was zooeven resoluut zijn slaapkamer komen binnenstappen: „Ik moet je spreken.” Als geamuseerd, maar ietwat verontrust, had hij haar 'n plaats op 't ijzeren ledikant aangeboden. Ze begon ermee dat er zoo veel over hen gefluisterd werd in deze aartsdomme stad. Zeker over hun „huwelijk in kameraadschap”, het interesseerde hem niet, bromde hij. Nee, over jou, je practijk. Hij ging rechtop zitten.

Nu ja, hij was niet bemind bij zijn collega's die hem voor 'n hoogvlieger hielden omdat hij in z'n uren van energie wel 's 'n stukje in 'n medisch blad publiceerde, gelijk dr. Bahlman gedaan had, heel kort, want hij was niet lang van stof. 'n Tijd geleden, nadat hij flink ziek was geweest, had hij geschreven over de opiumalkaloïden en hun toepassing bij de therapie. Bij patiënten, maar ook bij zich zelf, had hij bepaalde belangrijke werkingen van deze vergiften bestudeerd. Maar z'n laconieke stukjes hadden een hevig verzet uitgelokt bij de vakgenooten. Zooveel was duidelijk uit Joskes verhaal dat er hier geruchten gingen dat hij te sterk verdoovende middelen onder de recepten doordeed. Zoo was 't alleen te verklaren dat zijn patiënten zoo aan hem hingen, met hem dweepten, aan hem verslaafden. Hij lachte, zei plagerig:

„En wat ze van jou niet allemaal ... róddelen. Ik hoor, een van onze vrienden gaat van z'n vrouw af, om mijn Joske ... En wat die receptenpraatjes betreft, moeten ze apotheker maar vragen ...” Ze

glimlachte, maar met natte oogen. Nu moest hij beter luisteren.

Hij moest er mee ophouden, nu was 't nog tijd. Maar 't was al 'n paar maal gebeurd dat hij onder het polsvoelen „weg” was gegaan om na 'n heele poos met 'n schok te ontwaken. Pijnlijk dat ze er over begon, het was waar, dat was van de morfine. Hij had zich, toen de drank hem weinig meer zei, eerst uit belangstelling, dan uit de verveelde wellust overgegeven aan de narcotica waarvan zijn beroep hem een ongelimiteerd gebruik toestond. Juist voor zij zoo vastberaden zijn kamer kwam binnenstappen, had hij 'n spuitje willen nemen. Dit godvergeten gat op Zondag ook!

Elk gezicht, elke steen ergerde hem. Vroeger had hij nog wel 's 'n slippertje gemaakt met Mr. Sevriens, ze gingen dan zich „de haren laten knippen” in Luik of Brussel. Maar bij 'n vrouw beland moest Frans fantaseeren, dat het José was, hetgeen niet ging. Allemaal niks. Sinds Sevriens kantonrechter was geworden, werd die gereserveerder. Nergens was de standenhiërarchie zoo rigoureuus als hier. Hij had om José getracht vasten voet te krijgen in de „society”, niet in de alderhoogste, godnee, dat was trouwens 'n mythologisch instituut waarvan de stad eens per jaar de elysische zin⁸ bevroedde, als eenige hooggeboren jongedochters in de „wereld” werden gevoerd, en op 'n bal aan eenige hooggeboren pretendenden werden voorgesteld. Dit strategisch spel volgde de burgerij slechts uit de verte, bij de poort van het hotel Du Casque, men noemde elkaar met religieuzen huiver de namen der graven, baronnen en onaardsch volmaakte freuletjes. Maar door zijn practijk en Sevriens had Frans 't zoo ver gebracht, dat de douairière Tobieski hem op 'n avond gevraagd had, zonder z'n vrouw echter (te wier behoefte hij al deze *démarches*⁹ had aangevangen). Hij vond 'n gezelschap kwebbelende oude vrouwen die zeer hooghartig deden, mevrouw Tobieski was familiaar-luidruchtig tegen den dokter van haar personeel, voerde hem voor 'n schilderij waarvoor 'n zware tapisserie hing, die ze opzij schoof met de woorden: „Jij bent 'n man van ontwikkeling, mijn Rubens laat ik aan niemand zien, die

8 elysische zin: paradijselijke gelukzaligheid.

9 *démarches*: pogingen om een onderhandeling aan te knopen of iets gedaan te krijgen.

geen kunstgevoel heeft." Ze had een basstem en grijsde bijna geil. Onbewogen bekeek Frans het leelijk vet en rimpelend naakt, dat waarschijnlijk niets met Rubens van doen had en zeide: „Mooi, heel mooi, maar m'n vrouw die heeft er meer kijk op, die zal er bepaald van genieten." Met 'n ruk schoof de oude dame het tapijt ervoor. Er was geen sprake van dat Joske geïnviteerd werd. Wat had ze trouwens aan die oude feeksen. Hij loerde naar haar. In den droom was ze hem dichterbij dan nu, nu hij haar als een pratende juffrouw op 'n stomme film zag. Had misschien z'n moeder net zoo zitten soebatten voor doovemansooren dat de inspecteur zich ergens van onthouden moest? Wat was dat toch geweest? Waar heeft ze 't nu over?

„Doe 't voor mij, Frans, als je nog iets om me geeft ..."

„Lijk ik op m'n vader?" vroeg hij opeens. Ze keek bevreemd.

„Hoe kom je d'r bij?" kwam haar stem dan als uit de verte.

Hoe zou dat gemeend zijn, bedacht hij wantrouwend. Ze houdt niet van den Inspecteur. En van mij dan? Of ben ik zoo vervallen en zwakhoofdig, een oude man met vader vergeleken? De vrouw op het bed begon opeens te snikken en riep dramatisch: „Dat verdomde, verdómd vergif ..."

Hij waggelde overeind, wilde haar streelen, maar maakte z'n gebaar niet af: „Kom nu, Joske, je maakt ons allebei overstuur ... 't is goed." Ze richtte zich op, nee mooi was ze niet met dat doorvlamde gezicht.

„Beloof je 't niet meer te doen ..." Hij wilde anders zijn tegenover zijn vrouw dan de inspecteur was geweest, waarom zou hij 't haar niet beloven? „Ik beloof 't je, kind. Ga nu slapen," zei hij. Ze ging. Hij transpireerde ondanks de koele avond, de rotprovincie was schuld. Het was te laat. Of was 't nog niet te laat. Ze had 't toch niet over kinderen gehad? Hij was nu toch moe, moest 't 's probeeren, 't te laten. Hij dronk 'n slok water. Hij had toch altijd energie gehad, anders was hij nooit dokter geworden ... Ze houdt van mij, da's vast en dat is toch wat waard.

Bartholomeus, arts en verloskundige, fietst langs den landweg. Hij voelt zich tamelijk fit, zijn hoofd is helder en hij kijkt

belangstellend rond, zelfs 'n oude barak voor schapen, waarop staat half uitgewischt Luxe dancing, ontsnapt niet aan zijn attentie en hij denkt aan zijn vrouw die graag danst en, hij die 't niet kan. Al 'n paar dagen heeft hij zich met succes onthouden van de verleiding. De omtrek bezocht hij vroeger per auto, maar sinds hij een maal achter 't stuur in slaap is gevallen, gaat hij op de fiets. Vroeg of laat moet de „verleiding” zijn praktijk schaden. Heeft 't misschien al gedaan. Hij wordt belasterd. Door z'n collega's. Ook in geschrifte. Natuurlijk niet met name genoemd. Ze moeten het aanzien der doktoren hooghouden. Maar er circuleert zoo'n blaadje Sobriëtas, tegen 't drankmisbruik. 'n Jaloersch doktertje-kwezelaar ging er tekeer tegen kwakzalvers. Er stond ook iets van de achteruitgang der geboorte, hemeltergend, om wraakschreiend of iets van dien aard. De priesters bedreigen de gezinnen waar geen kinderen komen, al zijn ze arm als Job. Bij mij hebben ze 't hart niet. Wat hád u, kapelaan, daar is 't gat van de deur. De verloskundige huivert, altijd bang, nerveus, bezweet als ergens 'n bevalling dreigt. Sobriëtas, behalve in kinderen verwekken.

Er stond ook in dat 't hoog tijd werd dat er contrôle kwam op de recepten, dat sommige medici genotsmiddelen voorschreven op verlangen van hun patiënt. Sloeg op mij. De káffers. En ook in de z.g. wetenschappelijke pers had men geijverd tegen zijn artikel toen: „onverantwoordelijke aanprijzing van verdoovingsmiddelen”.

Er klinkt verward roepen als met keelstemmen van dronken kerels. Schapen. In de verte komen ze aan, in 'n geweldige stofwolk, geen wonder dat Don Quichotte dat voor krijgstroepen aanzag. En avant met gevelde lans, ze spraken weer van oorlog die op komst zou zijn. En dan maar schijnheilig oogen verwringen. En kindertjes produceeren. Merci.

Don Quichotte, mooi boek, tegenwoordig waren doktersboeken in de mode, groote nonsens, alle dames-kennissen maar kletsen over Citadel en weet ik 't, succombeeren¹⁰ en potjeslatijn, is de fontanel nog niet dicht, die dokters doen maar wonderbaarlijke

10 succombeeren: bedoeld zal zijn succumbereen ofwel bezwijken, sterven.

genezingen, pah! dat geklets van die kennissen, dat verdraai ik, op Joskes avonden kom ik niet meer, daar zijn de schapen, jasses, wat 'n stof, bèh, bèh, net kerels, dronken cavalleria rusticana. Schapen die dokters, er sterven d'r meer aan hun dokter dan aan hun ziekte. „De geleerde schrijver” (ik huisdoktertje) „moedigt het gebruik ervan roekeloos aan, men mag den dood zelfs van ongeneeslijke zieken geenszins verhaasten.” Waar de vorsten der wetenschap met de mond vol tanden stonden, wist 'n injectiespuitje 't antwoord. Maar hij zou amende honorable¹¹ maken, 'n stuk schrijven dát absoluut niet bedoeld te hebben, o hemel nee. Zijn Geloof in Kerk en Leven lieten zelfs het opkomen van dergelijke dwalingen niet toe ... Was beter zoo, Joske heeft gelijk. Zooals ze gelijk heeft me te weerhouden van m'n gevaarlijke privé genoegens. Ik bevind er me best bij. Afgelopen.

Hij reed de schemerige dorpsstraat in, groette den pastoor die joviaal en slim de oogjes kneep. Misschien had hij ook beter pastoor kunnen worden van 'n welvarend dorp, hij was erotisch zoo'n geweldenaar nooit geweest, maar ja, men kan de woorden van de consecratie niet uitspreken als men zelf niet meer gelooft. Jámmer dat hij niet meer geloofde, was toch 'n heele steun in 't leven. Ook voor z'n ouden heer 'n steun geweest, wat die toch op z'n kerfstok had. Z'n vrouw gek gepest? Joske ook 'n steun, schreef de rekeningen uit, hield de administratie. Frans, heb je alles bij je, je stethoscoop? Flink wijf, ging niks van af, zonder haar de boel in 't honderd. Of niet soms, je moest haar d'r gang maar laten gaan. Hij gunde haar wat. Voor haar ook alles zoo'n lolletje niet. D'r werd anders geducht over kwaad gesproken. Hij had haar niets te verwijten, maar voelde wrevel tegen allemaal die lui in haar omgeving. Niet jaloers, maar ... le Cocu magnifique¹² – ook niet zoo aantrekkelijk. Die vrouw, die haar man van de reis terug, op de kop voelde of die al horens had. Moi cocu misérable! Fluistercampagne laatste tijd, minder patiënten, en heelemaal geen bevallingen, gelukkig. Nooit handig geweest, de Inspecteur had flair, stompen,

11 amende honorable: openlijke schuldbekenenis en verzoek om vergiffenis.

12 le Cocu magnifique: de voortreffelijke bedrogen echtgenoot.

opzij! stompen, hoera, ik ben er! de specialist à la mode uit die doktersromannetjes, alleen rijke cliënten. Zeker, mevrouw, lichte gal-ontsteking en 'n beetje latijn; laat maar zitten, komt wel in orde, gepeperde declaratie volgt. Nee de liefde waarvan de apostel spreekt, al was hij goed en zelfs zacht voor de mensen, had hij niet, hij was afkeerig van alles wat lichaam was, hij vond allen buiten Joske vee, dom, wreed, schijnheilig, serviel omhoog, harteloos omlaag, hij woonde in de doortrapte stad der kleine lasteraars. Geen wonder dat je d'r af en toe 's uit wilde. De vlucht in 'n glas jenever ... Boven dit kroegje moest hij wezen, de laatste patiënt. Een arm oud wijfje, dat klinkt zeker sentimenteel, maar 't zijn juist oude arme vrouwtjes die den dokter 't meest van noode hebben.

Schokschouderend ging hij de trap op en hoorde boven 'n zeer nare stem die veel gvd's hooren liet en over betalen en korte metten raasde. Minder loom dan gewoonlijk zette Frans z'n tocht voort. Tegenover het bed dreigde 'n bleeke kerel met bleeke haren. „O meneer de dokter,” zei die met duizend buigingen. Even voelde Frans hevige neiging nu de heroïsche daad van z'n leven te doen, deze vent zou ook wel 's hebben gelasterd over José, hij moest hem van de donkere trap naar beneden gooien zoodat hij z'n nek brak en dan roepen: „Wat valt daar?” Maar hij had de kracht niet, hij prevelde: „Laat u ons even alleen.” Hij was opeens te lusteloos om het rechte te verstaan van de inlichtingen die de vrouw hem schreiend verstrekke, er kwam veel in voor van personeele belasting, van inspecteurs (het woord trof hem onaangenaam), van meenen vrijgesteld te zijn, van verzuimd hebben ontheffing te vragen, van verhuren en niet verhuren, hij kon de rampzalige bezitster van 't huurkrot niet aanzien, richtte zijn blik op het schemerende spiegeltje boven het onsmakelijk waschtafeltje, herinnerde zich met ironie haar telkens te hebben gewaarschuwd voor sterke opwinding. Opeens herkende hij in den spiegel zijn vader. Den Inspecteur, zooals die was tegenwoordig, clean shaven. Er was schrik, walging. De vrouw snikte door. Ik ben de Inspecteur, die rotvent. Hij had 't altijd wel vermoed, hij trad nader, met afschuw, maar geboeid, hij

was sprekend zijn vader geworden. Hij zocht de bevende, slappe mond van z'n moeder, poogde hem te imiteeren, het lukte niet, het was de hatelijk-misprijzende, dunne loodrechte spleetmond van z'n vader. Hij draaide zich schielijk om, murmelde wat tegen de vrouw, zou haar morgen komen onderzoeken als ze kalmer was.

Hij was vergenoegd weer buiten te zijn, het was allengs avond geworden. Hij joeg den Inspecteur snel fietsend op de vlucht. Hij naderde het stadspark, waar ondanks de kou zich minnenden bewogen, hij grinnikte als hij ze weer in de minst makkelijke houdingen op de banken zag liggen en was niet vergeten hoe hij en Joske zich op deze houten pijnbanken hadden laten glijden alsof het comfortabele fauteuils waren, hij mijmerde over de liefde en wat men zich daarbij voorstelt.

Was allemaal niks. Weg zijn, dood zijn! Hij vermeide zich in het denkbeeld van zijn begrafenis. Heel de stad er achter aan. Schreiende patiënten, 't was toch zoo'n goede mensch, zoo braaf en hartelijk voor de mindere man. Eieren, wijn! Eieren, wijn! En godvruchtig als geen tweede. Al ging hij niet geregeld naar de mis. Drukke praktijk, nietwaar, en zieken bezoeken is Gode welgevallig. De burgemeester spreekt aan 't graf, nee hij spreekt in de stoet achterste voren gaande. En de wethouders en de bevriende vijanden, de doktoren met grafkransen om, klappen in de handjes, blij, blij, blij, geef dat dooie doktertje van dij, dij, dij. Een gaf hem laatst de hand of hij 'n patiënt was die z'n rekening niet had betaald, honorarium zeien ze tegenwoordig. Maar wie begraven ze nou feitelijk? Vragen: zeg wie begraven jullie eigenlijk: junior of senior. Iemand geeft hem 'n stomp: Schaam je je niet achter je eigen begrafenis aan te fietsen. Nou maar as de bliksem opzij gaan, jé, wat 'n volk. Zeg vriend, wie wordt nou eigenlijk begraven, Bartholomeus jr., of sr., ze hebben 't maar de heele tijd over z'n godsvrucht. „Maar da's één pot nat, een- en ondeelbare eenheid, de vader en de zoon en de zoon en de vader, de vader en de zoon en de zoon en de ...”

„He vriend, stop 's effe,” hoorde hij opeens 'n barsche stem. 't Was stikdonker in de laan, hij was in gedachten doorgefietst. „En gauw 'n beetje,” vernam hij weer en verwachtte aanstonds: Je geld of

je leven. Moedeloos en grappig bedacht hij: „In uwe handen o Heer!’ Men hield zijn fiets vast, dan zag hij ’n helm. „Waarom brandt je licht niet, we zullen je ’s op de bon gooien.”

„Pardon meneer,” zei hij verstrooid, bedeesd bijna, „ik was in gedachten, totaal vergeten ...” „Zeur niet, meneer,” viel de ander heftig uit, „die kletskoek kennen we, je licht brandt niet en daarmee uit.” „Zeg ’s effe,” zei de dokter met ’n ruk uit zijn indolentie schietend, „wie denk je dat je voor hebt, wil je om den donder wel ’s wat beleefder zijn.” En terwijl deze woorden uit z’n mond kwamen, hoorde hij opeens ’n ander dan zich zelf, zijn vader bulderen. De agent belichtte hem: „O excuus dokter Bartholomeus, neem me niet kwalijk, ik wist niet ..., wacht ik zal even uw dynamo aanzetten.”

Hij liet den man geworden, haalde de schouders op. Reed dan verder. Zoo waren ze allemaal: plebs. En de vrienden van José: plebs. Enfin als ze zich maar amuseerde, dat goede kind, dat alles deed om uit zijn huis de schim van den Inspecteur te verdrijven.

Dat dit een vreemde avond was, moest nog eens blijken toen bij de brug opeens van achter ’n boom ’n meisje te voorschijn sprong en net tegen zijn stuur aankwam, hoewel hij zeer langzaam reed. Hij wierp z’n fiets neer, nam ’t kindje, dat schreide op, onderzocht haar in ’t tolhuis, ’t was ternauwernood geschramd. Maar omdat z’n vader ’t vast niét gedaan zou hebben, kocht hij haar ’n stuk chocola uit den automaat voor den schrik. Hij had z’n fiets gelaten waar hij neergeworpen was, vaag zich bewust dat hij iets vergeten had mee te nemen en liep langzaam stadwaarts met den onzekeren, gebogen gang die hij tegenwoordig had; hij wist niet precies meer wat er gebeurd was, alleen een onaangename smaak in den mond vergewiste hem van veel verfoeilijks. Miserabel dit alles, maar straks gaf hij zich ’n pique¹³ en gleed de zalige landschappen binnen waar niets was als de oneindige horizonnen, mooier en vrediger dan die van den ouden Bahlman. Het vooruitzicht deed hem iets sneller loopen, hij hijgde. Kon hij maar voorgoed weg uit dit lijf dat hij haatte.

13 pique: injectie, hier met verdovend middel.

Hij kwam in de Luifelstraat, vroeger had je hier 'n paar gaslantarens gehad, meer schaduw dan licht. De moderne verlichting deed opeens voelen hoe ver „vroeger” achter hem lag. Het was of hij voor 't eerst in het scherp electrisch licht gewaar werd hoe grondig alles gewijzigd was. Waar Bahlman gewoond had, was 'n radiozaak. Voor 't huis der dames Monten stond vroeger 'n vriendelijke, oude pomp, er was nu 'n autoaffaire. In de gevel was 'n inscriptie: hier werd Prof. Dr. Antonius Hubertus Josephus Monten geboren, een sieraad voor onze stad en ons land, hij overleed in den Heer anno zooveel. Frans knikte goedkeurend: de godloochenaar was op 't alleruiterste in onze moeder, de kerk, weergekeerd. Hij draaide op den drempel van Viribus Audax, dan trad hij de sigarenwinkel binnen, het felle licht deed pijn aan zijn oogen. Hier had hij gehoord hoe men de stem van zijn hart moest volgen, zich niet laten dwarsboomen door eer en familie, hier woonde de vrouw die nog leefde in de illusie van haar ongelukkige liefde, die een potsierlijke foto aanbad van 'n soort struikroover met keizerssnor. Hij hoorde de lijdende stem van Stéfanie, ze tutoyeerde hem nog: „Och Frans, wat had je graag, no. 189 zooals gewoonlijk?” „Zooals gewoonlijk,” zei hij. Hij keek haar vluchtig aan, wat was ze wit, kijk, ze heeft niet alleen „dons” op de bovenlip, maar 'n complete baard, maar ze ruikt naar havana net als toen ze me kuste. Zou ze nog rooken tegenover haar ongelukkige liefde? zou ik haar raden eens mijn paradijzen te bezoeken, haar 'n morfinespuitje geven?

„Stéfanie, wat zie je bleek, kind, je moest er 's 'n gewoonte van maken elke avond in de winter 'n flinke lepel levertraan te nemen, dat is zonneshijn, daar krijg je weer rooie lippen van als vroeger.” „Jakkessnee,” zei ze, „nooit van m'n leven hoor.” Hij schokschouderde en, al bij de deur: „Enfin, 't is goed gemeend, moet 't zelf weten, je ziet er niet te best uit.” De ander, in haar behaagzucht gekrenkt, riep nog 'n beetje spinnig dat hij vanavond ook niet z'n „jour” had. Hij hoorde 't niet meer. Nu nog de straat over, dan was hij onder de luifel met de korenwan, hij opende de deur, hoorde in de gang de luide, ietwat braniënde stem, waaraan de beroepsofficier is te kennen. José heeft bezoek, zei hij zachtzinnig tot zich zelf, straks 'n pique, tenminste als er niets tusschen komt.

VLUCHT UIT DE VROUWENWERELD

In een nauwe straat, waar de regen rook naar doode visschen ben ik geboren, in een zeer oud huis in een oude straat. Men moest drie treden opwaarts en kwam dan in een duister portaal, waar een petroleumlamp hing, omrankt met uitvoerig smeedwerk. Den gangwand sierden geweien, de vloer was van gebarsten marmer dat ik later heb doen vervangen door soliden steen. Bij myn eerste huwelyk liet ik veel herstellen, ik heb van de kleine spitsbogige openingen in den dikken muur, die meer van schietgaten dan van raampjes hadden, vensters laten maken. Maar de vele portaaltjes en de overbodige trapjes bleven gehandhaafd. Myn jeugd was lichtloos en triest, de heele dag was ik zonder myn moeder. Myn zuster zag ik vaker, maar meestentyds was ik overgeleverd aan de troebele zorgzaamheid van Martha die even oud was als myn zusje. Zy was onze eenige meid, ze had bleeke haren en groote koloogen, die 's avonds glansden maar des daags als van leisteen waren. 's Avonds zat ik te wachten tot ik het aanrollen van een rytuig hoorde en ylde naar 't donker portaal, gevolgd door Martha die dan de zware deur ontgrendelde. 'n Oogenblik daarna kwam myn moeder binnen, steeds in haast, maar ze omhelsde me hartstochtelyk, terwyl de koets weer wegrolde. Myn kindsheid werd bepaald door dit dagelyks gebeuren en deze drie vrouwen. Elk mannelyk wezen wekte myn wantrouwen, de grove stem angst, de donkere baard weerzin. Ik ben wellicht weinig mannelyk grootgebracht. Ik zie me nog in een ouderwetsch vertrek myn eigen vier jaar oude gedaante opnemen in een groote spiegel; ben ik dat nu, dit kind met zeer lange, blonde krullen, peinzende oogen, een rokje aan, een rood schortje voor en een lepel in de hand? Reeds stond Martha achter me. Ik had een aangeboren angst die bevorderd werd door Martha's verhalen, de onbehagelyke stilte, de mufte geur die nooit geheel verdween, 't gebrek aan licht en zon, het regenachtig Maasdal klimaat; zonder Martha dorst ik de lange bochtige gang niet door, maar niets was schrikkelijker dan 's nachts te worden gewekt door 'n afschuwelyke mannelach beneden, 'n melodramatische valschrakende stem, waar de anders zoo vertrouwde, nu verontruste stemmen van moeder en zuster bezwerend tegen ingingen. 't Was of myn instinct

my ervan verwittigd had dat die man, 'n zekere V., 'n zakenrelatie van ons huis, een misdaad had verricht en in staat zou zyn myn moeder en zuster te dooden. Van den dood had Martha die zeer geloovig was, my al veel verteld, van duivel en vagevuur, van slangen, vleermuizen, van ratten die kindertjes de vingers afbeten, maar vooral ook van reusachtige roofvogels die kindertjes in hun klauwen omhoogvoerden. Dit zyn de naargeestige herinneringen, nu een ietwat schooner beeld.

Er was 'n tuin, waar dennen en styf struikgewas zomer en winter groen waren. Ook hier moest men telkens gescheurde trapjes op en af, er stond ergens 'n steenen beeld van een omkykend rendier, altoos groen uitgeslagen en in een bloemenveranda zonder bloemen 'n uitheems herderinnetje van hout dat blauw en rood beschilderd was. In dezen desolaten hof was myn zusje eens aan 't praten en wandelen met haar vriendinnen, ze waren waarschyndyk door het tuinpoortje binnengekomen. Myn zuster nu kwam opeens op den inval hun den bontmantel van moeder te laten zien en even later zag ik, die in den keuken by Martha toefde, myn kleine zuster lachend verschynen in den bizonder langen glanzenden mantel. Maar haar beste vriendin vroeg nu ook 's den mantel te mogen passen, zy was ryziger, maar uiterst slank, ze ging boven op 'n marmertreedje staan en sloeg den te wyden mantel om haar leden, de meisjes lachten van pret en bewondering. Maar ik hield me verbleekend vast aan het aanrecht, een machtige gewaarwording doorvoer myn tenger lyf, toen ik het liefvallige meisjesgezicht als frileus *) in de kraag van myn moeders bontmantel gedoken zag, de gekrulde lippen, de kinderlyke kuiltjes in de wangen, de vroolyke oogen! 't Was myn moeder, maar schooner, jonger, begeerlyker. En ik verbeeld my dat ik nimmer in myn later leven zoo door 't contact met de schoonheid, die zich voor my enkel in de vrouw openbaart, bewogen ben, nooit heb ik liever meisjeskopje aanschouwd dan dat daar speels byna schuilging in moeders ouden mantel. En altoos heeft my de idee gekweld dat zoo ik haar, Tonia, gehuwd had, wy gelukkig zouden zyn geweest. Maar helaas dit edel kind stierf zeer jong en plotseling, en zoo zy niet gestorven ware, dan nog zou

* frileus: kouwelijk

een huwelyk met haar die van iets andere stand en vrywel zonder bezittingen was, niet goed mogelyk gebleken zyn. Ik had nog nooit aandacht aan die meisjes geschonken, sinds dien dag echter, toen een flauwe waterige zon had geschenen, bleef my de naam Tonia by; vergeefs hoopte ik op haar terugkomst, maar ons huis bleef verlaten en in die dagen van rampzalig verlangen naar dat zoet gelaat, kreeg Martha nog meer vat op myn persoon. Zy kuste my en leerde me de troebele geheimen van het zingenot, op de zolders en in den kelder, overal zie ik haar naast me, eerst in teeder adembenemend spel dat echter bitteren nasmaak laat, dan in benauwende tyranieke opdringerigheid, de glanzenden koloogen op my gericht, de bleeke haren om 't vochtige hoofd. De paddestoelen in den kelder, de bronzen hoorn van overvloed op de wormstekige, krakende rommelzolder zyn onafscheidelyk verbonden aan het angstvol ontwaken van myn puberteit. Ze bedreigde me met gruwels als ik niet lief met haar was, verhalen waarin ze zelf met religieuze razerny in geloofde, haar vrome liederen galmden valsch onder het resoneerend verwulfsel, ze vertelde my terwyl ze me drong tegen zich aan, van een wonderbaarlyke duivelsuitdrijving die ze had bygewoond: haar nichtje lag op haar bed te hygen en te trappelen met schuim om den mond. En nadat de exorcist herhaaldelyk het kruisteeiken op het voorhoofd der bezetene had geschetst, vloog ten slotte de boozen geest uit de nagel van het kind. Tierend en vloekend uit de nagel van haar pink. Als 'n vogel stiet hy overal zyn vlerken tegen, tot 'n raampje werd opengeschoven en hy gillend ontvlood, terwyl de aanwezigen kruisen sloegen en baden, maar het meisje was kalm ingeslapen. Er zyn echter ook duivels zoo klein dat ze door 't sleutelgat van 'n gesloten deur binnenkomen! Martha vroeg me of ik me nog herinnerde dat men toen myn vader gestorven was, de kist beurtelings in elke hoek van de kamer overeind zette om haar ten slotte met geweld van de trappen te werpen. Ik geloofde deze overspannen vrouw, ik was haar hoorige-, tot het rytuig naderde en ik bevryd en schreiend myn moeder by de voordeur om den hals viel.

Toen ik het College bezocht, kwam ik wel 's by een kameraad die in eenzelfde soort huis woonde, in welke gang ook de onzegbaar nare koppen praalden van geschoten herten. Myn moeder veroorloofde my weinig, ik mocht niet langs 't water, ze was bang voor paarden, nimmer waagde ik me by de Maria Theresiabrug waar onze straat toch op uitkwam, maar myn zuster leerde zwemmen en vanaf het bolwerk zag ik haar vaak te paard. Ze was in elk opzicht moediger dan ik. Myn moeder was te bang, te goed voor my, onwetend leverde ze my over aan 'n even verdorven als bigot despoot. Uit de slaverny van Martha heeft niet de dood van moeder of het trouwen van myn zuster, maar pas myn eigen huwelyk me verlost. Ik had, gewend aan ons misschien vreemdsoortig bestaan, nooit het gemis gevoeld aan een vader en 't was, na het schrikkelyk eind van onze moeder, dat myn zuster, die 'n jaar tevoren met een familielid uit der residentie, een vry hoog ambtenaar, verloofd was, my medenam naar haar kamer, waar ik zelden kwam. Ze sprak erover bepaalde meubels en eigendommen mee te nemen, terwyl ze weemoedig rondkeek naar de vele opgezette uilen, waarvan sommige prachtig van veder waren, als met stofgoud op de borst. Deze dieren, voor vermaak geschoten, had onze vader later laten empailleeren *), myn zuster had de uilen wier starre glasoogen me aan Martha beneden deden denken, als souvenir behouden, maar meenemen kon ze ze niet. We spraken ook van het vreugdelooze leven hier, zonder afwisselingen en de seizoenen schoven in dit regenachtige klimaat byna ongemerkt voorby. Ik beleed haar myn vreesachtigheid.

“Vroeger was hier alles anders,” zei ze, “vader bracht vaak vrienden mee van de jacht, er was wel 's feest en moeder was opgewekter, dan jy haar, arme broer, hebt gekend. Ik was graag hier, hoewel ik 't op pensioonaat heel prettig had, maar ik verlangde altyd naar de vacantie. Toen ik het tweede jaar te H. was, op 'n Zondag, we zaten in de kerk, hoorde ik op 'n stil moment de belletjes van ons rytuig dat me kwam halen voor de kerstmis. Ik hunkerde zoo buiten te komen, dat ik ternauwernood de zegen afwachtte en daar ging 't, door de besneeuwde velden de belletjes rinkelden. Maar

* empailleeren: opzetten van dieren

toen ik thuis kwam, lag vader op de sofa, hy had op de sociëteit 'n beroerte gekregen, zyn snor was nat en zyn oogen wild, en troebel als paardeoogen. En toen kwam de begrafenis. Wy die dachten ryk te zyn, moesten spaarzaam leven, moeder moest de zaken voortzetten- en ik wilde wel weer terug naar pensionaat, maar dat kon niet meer ...”

Ik hoorde de haambelletjes en tegelyk de beminde, toonlooze stem van myn moeder: “Nooit te veel drinken, wees voorzichtig met de paarden, ze trappen onverwacht, niet te dicht langs 't water, weinig alcohol ...

Myn zuster ging naar de hoofdstad en ik huwde, zette de zaken voort, samen met d'n man, dien ik 's nachts had hooren grinniken en die werkelyk bleek een moord op zyn geweten te dragen: zoodra hy de Zuidgrens passeeren zou, kon hy in hechtenis worden genomen. Nu had ik een vrouw die myn moeder, zuster, slavin en meesteres zou zyn. Ik geloof niet dat ik 'n hypochonder ben, maar myn vrouw vond 't by my in het geheel vernieuwde huis niet aangenaam. Ze klaagde over de meubels, de stof, de lucht, de geweien, de beelden, de altyd groene struiken in den tuin, ze zei dat 't altyd regende, dat 't huis vochtig was, en zachtzinnig trachtte ik haar te troosten, maar ik had niet eeuwig den tyd om me met haar verdrietelykheden te bemoeien, ik vermoed trouwens dat haar melancholie aangeboren was, ze had wel geesteszieken in haar familie, (die overigens ook myn familie was, ze was myn achternicht) maar ze beweerde voortdurend dat zy als grootestadbewoonster zich in deze duistere, natte provincie een gevangene gevoelde. Ik bleef zachtzinnig voor haar, maar luisterde niet altyd even oplettend naar haar geklaag. Toen haar zwangerschap ten einde liep, werd ze al heel vreemd, ze gilte en betuigde my haar afkeer, de dokter zei dat zulke verschynselen niet geheel ongewoon waren. Het was 'n wonderlyke vreugde vader te worden en ik zag deswege haar nukken, die trouwens minder veelvuldig werden, door de vingers. Na eenige maanden hernieuwden zich haar vreemde gedragingen, al kenden we ook nog korte perioden van rust. Op raad van Armande nam ik 'n verpleegster in huis. Tydens haar zwangerschap n.l. had

myn vrouw kennis gemaakt met de jongste zuster van Tonia, de overleden vriendin van myn zusje en ook in de moeilyke dagen die nu volgden zat Armande veel aan 't rustbed van myn ongelukkige vrouw. Ik kwam enkel 's avonds thuis, speelde met myn zoon. Toen nu eenmaal de verpleegzuster aanwezig was, zat Armande wel eens by my, en was het te verwonderen dat ik in haar myn groote liefde, Tonia, die myn moeders mantel gedragen had, terugherkende, de krullende lippen, de kinderlyk-blozende wangen? Zy was geen gemakkelike prooi en toch ging het wellicht te snel. De kleine stad is beletsel en stimulans beide voor gevaarlyke driften, de gedwongen huichelary geeft reliëf en bekoring aan het overspel. Maar terwyl ik Armande vleide met dezelfde naampjes waarmee ik de waanzinnige hierboven had geleid, terwyl ik haar liefkoosde met dezelfde bewegingen, waarmee ik myn vrouw had gestreeld, werd my bewust vlymend en afschuwelyk wat verraad is. Heeft Armande datzelfde niet gevoeld, ik zie haar vochtige kindermund, en haar verschrikte oogen, toen ik haar 'n droom vertelde die ik in haar armen gedroomd had: Wy lagen in het gras (wy die elkaar nooit elders dan in dit mufte donkere huis ontmoet hadden!) en staarden naar de blauwe lucht. Opeens zien we 'n vreemd gevaarte omhoogstygen, 'n ontzaglyke adelaar, roerloos, houdt in de eene klauw twee witte paarden, in de andere 'n voertuigje waarin een vrouw gezeten is, ook roerloos van schrik, bloed druipt van een witte paardenrug, dan daalt schielyk het vreemd geval in een water, maar de adelaar is eensklaps een man geworden met scherpe neus, in zwartgekleede jas en schiet onbewegelyk en verschrikkelyk, de benen styf naast elkaar, op ons, op Armande en my af.

Myn vrouw moest naar 'n sanatorium, het duurde lang, zeer lang voordat ze stierf, toen huwde ik Armande om een verzorgster voor myn zoon te hebben, een stil eenzelvig kind, maar de tyd had zyn ravages reeds aangericht, het kinderlyk gezicht van Armande was oud geworden, vol rimpels. Een avond vroeg ik haar den ouden bontmantel van myn moeder aan te doen en met my in den tuin te gaan, ze was verschrikt en gehoorzaamde. Het was druilerig weer, ik stelde my in de keuken op om haar gade te slaan, de mantel paste

haar niet en was door de mot aangetast; als ik 'n kerel was geweest en 'n revolver had gehad, had ik rinkelend door het keukenraam geschoten op die kleine, oude, rimpelige vrouw, maar ik ben geen kerel en de wroeging om alles, om 't verraad, om de zondige gedachten, om 't ontoereikende en de walging voor de doode visschenreuk van dit vochtige, door en door bouwvallige huis, deden my vluchten, terwyl bevreemd de kleine, gryze vrouw in de opgevreten jas met haar slechtziende oogen naar my zocht. Eenige minuten later stond ik op straat, waar het triest regende.

Nu wandel ik rusteloos door een vreemde stad en denk aan 't schimmelig huis waar myn zoon woont met een vrouw die zyn moeder niet zyn kan.

Jaap Hiegentlich.

Die Rote Nacht

JAAP HIEGENTLICH
DIE ROTE NACHT
SPÄTJAHR

207

INHALT

ICH SCHAU DEN TAG.

HABEN DIE SIEBEN.

FARCE.

DIE ROTE NACHT.

FIEBER. I.

FIEBER. II.

ICH SCHAU DEN TAG.

Ich schau den tag so grau, so grau.
Der regen auf die fensterscheiben.
Ich schau den tag so grau, so grau.
Und immer dunkle wolken treiben.

So grün die strassen in den regen,
so dunkel mir's ins herz gefahren
der regen grau als würden jahren
und jahren noch das grauen tragen.

Ich schau den tag so grau, so grau.
Der regen auf die fensterscheiben.
Ich schau den tag so grau, so grau.
Und immer dunkle wolken treiben.

Als würde niemals ganz gelinde
ein süßes lied vom lieb' ich hören,
als würde nie das wetter kehren
und rauschen um das haus die winde.

Ich schau, ich schau den tag so grau.
Der regen auf die fensterscheiben.
Ich schau, ich schau den tag so grau
Und dunkler stets die wolken treiben.

HABEN DIE SIEBEN.

Haben die sieben am mitternacht
wohl meine seele zu ruhe gebracht

Gingen sie da. Wie sie da schritten,
gar feierlich meine seele im mitte.

Sie trugen kerzen in die hand,
gelb war das licht übers schwarze land.

Hab ich meine seele den teufel verhangen,
bin ich da seellos durchs leben gegangen.

Klingen die glocken und tanzt jetzt der tot
singt jetzt feinsliebchen die lieder blutrot.

210

Tun nun die männer geweihtes gewand
schwarz nun legen übers violette land.

Ist das kleid mein toten-kleid?
Wehe! kein einzger der acht auf mein leid!

FARCE.

Einer schönen mörderin gewidmet.

Die schrecken des todes ringsumher.
Die lüfte im spital sind so schwer.

Der sterbende seufzt und mit traurigem sinn
sehnt er sich nach seiner pflegerin.

Er atmet schwer, er seufzt so sehr,
die süsse im lüchroom trank likör.

Und wenn sie jauchzend das gläschen schwang,
der sterbende schon mit dem tode rang.

Und wenn sie trank den wein so rot,
da röchelt ein mensch und er ist tot.

T.S.

DIE ROTE NACHT.

Grau aus grauem hause das staunen aus blauen augen
der einst so sehr geliebte.

Das leben ist die rote nacht.
Das rote blut doch fliessen muss.
Das junge blut muss singen.
Denn wenn man alt und lebensmatt
zu leben schon vergessen hat
und mit dem tot muss ringen:
das rote blut verstorben ist,
der tot schon lang am leib dir frisst.

Das leben ist die rote nacht.
Ich gehe den weg im regen.
Ich gehe in die rote nacht,
Da sind wohl zwei an meinem arm
die blonde, die ich liebe,
die schwarze, die ich hasse.
Der hass schwer geht zur rechten.
Die liebe, leicht zur linken.
Wohl schön sind ihre körper:
dunkles geheimnis, goldner lust.
Frass an ihren leiber nicht schon lange
die schlange des verderbens,
zerrütend was einmal hoch und blühend?

Das leben ist ein rotes verhängnis.
Frivoles leben im roter nacht.
Wie golden der kümmel im kristallglas!
Wie funkelt das böse auge der schwarze!
Goldflitter vom flackerende licht
im kristall. Wie so nass
deine augen, blonde geliebte.

Ringsumher ist die nacht
die alles böse verschleiert,
verschleiert den grauen tag
im goldenen vorwand des goldenen verderbens.
Bei dir mein blondes lieb, die
du hier weinst im nacht des vergehen
wünschte ich mal zu sterben,
wenn man nicht auf einmal den roten vorhang offenriss
und der graue tag uns schreckte empor.

Grau aus grauem hause das staunen aus blauen augen
der einst so sehr geliebte.

FIEBER. I.

O, das brennende leid in den herzen,
das röchelnde blut meiner seele,
ich wollte so gern es euch sagen:
nicht zu sagen das schrecklich'ich wage.

Die blutende leidenschaft,
die rotblutende sünde,
die werde ich euch da legen:
das ihr meine schande
fühlt mit der hande!
Fluch dir, du scheusliche bandel!

So still es nun,
so still und stumm,
es geht nun,
ganz still herum
das Fatum.

So still es nun
alles still, alles schlaft.
Die nacht schwarz herum,
so still und stumm,
das Fatum.

O, was droht da?
Ein finger-blut.
O, was droht da?
so rot da?
so still und ängstlich stumm,
ein finger, blutger finger.

Ich kann es nicht sagen,
ich darf es nicht sagen.

Zu sagen ich's nicht wage
das blutrot schreckende,
das ekel-erweckende,
das ekelhaft grausame,
das scheusal-erregende,
dir es vorlegende
wirst meinen nahmen
fliehn wie die seuche,
wirst du mich fliehen
wie 'nen aussätzigen.
Es bleib in den herzen,
dunkles g'heimnis.
O, was doch droht da?
Blutger finger.
Was doch so rot da?

Der tag und die sonne.

FIEBER. II.

Es bellen die hunde,
die glocken bellen.
Aus meinen augen wellen
die tränen.

Die glocken bellen,
es bellen die hunde,
schau meine wunde
von liebe.

„Christ ist erstanden“.
Die glocken schreien.
Jetzt wirst du weihen
ihm deine seele.

216

„Christ ist erstanden
wie er eins gesagt!“
Verflucht was an
meinem herzen nagt.

Verflucht ihr alle
ergötzliche bande,
„Christ ist erstanden“.
Es tut mir gefallen.

„Christ ist erstanden
wie er einst gesagt“.
Aus dem Lande
die glocke klagt.

Es bellen die hunde,
es klingen die glocken.
Es schwellen die wunden,

wie tropft das blut
herab ins grab.

Wie die hunde bellen.
Aus meinen augen wellen
die tränen hinab.

Wer ist erstanden?

Er ist erstanden.

Unsereins?

Unserkeins.

OVERIGE GEDICHTEN

KWATRIJNEN

In wijsheidsliefde wil een man zijn hart verreinen,
een ander tracht in klank en spel zijn leed te doen verdwijnen,
een ander weder poogt in zoete smook en rook
[zijn noodlot te vergeten,
en Jacob dicht in tranen-rag zijn rillende kwatrijnen.

Nu ik mijn werk gedaan heb, wordt mijn leven grijzer,
ik zie geen uitkomst in mijn vale woon;
als God mij liefhad op zijn gouden troon,
hij streelde mij de haren en maakte me wel wijzer.

Mijn vriend benijdt de vogels in hun bodemloos heelal,
terwijl wij menschen ons aan steen en ijzer stooten,
maar heeft een hemeling niet Adams heil verdroten?
Hoe hooger dat gij zweeft, hoe feller is uw val.

Waarom de mensch zich zelf niet doodt
bedrukt en bang in nauwen nood?
Het is wijl vaag een oogenblik van schoon hem heugde,
nu hoopt hij tevergeefs terug dat stil moment van vreugde.

AAN WILLEM KLOOS

Toen de zwarte zielen vloten
voor mijn sidder-bangen blik,
niemand achterbleef op 't doode
eiland eenzamer dan ik,
slechts omwiewt van schouwe rooden
in dat nachtzwaar oogenblik,

brak toen niet aan roode kimme
waar het kwijnende verdriet,
't zwarte schip van duistre schimmen
kwellend langzaam me verliet,
blinkend plots' een dage-glimme?
Huivrend hoorde ik Uw lied.

Uit mijn oogen welden tranen,
zuivre tranen van mijn jeugd:
na al moedelooze wanen
heeft Uw zang mij rijk verheugd.
want het eed'le, blank-vergane
schiep Gij leedvol om tot vreugd.

Schooner verzen dan de Uwe
kende onze jeugd er geen,
geene weelde als dit luwe
roerend, roerlooze geween.
Marmer-sterke, broze, schuwe,
wij beminden U alleen.

Envoi.

Willem Kloos, wie koel Uw waarde
in zijn ziel omzichtig meet,
weet wat schoon Gij hem vergaarde
harte-lied in hijgend leed,
dat Gij op zijn barre aarde
zingend, Goden dalen deed.

GEDICHT VOOR BLOEMENDAG

13 juni 1929

„Weer bloeit een Lente zooveel weelde open.
Dat hart en gang zich van zijn zoet verzaadt.
Weer is een schat van bloemen uitgelopen.
De zon stijgt stralend, die goud ondergaat” *
Weer leeft in ons het nimmer matte hopen,
dat geen ontgoocheling in ons verslaat.

Wij mijmeren op 't donkerkoel terras gezeten
terwijl de dolle stroom van menschen langs ons gaat,
wij kunnen onzen kommer niet vergeten –
Opeens rijst voor ons oog een blozend blank gelaat.

Een sierlijk meisje bood ons de anjelieren,
margrietten, lathyrus met koele hand:
het is de bloemendag die wij nu vieren,
koopt bloemen voor uw Vaderland!

De twijfel drukt ons neer en het gevaar;
de schoonste beelden zijn ons ijle wanen,
het oud verlangen valt ons zwaar,
en vruchtloos lijken ons de nieuwe banen –
Maar wie gelooven willen, zullen klààr
De heil'ge Zon zien dòòr hun tranen!

* Naar een gedicht uit 1916 van Jacob Israël de Haan; joods schrijver die, zoals vermeld bij de publicatie van dit gedicht in *De Joodsche Wachter* van 13 juni 1929, tot een tiental jaren daarvoor voor elke Bloemendag een gedicht schreef. Bloemendag werd georganiseerd door het Joods Nationaal Fonds. De opbrengst was bestemd voor de opbouw van een Joodse staat in het toenmalig Brits Palestina.

JOSEPH TRUMPELDOR*

11 Adar 5680

Niet om zijn dood, maar om zijn brandend leven
en om het nieuwe leven, wassend uit zijn dood,
gedenken wij, wien, van zijn stam de zeere nood,
gelijk een offerlam, heeft in den strijd gedreven.

Aan pure lammerzachtheid mocht hij paren
van Judaas leeuw de ontembre heldenmoed,,
hij keurde voor zijn Vaderland te sterven zoet,
nadien herdenkt de Jeugd het tiental jaren

van moord en bloed en van ontgoochelingen
van bittren afstand aan wat ons het heiligst leek.
terwijl het hoog verlangen naar het duister week –
o, tijd van gisting, worsteling en dringen,

225

die is voorbij gegaan, sinds hij hen moest verlaten,
de trouwe makkers in dien rusteloozen strijd:
als levenwekkend voorbeeld blinkt hij t' allen tijd
voor onzer Toekomst Spieders en Soldaten.

Ach, niet, wijl hij in gramschap hield geheven
het afgebroken zwaard, maar om zijn teederheid,
om zijne heete liefde in den barren strijd,
daarom zal Trumpeldor voor eeuwig leven.

** Joseph Trumpeldor (1880-1920) was een in Rusland geboren jood, die tijdens Russisch-Japanse oorlog in 1905 in het Russische leger heeft meegevochten. Hij onderscheidde zich daarbij door zijn moed en dapperheid. In 1911 emigreerde hij naar het toenmalige Palestina. Daar was hij actief als zionist en socialist. Hij stierf bij gevechten op 1 maart 1920.*

KERSTMIS IN DE BAR

Ze hadden met hulst het buffet behangen,
maar Kerstmis was lang reeds geweest.
Ze zaten verveeld en met bleeke wangen,
de gasten na een verdrongen feest.
Ze waren zat, en toch ziek van verlangen
waarvan nimmer genierter geneest –
Een knaap die de wrekende stilte vreest
verhief met gelouterde stem een zang en

't was: „De herderkens lagen bij nachte,”
de hoofden negen stil en ontdaan,
„Onnoozele kinderkens werden vermoord,”
de lampjes zijn rooder branden gegaan.
Een vrouw sprak in doffe gedachten:
Jezus, wat heb ik dat lang niet gehoord.”

BALLADE DER LANTARENS

In Amsterdam hangen ze hoog
aan sierlijk gegoten palen,
ze zien met hun geelglimmend oog
de kleine menschen dwalen,
en buigen elkaer zonderling
den langen hals toe onderling.

En in Parijs peinst men: hoe zal
aan deze lange boomen
de edele dichter De Nerval
om 't leven zijn gekomen.
't Licht steekt onbarmhartig
minachtend en hooghartig.

Een man verlaat met loome stap
De zwoelbedorven zalen
van 't volksbal in de rue Delappe,
hij wil wat ademhalen,
hij drinkt de lauwe lindelucht
en denkt „aan Amsterdam terug”.

Wie stil en in zichzelf leeft,
hem tergt geen ijdel wenschen,
hij wil niets anders dan hij heeft,
verlangt ook naar geen menschen.
Hij leeft in zich geruster
van driften onbewuster.

Aan 't smal en groen verlicht hotel
van uw vermoeide lusten
zingt de valsche lantaren wel:
gij kunt hier toch niet rusten.
Zeskantig licht bloeit fletscher
en zeer veel ouderwetscher.

Wie boven 't gloeiend maangelaat
en nachtelijke rozen
de wilde gele avondstraat
schandelijk heeft verkozen,
leert dat hetgeen van vleesch is
kort duurt en tevergeefs is.

TAEDIUM VITAE

Wij zijn alleen de nacht is doorgeleden,
wij zien elkaer in 't grijs en moe gelaat
en in elkanders oog aanschouwen we het wreede,
hoe talmend onze zomer ondergaat.

Ik sloot uw oogen straks, doofde de lampen
en noemde sidderend nog uw naam.
Nu dringen natte mist en kwade dampen
uit stervende natuur door het geopend raam.

De koeien rezen op hun trillende pooten
door droefkraaiende hanen opgewekt,
en door het zwarte ruim klinkt loeiend uitgestooten,
een smartelijke kreet, aanhoudend en gerekt.

Is dit de morgen, dit twijfelende kwijnen
van 't valsche licht, dat als 'n schaduw hangt?
Ternauwernood ontwaar ik de ommelijnen
der meubels aan den dooden, starren wand.

Ik staar u aan met treiterend verdrieten,
ik staar u in het koud en afgemat gelaat.
Ach, waarom toch ontwaakt na elk genieten
men naast elkander weer in duist'ren haat?

Mijn lief, hoe rijk is deze lente aangevangen,
mijn blanke lijf omvleide uw bruine schoon;
wat ik van u begeerde, het was uw verlangen,
uw donkergouden oog, weemoed'ge anemoon,

kuste de stralen doof van bei mijn wilde oogen,
de nachten geurden van ons hoog genot,
des daags lag als een slaaf voor u gebogen,
die 's nachts verheerlijkt werd gelijk een god.

En nu, naakt rijzen wij uit onze lusten,
wij zijn vervreemd, ons bindt geen zoet verbond,
wanneer vannacht we 'elkander kusten,
wij deden dat men haatlijk-dooden mond.

Het is, omdat nu alles gaat ontbinden,
de reuken van 't moeras maken het openbaar;
mijn arm zal nu niet meer uw smalle lijf omwinden,
en gij streelt langer niet mijn b onde haar.

Dit is voorbij, hoor hoe daarginds de koeien
de herfst beklagen die nu komen gaat;
o, ik word ziek van dit martelend loeien,
terwijl gij naast mij rijst met onontroerd gelaat.

Dit is de grens van warmte en van koude,
van bront en spleen, van leven en van dood,
ik waande altoos u mijn lief te houden,
ik dacht voor heel dit leven u mijn hartgenoot.

En nu, o gruwel, walging doet me vluchten
van 't lijf, dat ik aanbiddend heb vergood.
Ik ben van marmer en geen snik en geen verzuchten,
geeft uiting aan mijn trotschen, barren nood.

Ik sierde uw gouden lijf met kostbre spangen
en ketens om uw arm, uw hals, uw voet – ,
maar wee, verzadigd nu is mijn verlangen
en heerlijk bitter proef ik al uw zoet.

Voelt gij dan niet en kunt gij dan niet ruiken
hoe de natuur ontbindt, hoe alles split,
hoe zwammen en paddestoelen onder de struiken
verrottend schieten in den herrefsttijd?

Tesamen bleven wij alleen, eeuwig gescheiden
en ons verbond was droeve leugen, anders niet;
dus is ontbinding geenszins te vermijden,
waar elk den ander in zijn droom verried.

Gij glimlacht week, alsof gij niet bevroedde
dat eens de laster van ons saâmzijn werd onthuld,
dat thans voorbijgegaan is al het goede
waar onze zomer rijk van was vervuld ...

Ik keer mij af, lief, wil het mij vergeven,
ik wil geen kussen meer van uw verwelkten mond,
ik wil geen dartlen schijn meer van het matte leven,
dat ziekelijk sloop, wat schoon was en gezond.

Ik zie mijn wereld onder witten rouw begraven,
zwart-dorre boomen steken in de dunne lucht,
ik hoor het krassen mijner smarten zwarte raven, –
ik wil alleen zijn, zonder u, ik vlucht,

ik keer terug om in mijn duist're kamer
volkomen stil en van het leven afgesneên
in somb'ren walg te beiden, tot mijn naam er
geroepen wordt, en alles is geleên.

SONNET

Gij zaagt hem met zijn vrienden zich vermaken,
hoe bruine Tadzio op ranke benen snel,
zich repte in 't opwindend tennisspel
opdat de racket toch terecht mocht raken.

Hij miste nooit den kleinen, wilden bal.
Wie dorst zijn bateloze schoonheid laken?
O sierlijk spel, dat niet lang duren zal,
hoe wankel is de staat van aardse zaken.

Want wie daar in de avond voor zich heen
stil zat te staren op 't hoog terras,
zag hoe 'n moedeloze knaap alleen,
vooroverneigend in de branding was.
Als blind liep Tadzio van 't lege strand
diep in der golven gruwelijken brand.

KWATRIJNEN

Het woud blijft stil waar gistren saam zij traden.
Geen satyr loert er thans, wie heeft hun min verraden?
Waar blijft Louis? Madame mocht er van weten.
Op de fontein lacht spotziek een naiade.

Onder de wulpschen zijde beidt het jeugdig bloed,
nerveuze handen glijden door de goudgepoërde haren,
perversblauwe oogen onder gulden scheëlen staren
naar smalle meidoornhaag waarlangs hij komen moet.

De machteloze klachten stijgen uit een dorre mond
van wie daar in zijn ligstoel, teer en ongezond
de schoone schijn aanschouwt in smartelijk verbazen,
erbarminglooze God, van Uw ziek wereldrond.

Voor mij was in de bar een brief gekomen.
Niets dan wat kleeren – en mijn verzen had hij meegenomen,
die om te sterven naar Marokko ging.
Oprechte Hattie altijd zal ik van je droomen.

WARMOESSTRAAT

Volkomen zonder lust heeft hij de oude lust gezocht.
Een argelooze mond in aangeleerde list half open
deed den kantoormeneer nog iets van schuwe liefde
[hopen,

hij stommelde met haar de trap op die hij kocht.
En schreef in 't vuns register: reiziger in knopen,
onder valsche vlag wil hij zijn vale sleur ontlopen.
Opeens herinnert hem 't oud lampet aan vroeger thuis
en als hij nadert begint de lavaas te kraken –
Hij wil er uit, wat heeft hij hier te maken
in dit louche logement van een hoestenden Pruis?

Op wat eens sofa was, een vormeloos groen ding,
geheel verzakt, gescheurd vol vreemde plekken,
wacht rank en week de bleke lieveling
van allen en van een, hij kan niet meer vertrekken.
Een teeder lijf dat veil was langs de straten
maar samen voelt men zich nog meer verlaten.

NU WAS VOORBIJ GEGAAN NACHTS WREEDGEHEIME PRACHT.*

Nu was voorbij gegaan nachts wreedgeheime pracht,
het valsche lampeschijnsel hield nog alleding,
talmend gevangen in de' onzeekre schemering,
de jongeman verrees uit zijn doorweende nacht.

En rillend knoopte hij aan duistre zoldering
het koord want ongegeven bleef, wat werd verwacht,
en wie dit zinloos zijn in trotsche nood veracht,
klom op 'n stoel in 't geilvermoeide licht en hing
zich zelve in den strop, hij waande reeds te stikken,
gefolterd ziel en lijf, dees luttele oogenblikken,
toen brak afschuwelijk het brosse koord –
Hij valt en op den vloer ontknoopt hij matgestreden
den strop, die rood zijn blanken hals heeft ingesneden
en schimpt den wreeden God met vloekend woord.

** Uit de roman: Onbewoonbare wereld, A.G. Schoonderbeek (Laren N.H. 1937) pagina 93.*

WIE VAN 'T LOT GEFOOLD, DE ONGENADE.*

Wie van 't lot gevoold, de ongenade
van zijn tyran op schoone wijs ontvliedt,
doet als Petronius. De jonge dichter liet
zijn slagaâr vlijmen om dees aard te smaden.

Op 't feest, tusschen de snikken ongestade,
van vrouw en vriend verheerd door dof verdriet,
klinkt bloedend, maar gelaten schoon het lied
van wie in dood ontvlucht geduchter schade:

„Ik keurde 't leven rijp, voldoende en goed,
genoot mijn beker tot de wreede moer,
nu ben ik zat van wat ik heb verkozen.”
Hoe geuren doodelijk morbiede rozen,
maar scherper is de reuk van 't roode bloed,
dat rijklijk vloeit langs witten marmervloer.

** Uit de roman: Onbewoonbare wereld, A.G. Schoonderbeek (Laren N.H. 1937) pagina 106.*

EINDE

Voor Raoule

Wat heeft mij in den regenenden tuin gedreven?
Ik zocht of er 'n enkele bloem nog bloeien zou
die gaaf en schoon genoeg was om de vrouw
die mijn vriendin is, wel te kunnen geven.
Een roos was schoon en gaf genoeg gebleven
hoewel zeer donkerrood van kneuzende kou;
met teere zorg behield ik haar in 't leven
dat gaarne geurende ontvluchten wou.

Toen ik omzichtig het geschenk haar geven wilde,
dwaalden zacht neer, donkerrood en stil de
blaadjes. Ontsteld stond ik met leege handen daar,
en zij, ook zij maakte 'n erg triest gebaar.
Op straat klonk toen het tragisch raatlen van
den grauwegeboezeroenden vuilnisman.

DE VERHEVEN DÉBAUCHÉ SPREEKT

Een zachte regen valt doordringend; op de place
Pigalle geen sterveling, ze zitten nu bij Graff.
Gedoken in mijn pels kom ik er juist vanaf
en hoop op straat iets aardigs te verrassen,
een vrouw, een knaap, n'importe. Te midden van de plassen
van boulevard Clichy, als stond hij in zijn graf
leunt Anatole, gelijk 'n herder op zijn staf.
Hij heeft sinds lang zijn voeten niet gewasschen.

Zijn schoenen en zijn sokken zijn versleten,
het regent droef. Ik kijk in zijn fluweelen oogen,
ik neem zijn arm, hij staart mij aan verbeteren,
bewust dat 'k hem niet neem uit mededoogen.
Hij weent niet meer dat God dit toch moest weten
en te lamlendig was zijn tranen af te drogen.

BIBLIOGRAFIE JACOB HIEGENTLICH

Verkorte bibliografie van Jacob Hiegentlich, ontleend aan Catharina Ypes, *Jacob Hiegentlich 30 april 1907-18 mei 1940*, in: Maandblad voor de geschiedenis der Joden in Nederland, jaargang 1 -5708 afl. IX (1948) 272. Behalve het bij Ypes overigens niet genoemde essay over Herman Maas, zijn kritieken, boekbesprekingen, losse artikelen etc. niet opgenomen:

GEDICHTEN

Die rote Nacht, Spätjahr (Roermond 1923), Bundel met zes Duitse gedichten:

Ich schau den Tag; Haben die sieben; Farce; Die rote Nacht; Fieber. I; Fieber. II.

Kwatrijnen, De Nieuwe Gids I (1929) 161.

Aan Willem Kloos, De Nieuwe Gids I (1929) 590.

Gedicht voor Bloemendag, Joodse Wachter, (13 juni 1929) 147.

Joseph Trumpeldor, Joodse Wachter, (28 februari 1930) 44.

Kerstmis in de bar, Elseviers I (1930) 275.

Ballade der lantarens, Elsevier II (1931) 184.

Tedium vitae, Nieuwe Spectator (september 1931) 27.

Sonnet, Helikon (1932) 10.

Kwatrijnen, Helikon (1936) 6.

Warmoesstraat, Kristal, Letterkundig Jaarboek (1937) 86.

Nu was voorbij gegaan nachts wreedgeheime pracht, Onbewoonbare wereld (1937) 93.

Wie van 't lot gefoold, de ongenade, Onbewoonbare wereld (1937) 106.

Einde, Helikon (1938) 12.

De verheven débauché spreekt, Helikon (1938) 113.

NOVELLEN

De econoom, Handelsblad Avondblad (15 september 1931) 13.

Egyptische duisternis, Handelsblad Avondblad (2 december 1931) 13.

In den zachten lente-avond, Nieuwe Spectator nr. 2 (juni 1931) 2.

Op zoek naar wodka, De Nieuwe Gids I (januari 1933) 41.

Mirjam, De Nieuwe Gids II (1933) 267.

Hoe het gaat, De Nieuwe Gids II (1934) 406.

Een vrouw verlangt naar vreugde, Elsevier I (1934) 129. Deze novelle is later ook opgenomen in: *Het vochtige park* onder de titel *L'invitation au voyage*.

De bontjas, Nederland I (1934) 185.

Het vochtige park, A.A.M. Stols (Maastricht 1935) bevat zeven novellen:

L'invitation au voyage, *Mirjam*, *Hoe het gaat*, *De dood van een Baron*,

De horoscoop, *Willy en haar hondje*, *De Zwerfkat*.

Scheveningsche novelle, *De Nieuwe Gids* II (1935) 385.

De weerwolf, *Elsevier* I (1936) 341.

Romance pathétique, *De Nieuwe Gids* I (1937) 335.

Camisole de force, *De Nieuwe Gids* II (1937) 527.

De aarzelende, *Nederland* II (1937) 906.

Het leven der professoren, *Nederland* I (1938) 17.

Regen, *De Nieuwe Gids* II (1938) 61.

De parasiet, *Elsevier* I (1939) 48.

Provincie, *De Stem* II (1940) 1104. Deze novelle is postuum verschenen.

Vlucht uit de vrouwenwereld, in manuscript bewaard.

Een kreet in den avond, drukproef, nooit verschenen.

ROMANS

David Jozua de Castro, *Het zotte vleesch*, roman van 't Limburgsche volk.

Geïllustreerd door J. Rummens. N.V. Gebr. Graauw's Uitgeversmaatschappij (Amsterdam 1925).

Onbewoonbare wereld, A.G. Schoonderbeek Laren N.H. (1937).

Schipbreuk te Luik, A.G. Schoonderbeek Laren N.H. (1938).

Met de stroom mee, C. Hafkamp Amsterdam (1946). Deze roman is postuum verschenen met een voorwoord door Roelfien van Blokhuisen.

Taboe, in manuscript bewaard.

TONEELWERK

Gaat u zitten, in manuscript bewaard. Opgevoerd te Leuven in 1927.

Het symptoom, in manuscript bewaard.

BLOEMLEZING

Werk van Louis Couperus, uitgekozen en ingeleid door dr. A.J. de Jong en Jacob Hiegentlich (schreef inleiding), L.J. Veen Amsterdam (1929).

LITERAIRE KRITIEK

H.H.J. Maas, essay over Herman Maas en diens literaire werk, (1925).

In manuscript bewaard. Gemeentearchief Venray, Archief Messemaeckers.